

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2013

Ref

Statens
offentliga
utredningar

1970: 46

Inrikes-
departementet

Den äldre arbetskraften inom byggnads- industrin

Av

Kristina Holck-Clausen

Sylvia Molander

SOU

Specialundersökning utförd åt
Byggarbetskraftsutredningen
Stockholm 1970

Statens offentliga utredningar 1970

Kronologisk förteckning

1. Barns utemiljö. Tryckeribolaget. C.
2. Om stat och kyrka. Beckman. U.
3. Balanserad regional utveckling. Esselte. In.
4. Reformerad lärarutbildning. Svenska Reproduktions AB. U.
5. Statligt stöd till fiskehamnar. Esselte. Jo.
6. Ny livsmedelsstadga m.m. Del I. Förslag och motiv. Tryckeribolaget. S.
7. Ny livsmedelsstadga m.m. Del II. Bilagor. Tryckeribolaget. S.
8. Yrkesteknisk högskoleutbildning. Svenska Reproduktions AB. U.
9. Snöskotern-fordonet och föraren. Esselte. K.
10. Fria läromedel. Beckman. U.
11. Folkvandvårdens utbyggande och reglering. Beckman. S.
12. Värnpliktstjänstgöringens civila meritvärde. Esselte. Fö.
13. Sveriges energiförsörjning. Energipolitik och organisation. Svenska Reproduktions AB. I.
14. Urbaniseringen i Sverige. Bilagedel I till Balanserad regional utveckling. Esselte. In.
15. Regionalekonomisk utveckling. Bilagedel II till Balanserad regional utveckling. Esselte. In.
16. Riksdagsgrupperna • Regeringsbildningen. Norstedt & Söner. Ju.
17. Ersättare för riksdagsledamöterna. Esselte. Ju.
18. Upphandling av byggnader. Del 2. Administrationen. Beckman. Fi.
19. Svensk FN-lag. Esselte. Ju.
20. Behörighet, meritvärdering, studieprognos. Specialundersökningar av kompetensfrågor. Esselte. U. (Utkommer senare.)
21. Vägar till högre utbildning. Esselte. U.
22. Pedagogisk utbildning och forskning. Berlingska Boktryckeriet Lund. U.
23. Understödsföreningar. Svenska Reproduktions AB. Fi.
24. Rationell bensinhandel. Esselte. H.
25. Aspirationer, möjligheter och skattemoral. Göteborgs Offsettryckeri AB, Surte. Fi.
26. Körkort och körkortsregistrering. Norstedt & Söner. K.
27. Allmänna val på våren? Norstedt & Söner. Ju.
28. Tjänstgöringsbetyg. Norstedt & Söner. Fi.
29. Decentralisering av statlig verksamhet. Esselte. Fi.
30. Stordriftsfördelar inom industriproduktionen. Esselte. Fi.
31. Militära straff och disciplinmedel. Esselte. Ju.
32. Polisen i samhället. Esselte. Ju.
33. Medel för styrning av byggnadsverksamheten. Norstedt & Söner. In.
34. Svenska folkets inkomster. Esselte. In.
35. Hemförsäljning. Göteborgs Offsettryckeri AB, Surte. Ju.
36. Kilometerbeskattning. Berlingska Boktryckeriet, Lund. Fi.
37. Översyn av vissa punktskatter. Esselte. Fi.
38. Förtrolig företagsinformation och börshandel. Esselte. Fi.
39. Sexualkunskapen på grundskolans låg- och mellanstadier. Esselte. U.
40. Revision av vattenlagen. Norstedt & Söner. Ju.
41. Företag och Samhälle. Del 1. Esselte. I.
42. Företag och Samhälle. Del 2. Esselte. I.
43. Ungdom — Bostad. Esselte. In.
44. Språkundervisningen bland finländska barn och ungdomar i Sverige. Esselte. U.
45. Gruvrättslig speciallagstiftning. Svenska Reproduktions AB. Ju.
46. Den äldre arbetskraften inom bygggnadsindustrin. Esselte. In.

Statens offentliga utredningar

1970:46

Inrikesdepartementet

Den äldre arbetskraften inom byggnadsindustrin

Av

Kristina Holck-Clausen

Sylvia Molander

Specialundersökning utförd åt
Byggarbetskraftsutredningen

Stockholm 1970

Statens offentliga utredningar
1970:10
Arbetslöshetsnämnden

Den äldre arbetslösheten inom byggnadsindustrin

Kjellens Förlag
Sylvia Kjönnar

Innehåll

Kapitel 1 <i>Inledning</i>	7	3.2.6 Flyttningsbenägenhet, attityd till beredskapsarbete samt kännedom om några av AMS bidragsformer	27
1.1 Bakgrund	7	3.2.7 Inställning till byggfackets, arbetsförmedlingens och företagets åtgärder för den äldre arbetskraften	29
1.2 Planering och arbetsform	8	3.3 Sammanfattning av intervjuundersökningen	32
1.3 Syfte	8	Kapitel 4 <i>Arbetslöshets- och sjukskrivningsperioder för arbetstagare</i>	35
1.4 Genomförande	9	4.1 Datainsamling	35
Kapitel 2 <i>Några tidigare undersökningar om arbetstillfredsställelse</i>	10	4.2 Resultat	35
2.1 Arbetsanpassning hos byggnadsarbetare	10	4.3 Sammanfattning	36
2.2 Arbetskraften inom ombyggnadsbranschen	10	Kapitel 5 <i>Attitydundersökning av arbetstagare</i>	38
2.3 Skogsarbetares arbetsanpassning	11	5.1 Undersökningsgrupp	38
2.4 Om industriarbete och mental hälsa	11	5.2 Attitydformulär	38
2.5 30 år i arbetet	12	5.3 Arbetstillfredsställelse	39
Kapitel 3 <i>Intervjuundersökning med arbetstagare</i>	13	5.3.1 Resultat	39
3.1 Urval	13	5.3.2 Jämförelse med andra undersökningar	44
3.1.1 Malmö-urvalet	13	5.4 Välbefinnande	45
3.1.2 Luleå/Kalix-urvalet	14	5.5 Samband mellan arbetstillfredsställelse och välbefinnande	46
3.1.3 Synpunkter på urvalet och bortfallet	14	5.5.1 Bakgrund till analysen	46
3.2 Resultat	15	5.5.2 Resultat	48
3.2.1 Rekrytering och anställning	15	5.6 Sammanfattning	50
3.2.2 Arbetserfarenhet och benägenhet att byta sysselsättning	20	Kapitel 6 <i>Hälsoundersökning av arbetstagare</i>	52
3.2.3 Nuvarande arbetsuppgifter och inställningen till dessa	22		
3.2.4 Inställning till ytterligare några frågor rörande arbetssituationen	23		
3.2.5 Uppfattning om hälsa och arbetsförmåga	25		

6.1	Datainsamling	52	förändringar	77	
6.2	Klassificering av deltagarnas hälsotillstånd	52	9.6	Fortsatta undersökningar.	78
6.3	De undersöktas uppfattning om hälsa och arbetsförmåga i relation till läkarens hälsobedömning	53		Litteraturförteckning	79
6.4	Antalet sjukskrivningsperioder i relation till läkarens hälsobedömning	53		Bilagor	
6.5	Resultat av hälsoundersökningen	55			
6.5.1	Frågeformulär angående de undersöktas hälsa	55			
6.5.2	Resultat av fysiologiska och biokemiska mätningar	57			
6.5.3	Rekommendation att söka läkare	58			
6.6	Information om de långtidssjuka	59			
6.7	Jämförelse med andra hälsoundersökningar	59			
6.8	Sammanfattning och diskussion	61			
<i>Kapitel 7 Intervjuer med representanter för arbetsgivare</i>					
7.1	Beskrivning av undersökningsgruppen	63			
7.2	Resultat	64			
7.2.1	Rekrytering och anställningsförhållanden	64			
7.2.2	Attityd till den äldre arbetskraften	65			
7.2.3	Framtida arbetsmöjligheter och förslag till åtgärder	66			
7.3	Jämförelse med andra undersökningar	67			
7.4	Sammanfattning	69			
<i>Kapitel 8 Intervjuer med representanter för lokala fackföreningar och arbetsförmedlingen</i>					
8.1	Datainsamling	70			
8.2	Resultat	70			
8.2.1	Rekrytering och anställningsförhållanden	70			
8.2.2	Attityd till den äldre arbetskraften	71			
8.2.3	Framtida arbetsmöjligheter och förslag till åtgärder	71			
<i>Kapitel 9 Diskussion</i>					
9.1	Rekrytering och anställning	73			
9.2	Stabilitet inom yrket	74			
9.3	Attityd till yttre arbetsförhållanden	75			
9.4	Trivsel och arbetstillfredsställelse	76			
9.5	Framtidsutsikter och önskemål om				

Till Statsrådet och chefen för inrikesdepartementet

Byggarbetskraftsutredningen har bl a till uppgift att undersöka hur arbetskraften inom bygnadsverksamheten bäst skall kunna tillvaratas och arbetskraftsförsörjningen tryggas. Som ett led i utredningsarbetet har Byggnadsindustrins Arbetsforskningsstiftelse (BAS) i Malmö fått utföra en undersökning av den äldre arbetskraften inom bygnadsindustrin.

Resultaten från denna undersökning har ansetts vara av allmänt intresse för den problematik som kännetecknar många delar av dagens arbetsmarknad. Mot denna bakgrund får utredningen härmed överlämna specialundersökningen avseende den äldre arbetskraften inom bygnadsindustrin som en separat bilaga före det slutliga huvudbetänkandet.

Stockholm den 30 juni 1970

Bertil Olsson

/Sten Borg

1.1 Bakgrund

OECD-länderna har blivit alltmer medvetna om att maximalt tillvaratagande av den äldre arbetskraften är av stor betydelse för den ekonomiska tillväxten, speciellt som befolkningsutvecklingen går mot en stigande andel personer i högre åldrar. Ett antal rapporter vilka berör de problem som möter den äldre arbetskraften på arbetsmarknaden har därför utarbetats (OECD-publikationerna »Employment of older workers«).

Även i Sverige har befolkningens genomsnittsalder varit i ständigt stigande med en växande andel äldre på arbetsmarknaden till följd. Från många håll har påpekats, att den äldre arbetskraften inom olika industrier är i en besvärlig situation på arbetsmarknaden. Ett uttryck för detta kan utläsas ur det aktivitetsprogram för den medelålders och äldre arbetskraften, som antogs av arbetsmarknadsstyrelsen 1961 och som reviderades 1964 och 1966. Programmet innefattade bl a riktlinjer för intensifierade arbetsförmedlingsinsatser, utökning av omskolnings- och vidareutbildningsverksamheten, ökning av antalet beredskapsarbeten samt ökad verksamhet inom halvskyddad och skyddad sysselsättning. Dessutom rekommenderas inrättandet av ett antal tjänster för aktiveringsinspektörer, vilka skulle samordna insatserna regionalt.

Sysselsättningsproblem för den äldre arbetskraften förekommer inte minst inom

byggnadsindustrin, där arbetskraften har hög genomsnittsalder jämfört med andra industrier. Byggnadsarbetet är dessutom relativt tungt och med åldern minskad fysisk kapacitet gör sig här mer gällande än inom de flesta andra branscher. Det är således svårt för de äldre inom byggnadsindustrin att orka med arbetet, särskilt som ackordsarbetslagens arbetstakt som regel är högt uppdreven. Skillnaden mellan de äldres och de yngres grad av fysisk ansträngning i förhållande till arbetskraften kan dessutom påverka samhörighetskänslan med arbetsgruppen. Vidare sker inom byggnadsindustrin, liksom inom andra områden, fortlöpande förändringar i arbetsbetingelserna. Nya hjälpmedel och arbetsmetoder, som kräver snabb omställning orsakar förmodligen större svårigheter för den äldre arbetskraften.

På grund av den höga arbetstakten samt den fysiska och psykiska pressen i nybyggnadsarbete övergår en relativt stor del av den äldre arbetskraften från nybyggnadstillsammans till ombyggnads- och reparationssektorn. Wangeman och Stenberg visade, att av dem som är sysselsatta inom nybyggnad är ca 30 % i åldrarna 50–69 år (14¹). Av dem som arbetar med ombyggnad finns ca 60 % i denna åldersgrupp. Man brukar framhålla, att de äldres erfarenhet och yrkeskunnighet mer kommer till sin rätt i denna typ av

¹ Siffra inom parentes hänvisar till litteraturförteckningen.

arbeten, vilka som regel kan utföras i en lugnare arbetstakt.

Utöver den fysiska och psykiska pressen i nybyggnadsarbete förekommer hos den äldre arbetskraften också sämre förutsättningar för sysselsättning, nämligen sjukdomar och avvikande hälsotillstånd. En undersökning inom ombyggnads- och reparationssektorn av äldre arbetstagare visade emellertid, att dessa arbetare hade högre sjukdomsfrekvens än genomsnittet för 50-åriga manliga göteborgare från olika yrkesgrupper (2). Hittills har kartläggning av sjukdomar hos äldre byggnadsarbetare gjorts endast i begränsad omfattning. Det kan dock nämnas att den hälsokontroll av byggnadsarbetare som genomförs i Bygghälsans regi är under uppbyggnad.

1.2 Planering och arbetsform

Byggnadsindustrins Arbetsforskningsstiftelse (BAS) planerade under 1967 att utföra en undersökning av den äldre arbetskraften inom byggnadsindustrin. Begäran om anslag – åtföljt av en projektplan – lämnades in i slutet av år 1967 till Statens Råd för Byggnadsforskning som i sin tur kontaktade byggarbetskraftsutredningen. Medel erhöles från dessa instanser för att utföra undersökningen som underlag för byggarbetskraftsutredningens arbete.

I den framlagda projektplanen beskrevs bl a undersökningens målsättning samt arbets- och tidsschema. I tidsplanen beräknades arbetet sätta igång under hösten 1968 och ta drygt ett år i anspråk.

Diskussioner kring projektarbetet och beslut om olika åtgärder under arbetets gång skedde i en referensgrupp bestående av följande intressenter och experter:

- psykolog Bengt Gustavsson, Arbetsmedicinska Institutet¹
- byrådirektör Åke Lerin, Kgl Arbetsmarknadsstyrelsen
- ombudsman Björn Pettersson, Svenska Byggnadsarbetareförbundet
- ingenjör Erik Sjöberg, Svenska Industribyggen AB
- pol mag Hans Sundström, Svenska

Byggnadsindustriförbundet²

– docent Gösta Tibblin, Sahlgrenska Sjukhuset

Från byggarbetskraftsutredningen deltog sekreterare Sten Borg i ett flertal referensgruppssammanträden.

Dessutom deltog följande personer, vilka var anställda vid BAS:

– fil kand Kristina Holck-Clausen, projektledare

– fil kand Sylvia Molander, utredare i projektet

– civilingenjör Sten Wallin, chef för BAS

För genomförande av den i projektet ingående hälsoundersökningen anlätades docenterna Curt Furberg, Centrallasarettet i Boden, och Robert Malmborg, Malmö Allmänna Sjukhus.

Som administrativ hjälp vid fältarbetet deltog ingenjör Hjalmar Esberg, Bygghälsan i Luleå. Dessutom var de lokala fackföreningarna i Malmö, Luleå och Kalix behjälpliga med administration och information i samband med fältarbetet. Intervjuer med arbetstagare och arbetsgivare utfördes av sociologistuderanden.

1.3 Syfte

Undersökningens syfte var att kartlägga de äldre byggnadsarbetarnas arbetssituation och att undersöka faktorer, som kunde tänkas påverka de äldres arbetstillfredsställelse. Målsättningen var dessutom att samla information om de äldres sysselsättningsmöjligheter och att få underlag som kunde ange hur arbetsvillkoren för denna kategori skulle kunna underlättas.

I syfte att få vägledning om faktorer av betydelse för de äldres attityd till arbetet intervjuades de om olika företeelser i arbetssituationen. Byggnadsarbetarna fick dessutom uppge vad de sysslade med och vilka arbetsuppgifter som vållade problem.

Information om arbetslöshets- och sjukskrivningsperioder insamlades, då sjukskrivning och arbetslöshet antogs ha inflytande

¹ Medlem i referensgruppen under inledningskedet.

² Numera Svenska Byggnadsentreprenörförbundet.

på individens inställning till arbetet.

Attityderna till arbetet och dess behovs-tillfredsställande värde undersöktes med hjälp av attitydformulär som använts vid liknande undersökningar.

För att kartlägga det allmänna hälsotillståndet och förekomsten av vissa yrkessjukdomar genomfördes även en medicinsk undersökning.

Genom att intervjua representanter för arbetsgivare, lokala fackföreningar och arbetsförmedlingen försökte man utreda i vad mån den äldre arbetskraften allmänt betraktades som en grupp med lägre genomsnittlig arbetsförmåga och vad som i så fall låg till grund för detta betraktelsesätt.

Undersökningen fick enligt referensgrupps önskemål följande uppläggning:

– undersökning av arbetstagare

a) intervjuundersökning om arbetsförhållanden

b) insamlande av uppgifter från arbetslöshets- och försäkringskassor.

c) attitydundersökning beträffande arbetstillsfredsställelse och välbefinnande

d) hälsoundersökning

– intervjuer med arbetsgivarerepresentanter

– intervjuer med representanter från lokala fackföreningar

– intervjuer med representanter från arbetsförmedlingen.

1.4 Genomförande

I samråd med referensgruppen begränsades undersökningen till yrkeskategorin betong- och övriga byggnadsarbetare. Motivet härtill var, att denna yrkesgrupp är den största inom byggnadsindustrin och att den tillika har den kortaste yrkesutbildningen samt en omfattande arbetslöshet.

Undersökningen kom även att begränsas såtillvida, att områden med skiftande arbetsmarknadsläge utvaldes. Då tillgången på arbetstillfällen vanligen är god i södra Sverige medan Norrland ofta har ett mindre antal arbetstillfällen beslutade referensgruppen att undersöka Malmö respektive Luleå/Kalix-området. Skillnaderna mellan dessa två

områden ansågs dessutom väsentlig då det gällde att få reda på hur yttre förhållanden hade inflytande på inställningen till arbetet.

Då avsikten var att studera äldre byggnadsarbetare beslöts att undersökningen skulle omfatta arbetstagare i åldern 50–65 år. Detta innebar inte någon exakt åldersangivelse för avgränsning mellan äldre och yngre utan fastmer en anpassning till gällande föreskrifter om sysselsättandet av en viss del arbetskraft, som brukar utfärdas i samband med länsarbetsnämndens igångsättningstillstånd.

Avgränsningen i yrke, region och ålder gjorde att ca 400 personer kom att ingå i undersökningen.

Fackföreningarna på berörda orter kontaktades på ett tidigt stadium i undersökningen och kunde ge information om vid vilka företag de utvalda arbetstagarna var anställda.

De i undersökningen ingående företagen informerades i god tid om den planerade undersökningen. Information skedde via brev från BAS (bilaga 1).

Arbetstagarna blev informerade om undersökningen genom ett brev från BAS (bilaga 2) samt ett brev från Svenska Byggnadsarbetareförbundet och dess lokalavdelningar på respektive orter (bilaga 3).

Intervjuerna med arbetstagare på bygg- arbetsplatserna påbörjades i Malmö under december 1968 och avslutades i början av februari 1969. Hälsoundersökningen genomfördes på Malmö Sjukhem från mitten av oktober till mitten av november 1968.

I Luleå/Kalix-området utfördes intervjuundersökningen med arbetstagare dels på lasarettet i Boden och dels på byggarbetsplatserna. Undersökningen påbörjades i februari 1969 samtidigt med hälso- och attitydundersökningarna. De senare krävde en tid av fem veckor, medan intervjuundersökningen avslutades först efter sju veckor.

Intervjuerna med arbetsgivarerepresentanterna genomfördes i Malmö under tiden februari–mars 1969 och i Luleå/Kalix under april månad 1969.

Intervjuerna med representanterna för fackförening och arbetsförmedling genomfördes under april–maj 1969.

Några tidigare undersökningar om arbets- tillfredsställelse

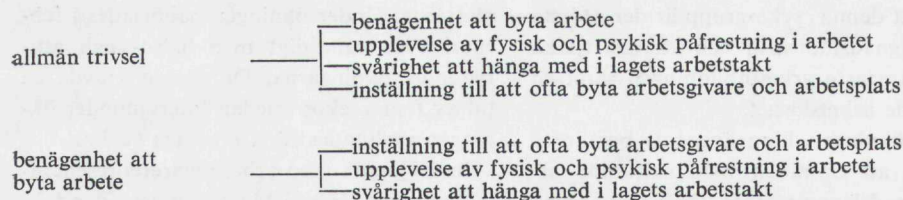
Ett flertal undersökningar har gjorts beträffande arbetstillfredsställelse och attityden till arbetet. Speciellt intresse tillmättes i detta sammanhang nedanstående i korthet refererade undersökningar.

2.1 Arbetsanpassning hos byggnadsarbetare

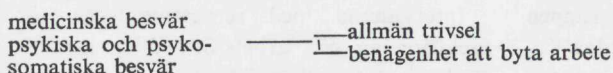
Åstrand, Gardell m fl undersökte under hösten 1964 och våren 1965 arbetsanpassningen hos ett urval i stockholmsområdet av ca 800 byggnadsarbetare från 30-års ålder och uppåt (16). Genomsnittsåldern var 45-50 år.

Via frågeformulär gjordes en kartläggning av hälsotillståndet hos olika kategorier av byggnadsarbetare. Dessutom belystes sociala förhållanden, anställningsförhållanden, trivsel, benägenhet att byta arbete samt upplevelse av fysisk och psykisk påfrestning i arbetet.

I undersökningen fann man bl a samband mellan följande schematiskt uppställda faktorer (linjerna markerar sambanden):

Samband påvisades även mellan följande faktorer:

I undersökningen ingick även en fysiologisk undersökning, vars resultat ansågs tala för

— att en person automatiskt valde en viss ansträngningsnivå vid utförandet av ett fysiskt arbete

— att detta motsvarade ett utnyttjande av ca 40 % av den maximala förmågan

— att det således fanns ett bestämt samband mellan fysisk arbetsförmåga och den arbetstyngd personen utsatte sig för i ett arbete med relativt fri arbetstakt.

Denna undersökning kommer i det följande att refereras till som stockholmsundersökningen — *nybyggnadsarbetarna*.

2.2 Arbetskraften inom ombyggnadsbranschen

I Göteborg genomfördes under hösten 1966 och våren 1967 en undersökning av drygt

70 ombyggnads- och reparationsarbetare i åldern 40–69 år, varav nära hälften befann sig i åldersgruppen 60–69 år (2). Syftet var att klarlägga frågan om den äldre arbetskraftens anpassning i ombyggnads- och reparationssektorn.

Med hjälp av frågeformulär och läkarundersökning kontrollerades hälsotillståndet. 30 % av deltagarna hade någon kronisk sjukdom, framför allt hjärt- och kärlsjukdomar. Frekvensen personer med anfäddhet och kronisk bronkit var högre än väntat. Resultaten från den medicinska undersökningen visade, att den undersökta gruppen i stort sett hade en högre sjukdomsfrekvens än motsvarande jämförbara åldersgrupper. Detta resultat ansågs bekräfta uppfattningen att ombyggnadssektorn är en reträttplats för dem som av olika anledningar (t ex medicinska besvär) ej orkar med takten vid nybyggnadsarbete (sid 51).

Dessutom utfördes en studie av arbetsförhållandena som visade att många arbetsuppgifter ställde krav på stort yrkeskunnande. Ansträngande arbetsoperationer tvingade ofta arbetarna att inta obekväma arbetsställningar och de vistades i dammiga, oventilerade lokaler. Arbetsbelastningen kunde ofta betecknas som hög och miljön som stressande.

Denna undersökning benämnes framöver göteborgsundersökningen – *ombyggnadsarbetarna*.

2.3 Skogsarbetares arbetsanpassning

Vid Personaladministrativa rådet (PA-rådet) pågår för närvarande ett omfattande forskningsprojekt rörande teknologisk miljö och arbetstillfredsställelse under ledning av fil lic Bertil Gardell. Projektet har berört förhållanden inom bl a kemisk-teknisk industri samt pappers- och skogsindustri.

Med utgångspunkt från alienationsteorin¹ räknar Gardell med att följande behov skall tillgodoses i arbetet för att individen skall få en hög arbetsmotivation (6):

- behov av inflytande och kontroll över den egna arbetssituationen
- behov av ett meningsfullt arbete

– behov av kontakt och gemenskap med andra människor.

En grundtanke i teorin är att arbetets organisation och innehåll till stor del bestämmer individens inställning till arbetet. Med detta som grund har ett relativt stort antal attitydskalor utarbetats, vilka berör olika sidor av arbetssituationen. Förfarandet vid attitydformulärens uppbyggnad samt den teoretiska bakgrunden kan närmare studeras i ett antal rapporter (7, 8).

Då skogsarbete, enligt Gardell, till vissa delar är ganska likt byggnadsarbete, refereras nedan huvudresultaten i undersökningen »Skogsarbetares arbetsanpassning» (7).

Skogsarbete kännetecknas av att tvångsstyrande och detaljerande arbetsinstruktioner förekommer mycket sällan. Arbetets utförande blir i hög grad beroende av individens förmåga, motivation och kunnande. Med hänsyn härtill förväntades positiva attityder till arbetet, speciellt avseende arbetsengagemang och frihetsupplevelser i arbetet.

Resultaten bekräftade i stort antagandet. De flesta skogsarbetare trivdes synnerligen väl med sitt arbete. Den största skillnaden mellan skogsarbetare och arbetare från andra industrier låg i frihetsupplevelserna i arbetet. Friheten i arbetet ansågs också vara den mest betydelsefulla orsaken till att stanna kvar i branschen.

2.4 Om industriarbete och mental hälsa

Gardell och Westlander beskriver en undersökning som också ingår i PA-rådets arbete (9).

Ett grundläggande antagande i undersökningen var att detaljerande, återkommande och tvångsstyrda arbetsuppgifter i ringa grad kan tillfredsställa individens självkänsla och att detta leder såväl till bristande engagemang i arbetet som till upplevelser av lägre kompetens och anseende i samhället.

För att kunna mäta olika aspekter av

¹ Alienation är ungefär detsamma som upplevelser av maktlöshet och främlingskap i samhället.

mental hälsa konstruerades ett attitydformulär. Formulärets utformning grundades både på en teoretisk diskussion av arbetstillfredsställelse och på en analys av begreppet mental hälsa.

Man mötte vissa problem med att definiera begreppet mental hälsa. Bl a påpekades, att det samhälle man lever i är avgörande för definitionen. Begreppet kan användas antingen för att beskriva psykiskt störda människor eller människor i allmänhet. Ett annat problem var vilka faktorer som var betydelsefulla att begagna för att beskriva mental hälsa.

Man valde att utgå från företeelser som förekommer bland den icke-sjuka delen av befolkningen. Man mätte följande olika sidor av positiv mental hälsa (ungefär detsamma som välbefinnande) med:

- allmän livstillfredsställelse
- självvärdering - egenvärde
- självvärdering - socialt värde
- kontaktundvikande attityd
- frihetsupplevelse - självförverkligande

Man prövade hur väl dessa attitydskalor mätte de olika mentalhälsoaspekterna, liksom man undersökte hur de förhöll sig till olika faktorer såsom ålder, kön, utbildning m m.

Attitydformuläret beträffande mental hälsa användes bl a i ovan refererade undersökning rörande skogsarbetares arbetsanpassning. Jämfört med andra industriarbetare visade skogsarbetarna en mindre kontaktundvikande inställning till andra människor och en högre grad av självförverkligande. I övriga mentalhälsoaspekter förelåg ingen betydande skillnad mellan de olika industriarbetargruppernas genomsnitt.

2.5 30 år i arbetet

Forsman, Granath m fl presenterar en undersökning av industrianställda i åldrarna 35, 45, 55 och 65 år (5).

Syftet med undersökningen var att studera olika medicinska, psykologiska och sociologiska faktorer och deras samvariation. Detta möjliggjordes genom att samma försökspersoner undersöktes från dessa tre aspekter.

Man ville bl a belysa skillnaderna mellan läkarens bedömning av hälsotillståndet och försökspersonernas egen uppfattning om sitt hälsotillstånd (objektiv respektive subjektiv hälsobedömning).

Hälsoundersökningen resulterade i att 88 av de undersökta 391 personerna av läkarna bedömdes ha olika grad av nedsatt arbetsförmåga. De vanligast förekommande sjukdomarna gällde cirkulationsorganen, rörelseapparaten och det psykiska tillståndet.

Vidare fann man ett klart samband mellan försökspersonernas psykiska välbefinnande och såväl den subjektiva som den objektiva hälsobedömningen. Skillnaden mellan den objektiva och den subjektiva hälsobedömningen ökade dock med stigande ålder.

För att få de äldres arbetsattityder kartlagda konstruerades ett intervjuformulär som behandlade rekryterings- och anställningsförhållanden; arbetserfarenhet och benägenhet att byta sysselsättning. Vidare ställdes frågor om nuvarande arbetsuppgifter; uppfattning om hälsa och arbetsförmåga; inställning till byggfackets, arbetsförmedlingens och arbetsgivarens åtgärder.

Intervjuerna genomfördes enskilt med varje arbetstagare och tog ca 35 minuter i anspråk per intervju.

3.1 Urval

Ur Byggnadsarbetareförbundets centrala medlemsregister för hösten 1968 uttogs betong- och övriga byggnadsarbetare i åldern 50–65 år från avdelningarna Malmö, Luleå och Kalix. Från malmöavdelningen ingick endast sektion 01, vilken omfattade Malmö stad.

3.1.1 Malmö-urvalet

Av de i Malmö sektion ingående medlemmarna uttogs systematiskt varannan att del-

taga i undersökningen – sammanlagt 234 st. Av dessa kunde 38 personer (ca 16 %) ej deltaga. Undersökningsgruppen kom således att bestå av 196 personer. En person deltog i alla undersökningar utöver intervjun. Åldersfördelningen framgår av tabell 1.

Undersökningsgrupp och bortfall fördelade på olika åldersgrupper visade god överensstämmelse med malmösektionen.

De som ej kunde deltaga i undersökningen hade följande skäl:

Långtidssjuka ¹	14
Bytt sysselsättning	6
Arbetade utanför malmöområdet	9
Sjukskrivna vid undersökningstillfället	3
Vägrare	6
Summa	38

Tids- och kostnadsmässiga skäl gjorde att de som arbetade utanför malmöområdet uteslöts. Vägrarna utgjorde endast ca 3 % (6 st) av det totala urvalet.

¹ Som långtidssjuka betraktades de som hade varit sjukskrivna minst tre månader vid undersökningstillfället.

Tabell 1. Åldersfördelning i Malmö sektion, undersökningsgrupp och bortfall (%).

Ålder	Malmö sektion totalt 419 st	Undersökningsgrupp totalt 196 st	Bortfall totalt 38 st
50–54 år	31	32	26
55–59 år	38	38	40
60–65 år	31	30	34
Summa	100	100	100

3.1.2 Luleå/Kalix-urvalet

I Luleå och Kalix uttogs de medlemmar, som bodde i tätorterna längs kusten och en bit in i landet, vilket innebar att samtliga medlemmar i luleåavdelningen medtogs medan de som tillhörde kalixavdelningen och var bosatta i dess ytterområden ej blev representerade. Urvalsförfarandet betingades av kostnads- och tidsmässiga skäl.

I det totala urvalet från Norrbotten ingick 181 medlemmar från luleåavdelningen och 52 från kalixavdelningen – sammanlagt 233 st. Av dessa kunde 54 personer (ca 23 %) ej deltaga. Sammanlagt intervjuades 179 personer. Åldersfördelningen visas i tabell 2.

Undersökningsgruppens ålderssammansättning visade god överensstämmelse med de totala avdelningarnas. I bortfallet fanns däremot något fler äldre personer.

De som ej kunde deltaga i undersökningen hade följande skäl:

Pensionerade	2
Långtidssjuka	18
Bytt sysselsättning	11
Arbetade utanför Luleå/Kalix	4
Flyttat från området	6
Sjukskrivna vid undersökningstillfället	2
Oanträffbara	1
Vägrare	10
Summa	54

I gruppen långtidssjuka ingick fyra personer som ej varit sjukskrivna vid undersökningstillfället. Klassificeringen av de långtidssjuka gjordes av de lokala fackföreningarna, som således i några fall hade inaktuell information.

Vägrarna utgjorde ca 4 % (10 st).

3.1.3 Synpunkter på urvalet och bortfallet

Ålderssammansättningen hos betong- och övriga byggnadsarbetare skilde sig mellan

Malmö och Luleå/Kalix. Av de tre åldersgrupperna var andelen 60–65-åringar i Malmö större än i Luleå/Kalix, medan däremot andelen 50–54-åringar var lägre i Malmö.

Urvalet i Malmö gjordes på så sätt att varannan medlem uttogs för att deltaga i undersökningsgruppen. Denna grupp visade god överensstämmelse med hela Malmö sektion beträffande åldersfördelningen, varför man kan förmoda att den insamlade informationen i stort sett kan anses gälla hela Malmö sektion.

Beträffande Luleå/Kalix visade också undersökningsgruppen relativt god åldersöverensstämmelse med avdelningarna. I urvalet gjordes emellertid en begränsning, då de som tillhörde kalixavdelningen och som bodde längst bort från Kalix ej blev representerade i undersökningen. Detta berörde ett 30-tal personer. Dessa personer kan i regel ej få arbete i sin hemort utan arbetar i de större tätorterna. Huruvida inställningen till arbetet för dessa skiljer sig från undersökningsgruppens är emellertid omöjligt att säga.

I och med att personer som var sjuka eller som bytt arbete ej ingick i undersökningsgruppen gjordes ytterligare en begränsning. Man kan förmoda, att dessa personer har eller har haft större problem än andra beträffande sin arbetssituation. Undersökningens uppläggning medförde emellertid, att dessa personer ej kunde deltaga. Som komplement har därför information om sjukskrivningar insamlats för den största gruppen i bortfallet, nämligen de långtidssjuka.

Bortfallets åldersfördelning för Luleå/Kalix visade, att en större andel i den äldsta åldersgruppen ej kommit med i undersökningsgruppen. Detta kan naturligtvis också

Tabell 2. Åldersfördelning för avdelningarna Luleå/Kalix, undersökningsgrupp och bortfall (%).

Ålder	Avd Luleå/Kalix totalt 233 st	Undersökningsgrupp totalt 179 st	Bortfall totalt 54 st
50–54 år	44	43	35
55–59 år	38	40	41
60–65 år	18	17	24
Summa	100	100	100

ha påverkat de redovisade resultaten då de äldsta ej blivit representerade i tillräcklig utsträckning. I äldre åldersgrupper kan man dessutom antaga att det förekommer en ökad självselektion, d v s medlemmar som av olika orsaker ej kan genomföra sitt arbete mer eller mindre frivilligt söker sin utkomst andra vägar. Kvar i gruppen blir då de som kan klara av sitt arbete och som kanske har bäst hälsotillstånd och som bäst trivs med sitt arbete.

De två geografiskt avgränsade områdena, som är representerade i föreliggande undersökning, har haft helt olika arbetsmarknads-läge. Trots ovan nämnda begränsningar har man försökt beskriva de ingående personernas inställning till sitt arbete. Emellertid är urvalet ej detsamma i regionerna, vilket gör att man ej kan generalisera resultaten till att gälla för alla betong- och övriga byggnadsarbetare i landet.

3.2 Resultat

I resultatredovisningen har jämförelser gjorts mellan regioner och åldersgrupper och i förekommande fall med tidigare undersökningar.

De frågor som ingick i intervjuformuläret delades upp i följande sju grupper¹:

1. Rekrytering och anställning.
2. Arbetserfarenhet och benägenhet att byta sysselsättning.
3. Nuvarande arbetsuppgifter och inställning-
en till dessa.
4. Inställning till ytterligare några frågor rö-
rande arbetssituationen.
5. Uppfattning om hälsa och arbetsförmåga.
6. Flyttningsbenägenhet, attityd till bered-
skapsarbete samt kännedom om några av AMS
bidragsformer.
7. Inställning till byggfackets, arbetsförmed-
lingens och företagets åtgärder för den äldre
arbetskraften.

I texten har åldersgrupperna 50-54 år, 55-59 år och 60-65 år ersatts med uttrycken 50-åringar, 55-åringar och 60-åringar.

Där inget annat anges, avser siffrorna i figurerna procent baserade på det totala antalet intervjuade, d v s 195 personer i Malmö och 179 i Luleå/Kalix. Beträffande frågorna om hälsa och arbetsförmåga

(grupp 5 ovan) ställdes dessa endast till dem som hälsoundersöktes, d v s 98 personer i Malmö och 91 i Luleå/Kalix.

3.2.1 Rekrytering och anställning

Sysselsättning vid undersökningstillfället

De flesta av undersökningsdeltagarna var sysselsatta inom nybyggnadssektorn. I mal-möområdet var det förhållandevis fler än i Luleå/Kalix-området som arbetade med om-byggnads- och reparationsarbeten. I stort sett var femte deltagare från Luleå/Kalix var arbetslös vid undersökningstillfället. Var femte deltagare från Luleå/Kalix sysselsattes i beredskapsarbete. Tabell 3 visar de i un-
dersökningen ingående medlemmarnas sys-
selsättning.

I Malmö var de yngre i högre grad än de äldre sysselsatta med nybyggnadsarbete (fi-
gur 1).

I undersökningsgruppen från Norrbotten framkom inte samma klara tendenser. Den andel som sysslade med nybyggnadsarbete skilde sig inte speciellt mellan åldersgrup-
perna. Däremot var en större andel av 55-
åringarna sysselsatta med ombyggnads- och
reparationsarbete (figur 2).

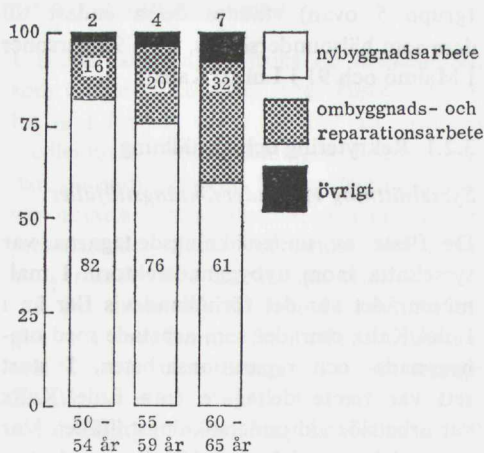
Sammanlagt 37 personer var arbetslösa och av dessa kom 34 från Luleå/Kalix; näs-
tan två tredjedelar hade varit arbetslösa mer
än en månad.

50- och 60-åringarna visade en större andel arbetslösa än 55-åringarna (23, 25
respektive 11 %).

¹ Intervjuformuläret finns tillgängligt hos BAS.

Tabell 3. Undersökningsgruppens fördelning på olika typer av sysselsättning (%).

Typ av sysselsättning	Malmö totalt 195 st	Luleå/Kalix totalt 179 st
Nybyggnadsarbete	74	56
Ombyggnads- och reparationsarbete	22	11
Anläggnings- och vägarbete	—	4
Annat arbete	2	7
Arbetslösa	2	19
Sjukskrivna	—	3
Totalt	100	100

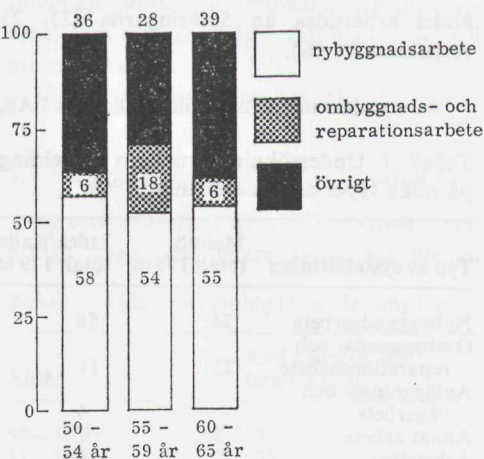

Figur 1. Sysselsättningen i undersökningsgruppen från Malmö efter åldersgrupper (%).

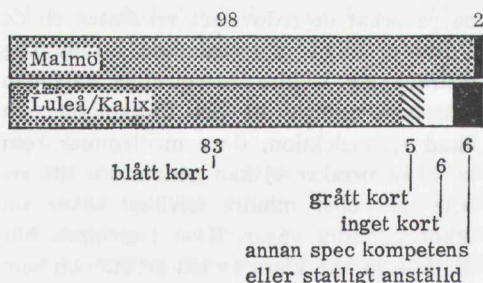
Kompetens, yrkesutbildning samt antal år i byggnadsbranschen

Inom betonggruppen utfärdas olika kompetensbevis. En yrkesutbildad betongarbetare tilldelas ett bevis på att han självständigt kan utöva yrket, ett s k blått kort. Den som arbetat ett visst antal år inom branschen men saknar formell yrkesutbildning kan få ett s k grått kort. Olika lön erhålls på olika kompetensnivå.

Kortsystemet infördes 1959 och de övergångsbestämmelser som då gällde, gjorde det möjligt för många att erhålla blått kort, trots att de saknade formell yrkesutbildning.

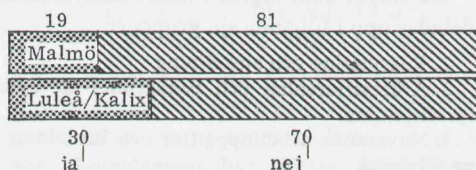
Figur 2. Sysselsättningen i undersökningsgruppen från Luleå/Kalix efter åldersgrupper (%).

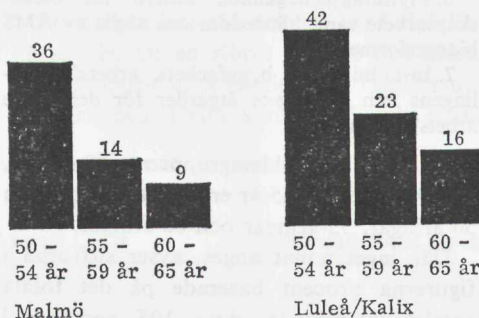
Figur 3. Fördelning på olika kompetensnivåer (%).

Dessa övergångsbestämmelser stadgade nämligen att en arbetare som varit sysselsatt minst tio år i yrket på begäran skulle erhålla ett blått kort. Många utnyttjade denna förmån och det är troligen detta som bidragit till att andelen innehavare av blått kort var mycket hög både i gruppen från Malmö och från Luleå/Kalix (figur 3).

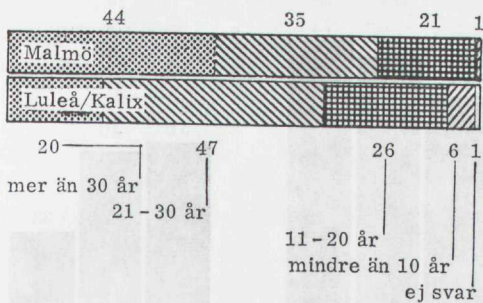
Av det ovan nämnda framgår, att man inte kunde förvänta sig att uppgifter om innehav av blått kort och uppgifter om formell yrkesutbildning helt skulle sammanfalla. Så blev heller inte fallet. En långt mindre andel av undersökningsdeltagarna hade erhållit formell utbildning i byggnads-

Figur 4. Svar på frågan »Har Du fått yrkesutbildning i byggnadsarbete?» (%)

Figur 5. Formellt yrkesutbildade efter åldersgrupper (%).

Figur 6. Svar på frågan »Hur många år har Du varit byggnadsarbetare?» (%).

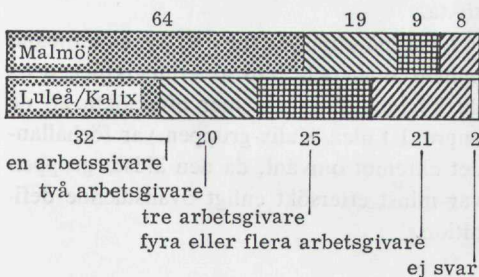
arbete (figur 4). Att andelen var större i Luleå/Kalix än i Malmö kan förmodligen förklaras av, att många haft möjlighet till utbildning under den tid de varit arbetslösa.

Andelen formellt yrkesutbildade var större bland 50-åringarna än i de andra två åldersgrupperna (figur 5). Detta kan bero dels på att det inte tidigare funnits så stora utbildningsmöjligheter för de äldre, och dels på att äldre oftare har en mer negativ inställning till sådan utbildning.

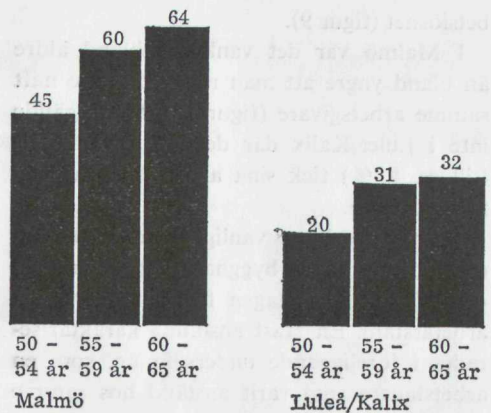
I allmänhet tycktes man ha lång yrkeserfarenhet, vilket med tanke på undersökningsgruppernas ålder inte var förvånansvärt. Särskilt gällde detta för gruppen från Malmö, vilket framgår av figur 6.

Av frågan framgår emellertid ej, att många från Luleå/Kalix hade eller hade haft annat arbete bredvid byggnadsarbetet såsom tex skogs- och jordbruksarbete. Denna undersökningsgrupp var alltså mer oenhetlig i jämförelse med den från Malmö.

Ju äldre man var desto längre tid hade man givetvis i allmänhet varit inom bygg-

Figur 7. Svar på frågan »Hur många arbetsgivare har Du varit hos under de senaste tre åren som byggnadsarbetare?» (%).

Figur 8. De som uppgav att de anstälts hos nuvarande arbetsgivare före år 1965 efter åldersgrupper (%).

branschen (68, 82 och 86 % i Malmö och 61, 68 och 78 % i Luleå/Kalix i respektive åldersgrupp hade varit byggnadsarbetare mer än 20 år).

Anställningsförhållanden under de närmast föregående åren samt rekryteringskanal till senaste anställning

En större andel av deltagarna i Malmö än i Luleå/Kalix hade varit hos samme arbetsgivare de senaste tre åren. Var femte person från Luleå/Kalix uppgav sig ha varit hos fyra eller fler arbetsgivare (figur 7).

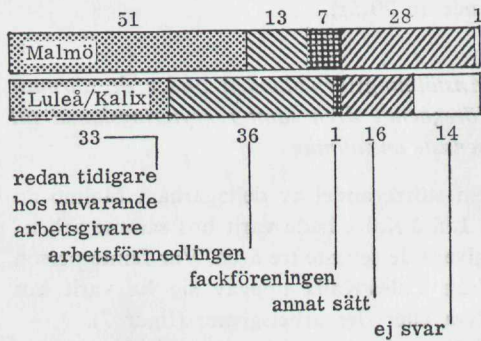
De två äldsta grupperna hade i högre grad varit anställda hos endast en arbetsgivare. Likaså uppgav dessa oftare att de anstälts hos nuvarande arbetsgivare före 1965 (figur 8).

Omkring hälften av gruppen från Malmö och en tredjedel från Luleå/Kalix hade fått sina nuvarande arbeten genom att de redan tidigare varit anställda hos arbetsgivaren. I fråga om rekryteringsväg skilde sig de båda regionerna främst däri att arbetsförmedlingens tjänster anlätades i betydligt högre grad i Luleå/Kalix. Detta berodde på att rekrytering till beredskapsarbete alltid sker via arbetsförmedlingen, och på att man måste stå som sökande hos arbetsförmedlingen för att få arbetslöshetsunderstöd. En relativt stor andel från Luleå/Kalix kunde ej besvara frågan på grund av långvarig ar-

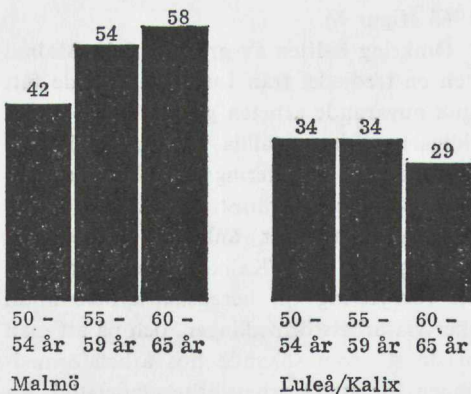
betslöshet (figur 9).

I Malmö var det vanligare bland äldre än bland yngre att man redan tidigare haft samme arbetsgivare (figur 10). Detta gällde inte i Luleå/Kalix där de äldsta vanligtvis (till ca 40 %) fick sina arbeten via arbetsförmedlingen.

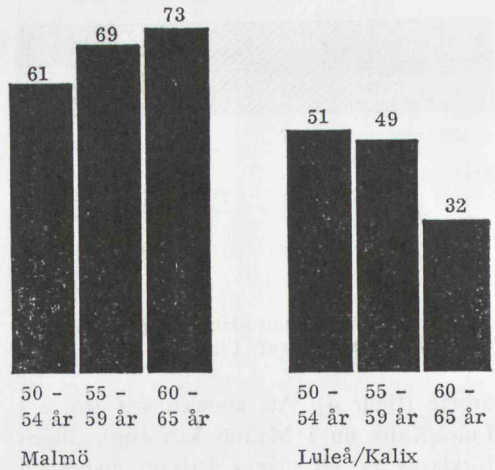
Formellt saknas vanligen fasta anställningsformer inom byggnadsbranschen men ofta försöker företagen få en relativt fast arbetarstam. En »fast anställd» karaktäriserades i föreliggande undersökning, som en arbetstagare som varit anställd hos samme arbetsgivare minst tre år och erhållit flera efterföljande arbeten (åtminstone två). Drygt hälften av deltagarna från Malmö och nästan en tredjedel från Luleå/Kalix kunde inplaceras i denna kategori. De äldre var i högre grad »fast anställda» än de

Figur 9. Svar på frågan »Hur fick Du anställning vid det nu aktuella bygget där Du är anställd?» (%).

Figur 10. De som uppgav att de tidigare varit anställda hos nuvarande arbetsgivare efter åldersgrupper (%).

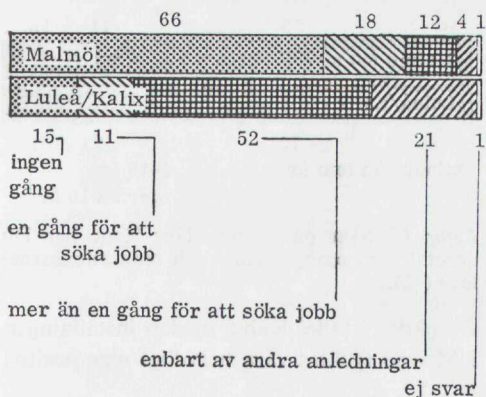
Figur 11. Primärt eftersökta efter åldersgrupper (%).

yngre, vilket speciellt tycktes gälla för Malmö.

I stockholmsundersökningen gjordes en uppdelning i primärt och sekundärt eftersökta efter svaren i ovanstående fråga (16). Motsvarande uppdelning kan göras i föreliggande undersökning, så att till de primärt eftersökta räknas de som redan tidigare varit anställda hos samme arbetsgivare, de som fått tips genom kamrater, de som rekryterats via lagbasen eller de som kontaktades direkt av arbetsgivaren¹. Till den sekundärt eftersökta gruppen räknades de som fått anställning på annat sätt. I figur 11 redovisas den procentuella andel i varje åldersgrupp för deltagarna både från Malmö och Luleå/Kalix, som på detta sätt kom att tillhöra de primärt eftersökta. Totalt för malmögruppen var det 68 % och för Luleå/Kalix-gruppen 47 % som var primärt eftersökta.

I malmögruppen fanns ett svagt samband mellan ålder och grad av eftersökthet, d v s de i högre ålder var mer eftersökta än de yngre. I Luleå/Kalix-gruppen var förhållandet däremot omvänt, då den äldsta gruppen var minst eftersökt enligt ovanstående definition.

¹ Alla dessa svarsalternativ utom det första har i figur 9 sammanslagits under rubriken »Annat sätt», då ett fåtal besvarat frågan med något av dessa alternativ.

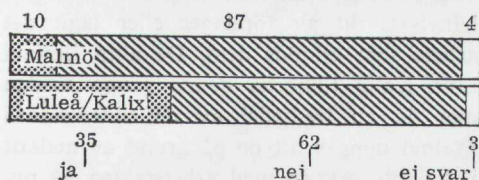
Figur 12. Svar på frågorna »Hur många gånger har Du besökt arbetsförmedlingen under de senaste tre åren?» och »Vad var orsaken till besöket på arbetsförmedlingen?» (%).

Några uppgifter om anlitan­de av arbetsförmedlingen

Som förmodat hade en betydligt större andel av deltagarna i Luleå/Kalix besökt arbetsförmedlingen åtminstone en gång för att söka arbete under de senaste tre åren. Andelen var för Luleå/Kalix drygt 60 % och för Malmö 30 % (figur 12).

I Malmö kunde inga större skillnader mellan åldersgrupperna noteras. I Luleå/Kalix uppgav den yngsta gruppen till 68 % och de två äldsta till nästan 60 % att de besökt arbetsförmedlingen åtminstone en gång. Man kan dock notera att den yngsta gruppen huvudsakligen (ca 70 %) uppgav sig ha fått sitt nuvarande arbete via andra kanaler.

Under de senaste tre åren hade ingen i Malmö anvisats beredskapsarbete, medan en relativt stor del av deltagarna från Luleå/Kalix (67 %) hade anvisats sådant arbete. De båda äldsta grupperna hade i högre grad anvisats beredskapsarbeten (57, 79

Figur 13. Svar på frågan »Anser Du att man tvingas byta arbetsgivare alltför ofta?» (%).

och 70 % i respektive åldersgrupp).

Arbetsmarknadsutbildningen hade diskuterats i större utsträckning i Luleå/Kalix än i Malmö (29 % respektive 3 %). Det var, som tidigare framgått även i Luleå/Kalix som den största andelen formellt yrkesutbildade fanns.

Inställning till byte av arbetsgivare och arbetsplats

Som tidigare redovisats hade man i Luleå/Kalix bytt arbetsgivare oftare än i Malmö. 10 % av medlemmarna från Malmö och 35 % från Luleå/Kalix ansåg att de tvingats byta arbetsgivare alltför ofta (figur 13).

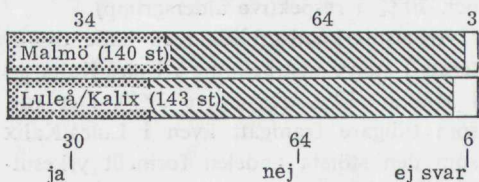
Man tycktes ha en något mer positiv inställning till byte av arbetsgivare i de båda äldsta grupperna.

Några jämförelser med stockholms- respektive göteborgsundersökningen

Drygt 35 % av de undersökta nybyggnadsarbetarna i Stockholm saknade formell yrkesutbildning (16). Utbildningsnivån var emellertid lägre bland betong- och övriga byggnadsarbetare än i andra yrkeskategorier. Endast 26 % av betongarbetarna och 5 % av övriga byggnadsarbetare hade formell yrkesutbildning, vilket ganska väl överensstämde med de resultat som redovisats i föreliggande undersökning.

I Stockholm hade 44 % och i Göteborg hade 71 % (16,2) varit byggnadsarbetare mer än 20 år. Här redovisade resultat överensstämde i stort sett med göteborgsundersökningens, vilket med tanke på undersökningsgruppernas ålderssammansättning var förväntat.

En fjärdedel av nybyggnadsarbetarna och två tredjedelar av ombyggnadsarbetarna hade arbetat hos en arbetsgivare under de senaste tre åren. Deltagarna från Malmö i föreliggande undersökning visade ungefär samma låga rörlighet som ombyggnadsarbetarna i Göteborg, medan de från Luleå/Kalix hade betydligt större rörlighet. De äldre ombyggnadsarbetarna i Göteborg uppgav i jämförelse med de yngre att de varit

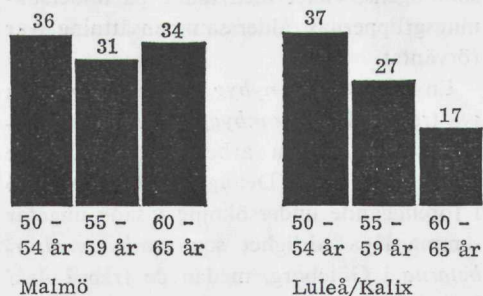
Figur 14. Svar på frågan »Har Du funderat på att övergå till ombyggnads- och reparationsarbete?» (%).

hos samme arbetsgivare en längre tidsperiod, liksom fallet var i föreliggande undersökning.

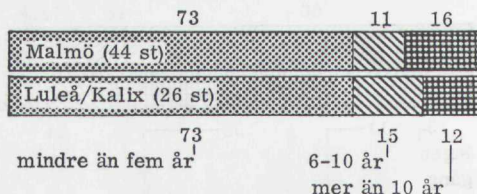
Beträffande rekryteringsväg till nuvarande arbete uppgav *nybyggnadsarbetarna* i stor utsträckning (56 %) informella vägar såsom »kontakt med tidigare lagbas» och »tips genom kamrater». I föreliggande undersökning placerades dylika svar i kategorin »annat sätt» och utgjorde en mindre andel av det totala antalet svar. Däremot tycktes arbetsförmedlingen spela en större roll för anställningen, vilket även var fallet bland *ombyggnadsarbetarna* i Göteborg. Rekryteringen är beroende av regionala arbetsplatsers olika organisation vilket kan förklara olikheter i resultaten.

I stockholmsundersökningen liksom för malmögruppen i föreliggande undersökning fanns ett svagt positivt samband mellan ålder och grad av eftersökthet. I Luleå/Kalix-gruppen var emellertid den äldsta gruppen minst eftersökt.

Av *nybyggnadsarbetarna* ansåg 34 % att man tvingas byta arbetsgivare och arbetsplats alltför ofta. Ju yngre man var desto mer negativ var man. Liknande resultat

Figur 15. De som funderat på att övergå till ombyggnads- och reparationssektorn efter åldersgrupper (%).

Figur 16. Svar på frågan »Hur länge har Du arbetat med ombyggnads- och reparationsarbete?» (%).

framkom i Luleå/Kalix, medan inställningen i Malmö tycktes vara betydligt mer positiv.

3.2.2 Arbetserfarenhet och benägenhet att byta sysselsättning

Av dem som vid undersökningstillfället arbetade på nybygge hade 86 % i Malmö och 80 % i Luleå/Kalix alltid eller nästan alltid sysslat med nybyggnadsarbete.

Omkring en tredjedel av grupperna i vardera Malmö och Luleå/Kalix uppgav att de funderat på att övergå från nybyggnadsarbete till ombyggnads- och reparationsarbete (figur 14).

I malmögruppen framkom inga skillnader mellan åldersgrupperna, medan de yngre i Luleå/Kalix i högre grad funderat på en övergång (figur 15).

Som skäl till att man funderat på arbete inom ombyggnads- och reparationssektorn uppgavs ansträngande arbetstakt eller önskemål om lättare arbete än i nyproduktionen.

De som arbetade med ombyggnads- och reparationsarbete tillfrågades i sin tur hur länge de varit inom denna sektor. Nästan tre fjärdedelar av de tillfrågade i vardera Malmö och Luleå/Kalix uppgav, att de arbetat mindre än fem år med ombyggnads- och reparationsarbete (figur 16).

De flesta som arbetade inom ombyggnads- och reparationssektorn hade antingen hänvisats dit av företaget eller tagit det arbete som erbjöds dem. De allra flesta i Luleå/Kalix tillhörde denna grupp medan mer än en tredjedel av de tillfrågade i Malmö uppgav att de på grund av nedsatt hälsa inte orkade med arbetstakten på nybygge och behövde ett lugnare arbete.

En större andel i Luleå/Kalix än i Malmö

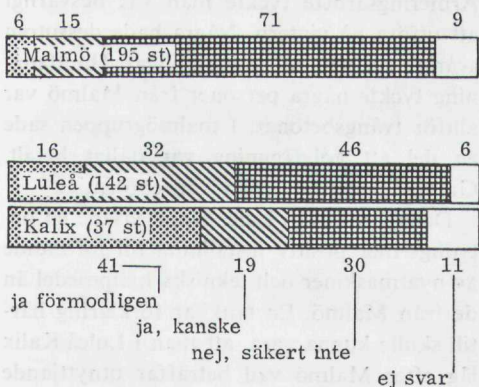
Figur 17. Svar på frågan »Har Du funderat på att byta arbete och söka Dig till något annat arbete än byggnadsarbete?» (%).

funderade på att söka något annat arbete än byggnadsarbete (figur 17). Att nästan var femte tillfrågad i Luleå/Kalix funderat på att byta arbete kan förklaras av det kärva arbetsmarknadsläget.

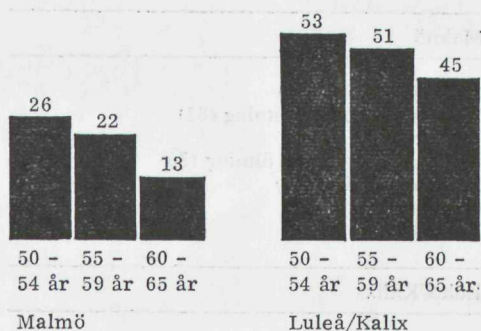
Av de 34 personer, som i Luleå/Kalix var arbetslösa vid undersökningens genomförande, hade sju tänkt på att byta arbete. De arbetslösas inställning skilde sig sålunda inte från den totala undersökningsgruppens i Norrbotten.

En majoritet av de undersökta hade trots allt inte funderat på att byta yrke. De flesta uppgav att de trivdes med sitt nuvarande arbete, att de uppskattade friheten, självständigheten samt den goda förtjänsten och ämnade stanna inom branschen så länge de förmådde. I stort sett var fjärde tillfrågad uppgav sig vara för gammal att byta yrke och genomgå omskolning. »Omskolning är ingenting att bry sig om när man är över 60. Ingen vill ju ha en, och man kan inte bli en bra yrkesarbetare vid den åldern».

Då den nordliga urvalsregionen delades upp i Luleå och Kalix framkom att bedöm-

Figur 18. Svar på frågan »Tror Du att Du kommer att ha svårigheter med att få arbete framöver?» (%).

Figur 19. De som svarade »ja, förmodligen» eller »ja, kanske» beträffande svårigheter att få arbete framöver efter åldersgrupper (%).

ningen av möjligheterna att få arbete framöver var stor i Malmö, låg i Luleå och lägst i Kalix (figur 18).

Man tycktes oroa sig något mindre för de framtida arbetsmöjligheterna ju äldre man var. Många uppgav att tanken på den förestående pensioneringen hade en lugnande inverkan (figur 19).

I Luleå/Kalix-gruppen ansåg man att det fanns för många byggnadsarbetare och för få arbetstillfällen och att detta förhållande främst skulle drabba de äldre. En del uttryckte förhoppningar om att »deras» arbetsgivare skulle få beställningar på nybyggen så att de själva skulle få en chans till arbete.

Några jämförelser med stockholms- och göteborgsundersökningen

I Göteborg hade 34 % arbetat med ombyggnads- och reparationsarbete mer än tio år medan motsvarande siffra i föreliggande undersökning endast var 16 % för Malmö och 12 % för Luleå/Kalix (2).

Medan *ombyggnadsarbetarna* i Göteborg inte funderat på att byta yrke så hade ungefär var tionde tillfrågad *nybyggnadsarbetare* i Stockholm gjort detta (2, 16). I Malmö angav 6 % och i Luleå/Kalix 18 % att man funderat på att byta yrke. Sett mot andelen sysselsatta inom nybyggnadsarbete respektive ombyggnads- och reparationsarbete i de båda senare regionerna kan detta tolkas så att sysselsättningsmöjligheterna i Luleå/Kalix varit begränsade inom ombyggnads- och reparationssektorn.

Malmö

1. Golvläggning (85)
 2. Betongarbete—gjutning (82)
 3. Armering (75)
 4. Lagning, fyllning, filtning (36)
 5. Hantlangning (23)
 6. Plattsättning (17)
 7. Slipning (15)
-

Luleå/Kalix

1. Betongarbete—gjutning (92)
 2. Armering (60)
 3. Golvläggning (50)
 4. Slipning (41)
 5. Hantlangning (25)
 6. Putsning (18)
 7. Lagning, fyllning, filtning (15)
-

3.2.3 Nuvarande arbetsuppgifter och inställningen till dessa

Undersökningsdeltagarna tillfrågades om sina huvudsakliga arbetsuppgifter. Frågan ställdes utan bundna svarsalternativ, varvid vissa personer svarade endast med den arbetsuppgift de sysslade med just för tillfället; andra med de arbetsuppgifter de hade i det aktuella byggnadsskedet. Slutligen fanns några som beskrev sina huvudsakliga arbetsuppgifter under samtliga byggnadsskeden. Nedan redovisas de sju oftast nämnda arbetsuppgifterna i Malmö och Luleå/Kalix. Siffrorna inom parentes anger hur ofta de olika arbetsuppgifterna nämnts. Totalt var antalet uppgivna arbetsuppgifter 420 i malmö- och 351 i Luleå/Kalix-gruppen.

Arbetsuppgifterna var vanligtvis desamma för Malmö och Luleå/Kalix. Grävning och materialhantering (ej redovisade ovan) nämdes praktiskt taget inte alls i Luleå/Kalix medan däremot 12 respektive 10 personer i Malmö nämnde dessa som huvudsakliga arbetsuppgifter.

Deltagarna tillfrågades om dels vilka arbetsuppgifter de tyckte sämst om, dels vilka de tyckte var speciellt krävande. Många besvarade den första frågan genom att nämna de arbetsuppgifter de fann mest krävande, varför svaren på de båda frågorna sammanslogs. Liksom ovan innebär siffrorna inom parentes, hur ofta de olika arbetsuppgifterna nämnts. Totalt var antalet svar 235

i malmö- och 318 i Luleå/Kalix-gruppen. De sju mest nämnda var:

Malmö

1. Betonggjutning (54)
 2. Golvläggning (52)
 3. Armering (27)
 4. Hantlangning (16)
 5. Grävning (11)
 6. Slipning (9)
 7. Betongarbete i allmänhet (9)
-

Luleå/Kalix

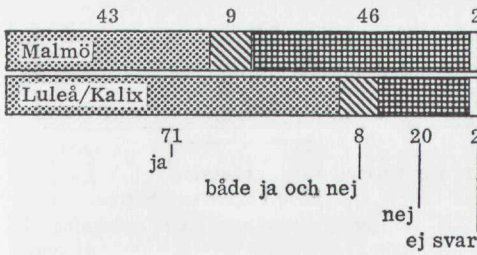
1. Betonggjutning (64)
 2. Kärning (38)
 3. Golvläggning (37)
 4. Hantlangning (26)
 5. Slipning (25)
 6. Armering (25)
 7. Betongarbete i allmänhet (24)
-

De flesta av ovanstående arbetsuppgifter klassificerades som tunga i en del av stockholmsundersökningen där man studerade 33 byggnadsarbetare i olika arbetssituationer (16).

Förutom att man betecknade ovanstående arbetsuppgifter som fysiskt tunga, sade man också att betonggjutning, kärning samt golvläggning och -slipning var påfrestande för rygg, ben och knän. Man klagade över, att betonggjutning och grävning var smutsigt och att slipning dessutom var dammig. Flera från Luleå/Kalix tyckte att betonggjutning och hantlangning var stressande. Armeringsarbete tyckte man var besvärligt att utföra på vintern. Några hade dessutom svårigheter med att läsa ritningar. Hantlangning tyckte några personer från Malmö var alltför tvångsbetonat. I malmögruppen sade en del att golvläggning var dåligt betalt. Grävning menade man var enformigt.

Deltagarna från Luleå/Kalix visade en betydligt mer positiv inställning till införande av nya maskiner och tekniska hjälpmedel än de från Malmö. En tänkbar förklaring härtill skulle kunna vara, att man i Luleå/Kalix låg efter Malmö vad beträffar utnyttjande av maskiner och tekniska hjälpmedel (figur 20).

De äldre ville inte i samma utsträckning

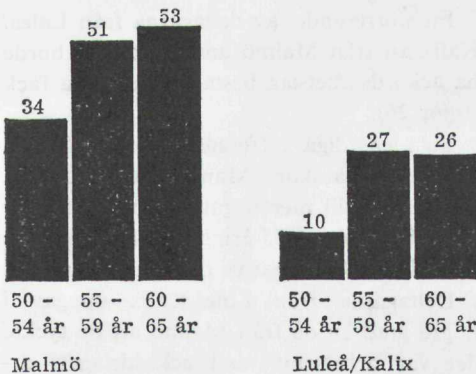
Figur 20. Svar på frågan »Skulle Du vilja att det i Ditt arbete fanns fler maskiner och tekniska hjälpmedel?» (%).

som de yngre att man skulle införa fler maskiner och tekniska hjälpmedel. Detta kan tänkas bero på att äldre personer är mer restriktiva mot nyheter i arbetet. Å andra sidan kan det vara beroende av vilka arbetsuppgifter man har, som i sin tur kan hänga samman med åldern (figur 21).

En fjärdedel av de i Malmö som var positivt inställda till nya maskiner och tekniska hjälpmedel kunde inte ge exempel på önskvärda sådana. I Luleå/Kalix kunde de allra flesta komma med förslag. Nedan följer en förteckning över vad man i första hand önskade sig. Siffrorna inom parentes anger antalet personer som framfört respektive önskemål.

Malmö

1. Kranar och övriga transportredskap (22)
2. (Lättare) vibrator på blandaren (9)
3. Najningsapparat (8)
4. Slipmaskin med dammsugare (6)

Figur 21. De som inte önskade fler maskiner och tekniska hjälpmedel i arbetet efter åldersgrupper (%).

Luleå/Kalix

1. Kranar, hissar och övriga transportredskap (39)
2. Slipmaskin med dammsugare (20)
3. Bilningsmaskin (4)

3.2.4 Inställning till ytterligare några frågor rörande arbetssituationen

De flesta uppgav att de inte hade några besvär med att lära in nya arbetsmetoder. Andelen var något större i malmö- än i Luleå/Kalix-gruppen (figur 22), trots att den förra gruppen i mindre utsträckning än den senare hade yrkesutbildning (se sid 16).

Den äldsta gruppen från Luleå/Kalix angav i mindre utsträckning än de andra två, att de tyckte det var lätt att lära in nya arbetsmetoder. Skillnaderna mellan åldersgrupperna för deltagarna från Malmö var små (figur 23).

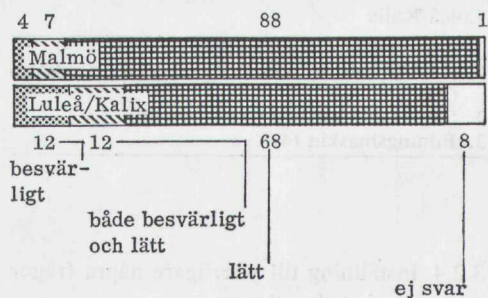
Det stora flertalet tillfrågade från både Malmö och Luleå/Kalix var positivt inställda till införande av nyheter i arbetet (89 respektive 82 %).

Åsikter om ackordarbetslag

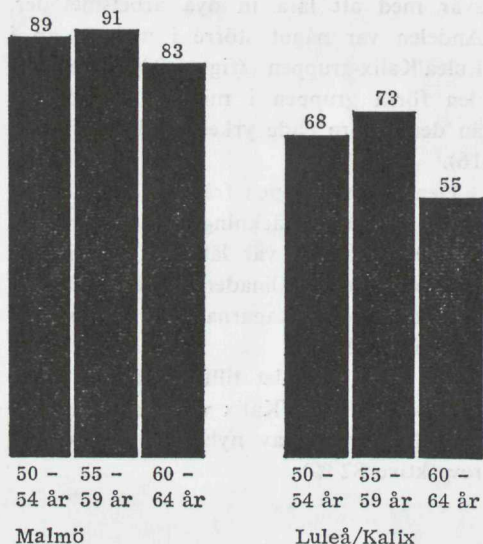
Deltagarna från både Malmö och Luleå/Kalix ansåg mer än till tre fjärdedelar, att det var sämre med stora ackordsarbetslag än med små (figur 24).

I Malmö framkom inga differenser mellan åldersgrupperna medan däremot de yngre i Luleå/Kalix var mer negativa till stora ackordsarbetslag (figur 25).

Tillfrågade om anledningen till den negativa inställningen till stora arbetslag svarade en fjärdedel av arbetstagarna att det berodde på den lägre förtjänsten. Man framhöll att stora ackordsarbetslag ställer större krav på arbetsledningen, som kan få svårighet att få en klar överblick av arbetssituationen och svårt att hålla kontroll över den. Detta förhållande ansågs leda till otill-

Figur 22. Svar på frågan »Tycker Du att det är besvärligt att lära in nya arbetsmetoder?» (%).

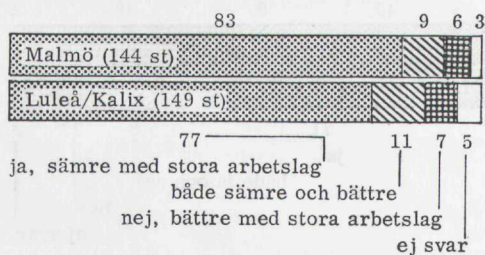

Figur 23. De som tyckte det var lätt att lära in nya arbetsmetoder efter åldersgrupper (%).

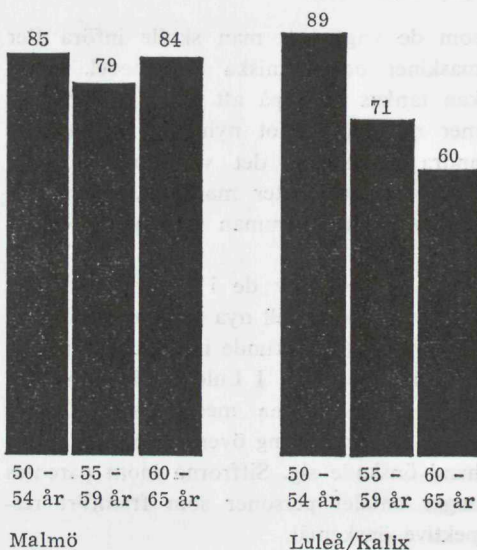
fredsställande organisation och därmed i många fall en orättvis fördelning av arbetsuppgifter, alltför omfattande väntetid och till följd därav en lägre förtjänst.

Man menade att de stora ackordslagens ineffektivitet delvis orsakades av att alltför många tvingades arbeta tillsammans och att många drog sig för att arbeta. Vidare påpekade man att intresset för ett kvalitativt gott arbete minskades. Många framhöll även att de stora ackordsarbetslagen medförde en lägre grad av trivsel och sämre kamratanda.

De som ansåg att det var mer fördelaktigt med stora ackordsarbetslag framhöll att organisationen var bättre; att det fanns tillgång till flera maskiner och tekniska hjälpmedel; att resurserna rent allmänt var stör-

Figur 24. Svar på frågan »Tycker Du att det är sämre med stora arbetslag än med små?» (%).

Figur 25. De som ansåg det sämre med stora ackordsarbetslag än med små efter åldersgrupper (%).

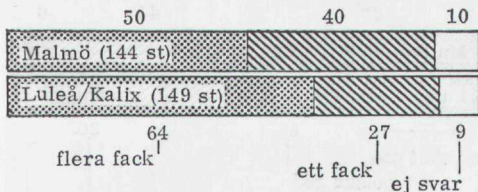
re; att de äldre genom denna arbetsform kunde beredas ett lugnare och mer varierande arbete.

En större andel av deltagarna från Luleå/Kalix än från Malmö ansåg att man borde ha ackordsarbetslag bestående av flera fack (figur 26).

Inga entydiga differenser mellan åldersgrupperna framkom. Man kunde dock spåra en tendens till mer negativ uppfattning för flera fack bland 55-åringarna från Malmö och bland 60-åringarna från Luleå/Kalix.

Deltagarna från Luleå/Kalix uppgav i högre grad än de från Malmö att de tyckte det var arbetsamt med ackordslagets arbetstakt (figur 27).

De äldre från både Malmö och Luleå/Kalix upplevde i högre grad svårigheter att

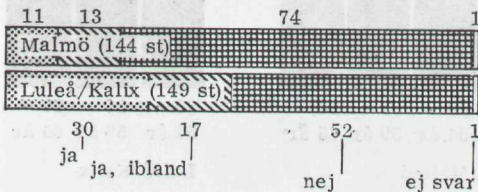

Figur 26. Svar på frågan »Tycker Du att man skall ha ackordsarbetslag bestående av flera fack eller skall de bestå av bara ett fack?» (%).

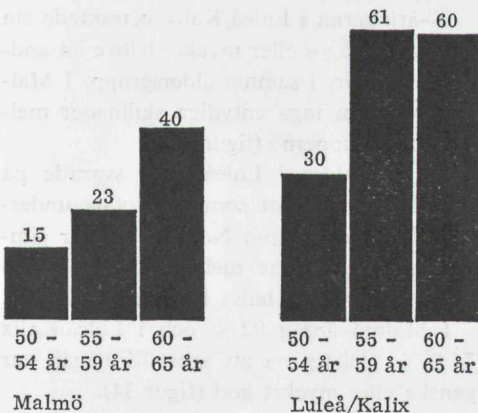
orka med arbetstakten (figur 28).

Den ålder, vid vilken man ansågs vara för gammal för att arbeta i ackordsarbetslag var lägre i Luleå/Kalix- än i malmögruppen. I den senare gruppen ansåg 22 % att denna ålder inträffade vid 65 år eller senare. Endast 1 % i den förra gruppen var av samma åsikt. En relativt stor del av de tillfrågade kunde emellertid inte besvara frågan (figur 29).

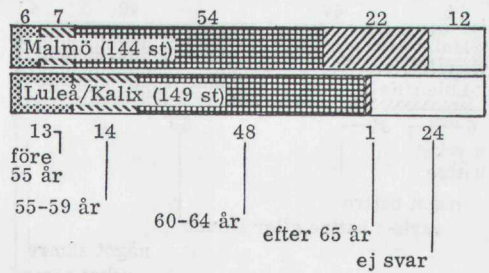
Den egna åldern angav vanligen gränsåldern för att vara med i ett ackordsarbetslag.

Figur 27. Svar på frågan »Tycker Du att det är jobbigt att hänga med i ackordsarbetslagets arbetstakt?» (%).

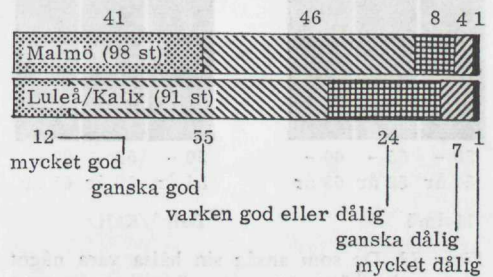
Figur 28. De som svarade »ja» eller »ja, ibland» på frågan om det var jobbigt att hänga med i ackordslagets arbetstakt efter åldersgrupper (%).

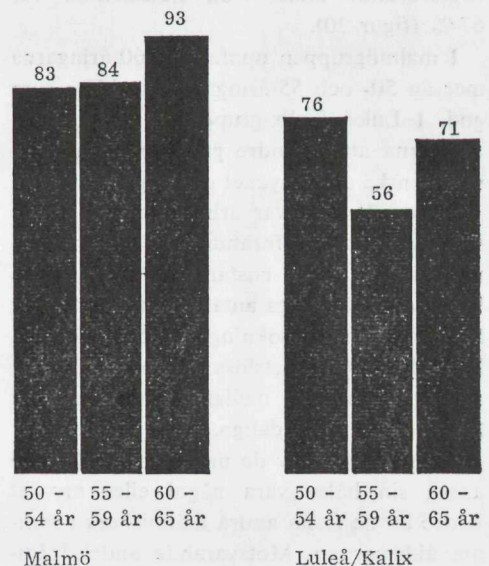
Figur 29. Svar på frågan »När anser Du att man är för gammal för att vara med i ett ackordsarbetslag?» (%).

3.2.5 Uppfattning om hälsa och arbetsförmåga

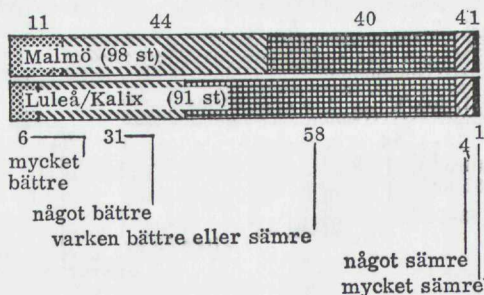
Av deltagarna från Malmö betecknade 87 % sin hälsa som ganska eller mycket god.

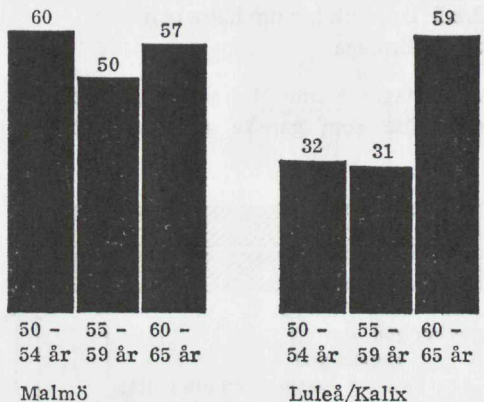
Figur 30. Svar på frågan »Hur tycker Du på det hela taget att Din hälsa är nu?» (%).

Figur 31. De som betecknade sin hälsa som ganska eller mycket god efter åldersgrupper (%).

Figur 32. Svar på frågan »Tycker Du att Din hälsa är bättre eller sämre än de flesta andra människors i Din ålder?» (%).

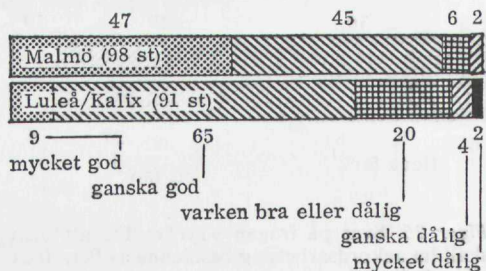
Figur 33. De som ansåg sin hälsa vara något eller mycket bättre än andra människors i samma ålder efter åldersgrupper (%).

Motsvarande andel från Luleå/Kalix var 67 % (figur 30).

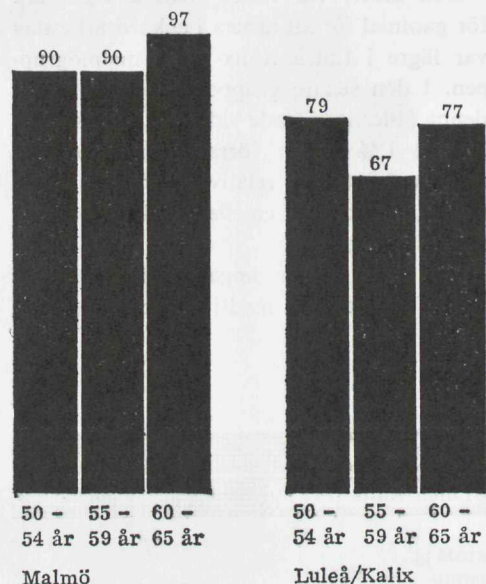
I malmögruppen uppfattade 60-åringarna mer än 50- och 55-åringarna sin hälsa som god. I Luleå/Kalix-gruppen tenderade 55-åringarna att i mindre grad anse sin hälsa som ganska eller mycket god (figur 31).

Av de 21 som var arbetslösa vid undersökningens genomförande och som hälsoundersöktes tyckte nästan hälften att deras hälsa var god. Detta antal var något mindre än för hela undersökningsgruppen från Luleå/Kalix. De arbetslösa svarade i stället något oftare med mellanalternativet, d v s »varken god eller dålig».

Drygt hälften av de intervjuade i Malmö ansåg sin hälsa vara något eller mycket bättre än de flesta andra människors i samma åldersgrupp. Motsvarande andel i Luleå/Kalix-gruppen var en dryg tredjedel (figur 32).

Figur 34. Svar på frågan »Hur tycker Du på det hela taget att Din arbetsförmåga är nu?» (%).

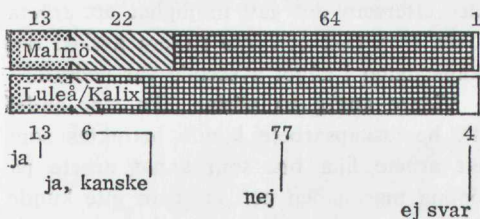
Figur 35. De som betecknade sin arbetsförmåga som ganska eller mycket god efter åldersgrupper (%).

60-åringarna i Luleå/Kalix betraktade sin hälsa som något eller mycket bättre än andra människors i samma åldersgrupp. I Malmö framkom inga entydiga skillnader mellan åldersgrupperna (figur 33).

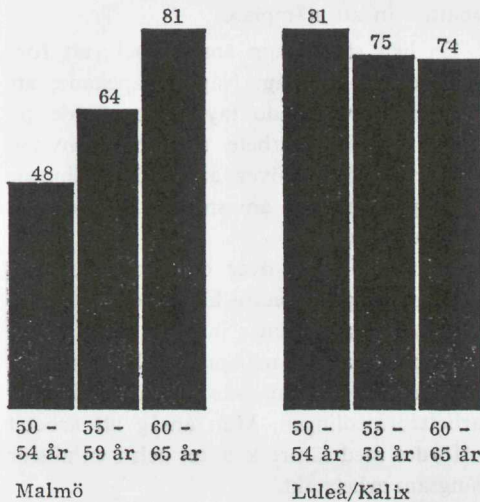
De arbetslösa i Luleå/Kalix svarade på ungefär samma sätt som den totala undersökningsgruppen från Norrbotten, när jämförelse skulle göras mellan den egna och andra människors hälsa i samma ålder.

I Malmö ansåg 92 % och i Luleå/Kalix 74 % av deltagarna att arbetsförmågan var ganska eller mycket god (figur 34).

60-åringarna i Malmö betecknade sin arbetsförmåga som ganska eller mycket god i något högre grad än 55- och 50-åringarna.

Figur 36. Svar på frågan »Skulle Du kunna tänka Dig att flytta till en annan ort om Du inte kan få arbete inom byggnadsbranschen på Din hemort?» (%).

Figur 37. De som svarade »nej» på frågan om de kunde tänka sig att flytta efter åldersgrupper (%).

55-åringarna i Luleå/Kalix visade en svag tendens till lägre värdering av arbetsförmågan (figur 35).

De arbetslösa i Luleå/Kalix bedömde sin hälsa på ungefär samma sätt som hela undersökningsgruppen från Luleå/Kalix.

Jämförelse med »30 år i arbetet»

I undersökningen av industriarbetare i åldrarna 35, 45, 55 och 65 år uppgav 81 % att de betecknade sin hälsa som god eller mycket god (5). Denna andel låg närmare motsvarande andel för malmö- än för Luleå/Kalix-gruppen. Ju äldre man var desto vanligare var det bland industriarbetarna att man betecknade sin hälsa som mycket god. Någon sådan tendens framkom inte i föreliggande undersökning.

24 % av industriarbetarna betecknade sin

hälsa som bättre än andra människors i samma ålder, och alternativet »bättre» valdes oftare ju högre upp i åldrarna man kom. I föreliggande undersökning användes inte samma svarsalternativ, vilket försvårar en jämförelse. I Luleå/Kalix-gruppen kunde dock en tendens märkas till att de äldre i högre grad ansåg sin hälsa vara mycket bättre än övriga människors i samma ålder. I malmögruppen framkom ingen sådan tendens.

Arbetsförmågan bedömdes av industriarbetarna som god eller mycket god i 81 % av fallen, vilket var en andel som låg ungefär mitt emellan resultaten för deltagarna från Malmö och Luleå/Kalix. Arbetsförmågan betecknades av industriarbetarna som mycket god i allt mindre utsträckning ju äldre man var. Bland betong- och övriga byggnadsarbetare från Malmö fanns en tendens i motsatt riktning, medan 55-åringarna i Luleå/Kalix var minst benägna att beteckna sin arbetsförmåga som god.

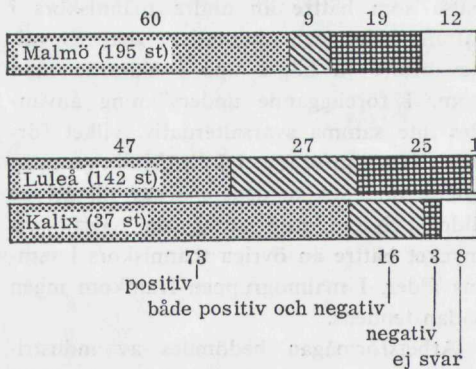
3.2.6 Flyttningsbenägenhet, attityd till beredskapsarbete samt kännedom om några av AMS bidragsformer

Flyttningsbenägenhet

Lika stora andelar av medlemmarna från såväl Malmö som Luleå/Kalix var beredda att flytta om de inte kunde få arbete inom hemorten. Med tanke på att flyttningsrisken inte var tillnärmelsevis så stor för deltagarna från Malmö jämfört med de från Luleå/Kalix var det inte förvånande, att flera deltagare från det förra området än från det senare kunde tänka sig att flytta (figur 36).

För de tillfrågade från Malmö gällde, att ju äldre man var, desto mindre flyttningsbenägenhet hade man. Bland de deltagande från Luleå/Kalix kom inte denna skillnad mellan de olika åldersgrupperna fram (figur 37).

Av de 34 arbetslösa i Luleå/Kalix kunde fem personer tänka sig flytta och resten kunde inte tänka sig detta. De hade sålunda ungefär samma inställning till flytt-

Figur 38. Svar på frågan »Vad anser Du allmänt om beredskapsarbete?» (%).

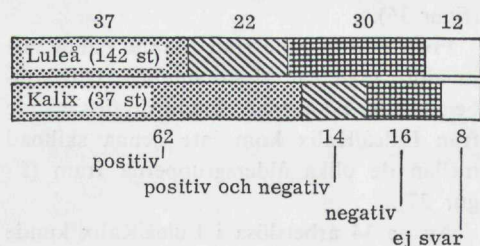
ning som samtliga intervjupersoner från Luleå/Kalix.

Attityd till beredskapsarbete

De flesta intervjuade i Malmö (ca 60 %) var positivt inställda till beredskapsarbeten, även om de i de flesta fall inte tycktes ha någon praktisk erfarenhet härav. Intervjuresultaten från Malmö behandlas därför inte närmare.

Attityden till beredskapsarbete skilde sig markant mellan Luleå och Kalix. Ungefär 50 % av deltagarna från Kalix var sysselsatta med beredskapsarbeten vid undersökningstillfället mot endast ca 13 % från Luleå. Frånvaron av andra arbeten än beredskapsarbeten i Kalix medförde antagligen att man i högre grad uppskattade dessa (figur 38).

Ungefär en femtedel ansåg, att beredskapsarbete var lugnare och lättare än ordinarie arbeten. Beredskapsarbete uppskatta-

Figur 39. Svar på frågan »Hur är Din inställning till beredskapsarbete inom annat yrkesområde?» (%).

des eftersom det gav möjlighet att arbeta i sin egen takt och inte riskera avsked om kapaciteten i något avseende var nedsatt.

Vidare ansåg en nästan lika stor andel att beredskapsarbete kunde betraktas som ett arbete lika bra som annat arbete på öppna marknaden och att man inte kunde klaga på förtjänsten.

Ytterligare en femtedel av de tillfrågade i Luleå/Kalix uppgav att de ansåg beredskapsarbete vara ett »nödvändigt ont» och »bättre än att stämpla».

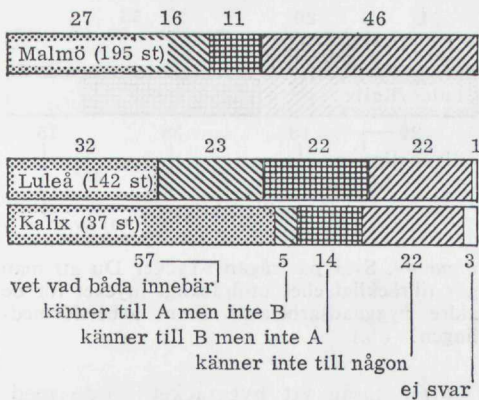
En lika stor grupp ansåg dock, att förtjänsten var för låg. Någon påpekade, att förtjänsten varierade mycket beroende på vilket beredskapsarbete man blev anvisad till och undrade över arbetsförmedlingens urvalsgrunder för anvisning till olika beredskapsarbeten.

Många klagade över dålig organisation; att för många arbetare hänvisades till samma bygge; att många inte arbetade effektivt och att alltför många med bristande erfarenhet av byggnadsarbete anvisades av arbetsförmedlingen. Man ansåg att arbetet utfördes med sämre kvalitet och i en alltför långsam arbetstakt.

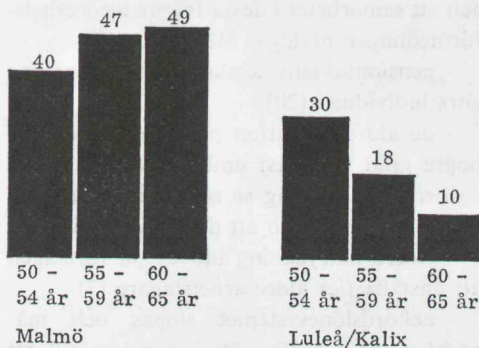
Inställningen till beredskapsarbete inom annat yrkesområde var övervägande positiv. Även i denna fråga var inställningen mer positiv i Kalix än i Luleå (figur 39).

Ganska många förklarade sig vara positiva till beredskapsarbete inom väg- och anläggningssektorn, medan en så stor andel som en femtedel av de tillfrågade spontant deklarerade, att de var negativa till beredskapsarbete i skogen. Skogsbruk ansågs vara alltför tungt, slitsamt och påfrestande för ryggen samt ge alltför låg förtjänst.

De som hade en negativ inställning till beredskapsarbete inom annat yrkesområde tillfrågades om orsaken. Många menade att det var svårt att anpassa sig till nya arbetsområden med nya maskiner; att man inte tillfredsställande kunde utföra ett arbete som man inte lärt sig; att lönen var alltför låg och att företets överhuvudtaget borde försvinna. »Det borde inte finnas något som heter beredskapsarbete. Det är bara ett misslyckat sätt att ge socialbidrag.»

Figur 40. Svar på fråga A: »Kan Du förklara litet vad Du känner till om de bidrag som finns i samband med flyttning och arbetsmarknadsutbildning?» och B: »Kan Du förklara litet vad det statliga omställningsbidraget för de äldre innebär?» (%).

Figur 41. De som uppgav att de inte kände till någon av AMS bidragsformer efter åldersgrupper (%).

Liksom fallet var vid beredskapsarbete inom det egna yrkesområdet klagade ganska många över dålig organisation: »Det är för mycket folk»; »arbetsprestationen blir ej tillräckligt värderad»; »dumt att låta maskinerna stå och låta arbetarna göra jobbet»; »för många okvalificerade».

Kännedom om några av AMS bidragsformer

För att i någon mån få en uppfattning om hur informationen om olika bidragsformer från Arbetsmarknadsstyrelsen (AMS) nått fram, ställdes några frågor om dessa.

Den andel som saknade kännedom om bidragsformerna var ungefär dubbelt så

stor i gruppen från Malmö som i den från Luleå och Kalix. I Luleå och Kalix hade lika stora andelar av deltagarna kännedom om åtminstone en av bidragsformerna. I kalixgruppen kände emellertid en större andel till bägge bidragsformerna. Anledningen härtill kunde vara, att informationen från arbetsförmedlingen i ett så pass litet samhälle som Kalix hade lättare att nå fram till arbetstagarna. Emellertid bör också den stora och långvariga bristen på arbetstillfällen ha påverkat benägenheten att skaffa och motta information (figur 40).

Bland de tillfrågade från Luleå/Kalix saknade de yngre i högre grad kännedom om åtminstone någon av bidragsformerna, medan en tendens i motsatt riktning förelåg i undersökningsgruppen från Malmö (figur 41).

En större andel av de arbetslösa från Luleå och Kalix än av samtliga deltagare därifrån kände till de två bidragsformerna.

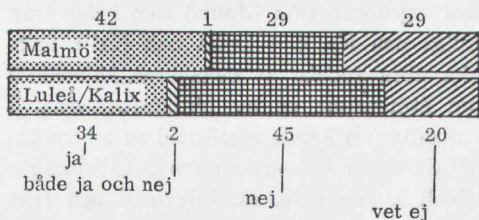
Jämförelse med Bygg 70:s undersökning av den äldre arbetskraften

Byggnadsfackens utredningsavdelning genomförde år 1969 en enkätundersökning inom ramen för utredningen Bygg 70 (3). Undersökningen genomfördes i syfte att kartlägga de äldre byggnadsarbetarnas arbetsförhållanden. I undersökningen ingick en fråga om man kunde tänka sig att flytta till annan ort om man kunde få stadigvarande arbete där. Av de 6 600 tillfrågade byggnadsarbetarna i åldern 45-66 år förklarade 20 % sig villiga att flytta till annan ort. Flyttningviljan var markant lägre i gruppen 55-66 år än i gruppen 45-54 år.

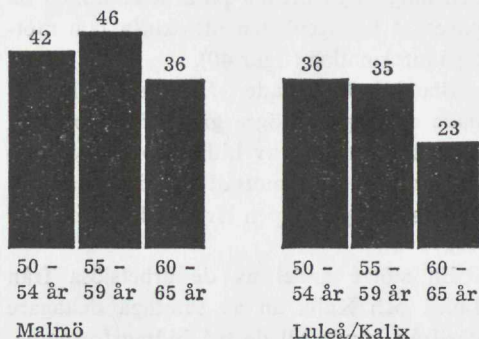
3.2.7 Inställning till byggfackets, arbetsförmedlingens och företagets åtgärder för den äldre arbetskraften

Inställning till byggfackets åtgärder

Inställningen till byggfackets åtgärder var något mer positiv bland intervjupersonerna från Malmö än bland dem från Luleå/Kalix. Nästan hälften från Luleå/Kalix-området betecknade åtgärderna som otillräckliga mot

Figur 42. Svar på frågan »Tycker Du att man inom byggfacket gör tillräckligt mycket för de äldre arbetstagarna?» (%).

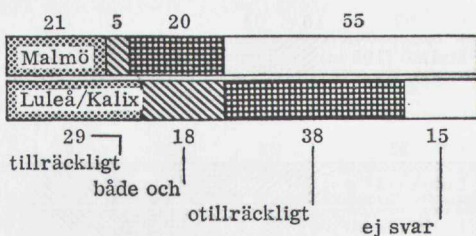
Figur 43. De som ansåg att man gör tillräckligt för de äldre från byggfackets sida efter åldersgrupper (%).

endast en dryg fjärdedel från Malmö. Relativt många av de tillfrågade hade emellertid svårt att ta ställning till frågan (figur 42).

Åtminstone i Luleå/Kalix-gruppen tycktes en mindre andel av de äldre än av de yngre vara tillfredsställd med byggfackets åtgärder för äldre (figur 43).

De som tyckte fackets åtgärder för de äldre arbetstagarna var tillräckliga framhöll att byggfacket gjorde allt för att främja de äldre arbetstagarnas situation; man ordnade exempelvis lättare och mer lämpliga arbeten för äldre liksom byggen med enbart äldre arbetskraft. Byggfacket uppskattades även för sin medverkan i förhandlingar med arbetsgivare, vilket ansågs ha bidragit till större trygghet och bättre arbetsförhållanden för de anställda.

De som ansåg fackets åtgärder otillräckliga tillfrågades om på vilka områden man borde göra mera. Nedan följer de fem önskemål, som oftast framfördes. Inom parentes anges det antal personer som nämnt dessa önskemål.

Figur 44. Svar på frågan »Tycker Du att man gör tillräckligt eller otillräckligt mycket för de äldre byggnadsarbetarna inom arbetsförmedlingen?» (%).

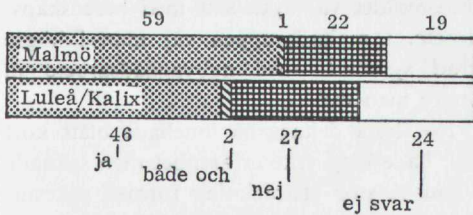
Man ansåg att byggfacket borde medverka till att

- en bättre arbetsfördelning görs; att lättare arbeten (framför allt reparationsarbeten) reserveras för äldre; att byggen som sysselsätter enbart äldre arbetskraft startas och att samarbetet i dessa frågor med arbetsförmedlingen utvidgas (43)
- pensionsåldern sänks eller åtminstone görs individuell (20)
- de äldres situation på arbetsplatserna i högre grad studeras; ombudsmännen borde i större utsträckning se till att de äldre inte arbetar för hårt och att de får skälig lön (8)
- större påtryckning utövas på företagen att anställa fler äldre arbetstagare (7)
- ackordslönesystemet slopas och månadslön införes eller åtminstone se till att de äldre ej behöver vara med i ackordsarbetslagen utan att för den skull behöva lida någon ekonomisk förlust (7).

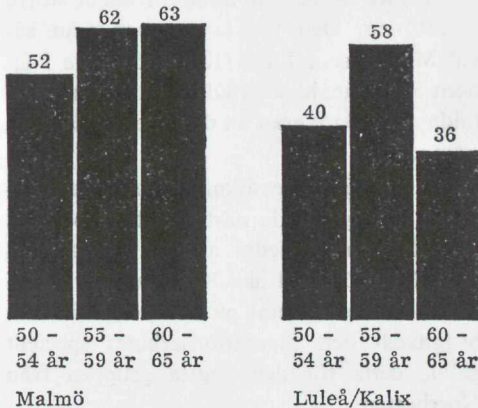
Inställning till arbetsförmedlingens åtgärder

I Malmö var erfarenheterna av arbetsförmedlingen begränsade, varför drygt hälften av de tillfrågade inte hade någon åsikt om arbetsförmedlingens åtgärder för de äldre. Återstoden av malmögruppen var till ungefär lika delar positiv eller negativ. I Luleå/Kalix-gruppen kunde en större andel ta ställning till frågan, och man var där något mer benägen att svara negativt än positivt (figur 44).

De i Luleå/Kalix, som ansåg att arbetsförmedlingen gjorde alltför litet för de äldre byggnadsarbetarna, framförde nedanstående önskvärda åtgärder. Inom parentes anges

Figur 45. Svar på frågan »Tycker Du att man inom företaget gör tillräckligt mycket för de äldre arbetstagarna?» (%).

Figur 46. De som ansåg att företaget gjorde tillräckligt för de äldre efter åldersgrupper (%).

det antal personer, som uttryckte de olika önskemålen.

Man menade att arbetsförmedlingen borde medverka till att

- äldre placeras på lättare arbeten såsom reparations-, lager- eller förrådsarbeten; att byggen startas där endast äldre anställs eller enbart äldre medlemmar ingår i arbetslagen samt att fler beredskapsarbeten påbörjas (12)

- »rätt man» i högre grad placeras på »rätt plats»; man ansåg att äldre ofta hänvisades till olämpliga arbeten med tanke på deras ålder och hälsotillstånd, varför exempelvis äldre aldrig borde anvisas skogsarbete (11)

- fler arbeten förmedlas och att den huvudsakliga rekryteringsvägen till byggnadsarbete går via arbetsförmedlingen (10)

- pensionsåldern sänks; att förtidspension lättare erhålles; att fler får rätt till omställningsbidrag och att pensionsbeloppen höjs (10)

- en turordning vid tillsättandet av nya

arbeten följs; för närvarande blir många äldre åsidosatta (9)

- hänsyn tas till avståndet mellan hemmet och arbetsplatsen och att inte några »tvångsförflyttningar» genomdrivs (7).

Inställning till företagets åtgärder

En majoritet betraktade företagets åtgärder för att underlätta de äldres arbetssituation som tillräckliga. Relativt många kunde dock inte besvara frågan (figur 45).

I undersökningsgruppen från Malmö ansåg de yngsta deltagarna i något lägre grad än de båda äldre grupperna att man inom företaget gjorde tillräckligt mycket för de äldre arbetstagarna. I Luleå/Kalix-gruppen var 55-åringarna mest positiva till företagets åtgärder för de äldre (figur 46).

De som var positivt inställda till företagets åtgärder menade att företagen

- gav de äldre lättare arbeten och gav dem arbetsuppgifter de kunde utföra väl (73)

- tog hänsyn till de äldre, inte avskedade någon för ålderns skull och behandlade i stort sett äldre och yngre som likvärdiga (52)

- anställde äldre; försökte få dem att stanna och litade på deras erfarenhet (32)

- gjorde i stort sett vad man kunde begära för att underlätta arbetet (31).

De som betecknade företagets åtgärder för de äldre som otillräckliga framförde önskemål om lättare och lugnare arbeten samt fler reparations- och inomhusarbeten. Vidare uttryckte man önskemål om fler byggen som helt eller delvis reserveras för enbart äldre arbetskraft; fler ackordsarbetslag med enbart äldre samt garanterad anställning fram till pensionsåldern. En hel del ville att de äldre skulle slippa vara med i ackordsarbetslagen men ändå garanteras en timlön jämförbar med ackordsinkomsten.

Kompletterande information från intervjuerna

I en sista fråga i intervjun fick arbetstagarna ta upp ytterligare synpunkter som de tyckte

ej berörts i intervjun. Frågan ställdes helt öppen utan svarsalternativ. Många hade inte något att tillägga, medan andra – och då speciellt deltagarna från Luleå/Kalix – hade mycket att säga.

En del svar vilka tidigare beskrivits under frågorna om inställning till fackets, arbetsförmedlingens och företagets åtgärder för de äldre kompletterades i denna fråga. Sålunda framkom ytterligare

- att många i Luleå/Kalix uttryckte önskemål om lägre eller individuell pensionsålder (66 personer) och att en del personer i Malmö ställde samma önskemål (20 personer)

- att många i Luleå/Kalix ansåg, att man borde avskaffa ackordslönesystemet och införa antingen fast timpenning eller månadslön (30 personer)

- vissa önskemål och viss kritik beträffande utformning av arbetsbodar och arbetarskydd (12 personer i malmögruppen och 11 i Luleå/Kalix-gruppen).

Ytterligare många varierande önskemål framställdes, men ovan nämnda var de vanligast förekommande.

Jämförelse med Bygg 70:s undersökning av den äldre arbetskraften

I svaren på Bygg 70:s enkät till den äldre arbetskraften framkom vissa önskemål som var gemensamma med de i föreliggande undersökning. Framför allt önskade 86 % att pensionsåldern skulle sänkas, och nästan hälften ansåg att de äldre skulle placeras i egna arbetslag, inom reparationssektorn, på kategoribygggen o s v.

3.3 Sammanfattning av intervjuundersökningen

Merparten av de tillfrågade var sysselsatta med nybyggnadsarbete vid intervjutillfället. I malmöområdet fanns en större andel som arbetade inom ombyggnads- och reparationssektorn än i Luleå/Kalix-området. Av de i undersökningen ingående deltagarna från Luleå/Kalix hade var femte inte något arbete vid undersökningens genomförande. Var femte intervjuperson från det sistnäm-

da området var sysselsatt med beredskapsarbete. I malmögruppen var man i högre grad sysselsatt med nybyggnadsarbete ju yngre man var.

De flesta deltagarna innehade blått kort och hade lång yrkeserfarenhet men saknade i ganska stor utsträckning formell yrkesutbildning. Förekomsten av blått kort var vanligare i malmögruppen än i Luleå/Kalix-gruppen. I den senare hade man däremot genomgått formell utbildning i något större omfattning. Den yngsta gruppen från såväl Malmö som Luleå/Kalix, dvs de i åldern 50–54 år, hade erhållit formell yrkesutbildning i högre grad än de två andra åldersgrupperna.

De som vid undersökningstillfället arbetade på nybygge hade nästan alltid gjort det. Omkring en tredjedel av deltagarna från både Malmö och Luleå/Kalix uppgav emellertid, att de funderat på att övergå till ombyggnads- och reparationsarbete; speciellt gällde detta för den yngsta gruppen från Norrbotten.

Huvudparten av dem som vid undersökningstillfället arbetade inom ombyggnads- och reparationssektorn hade arbetat inom denna mindre än fem år. De flesta hade hänvisats till denna typ av arbete av företaget. I malmögruppen uppgav emellertid en tredjedel, att de erhållit arbetet på egen begäran.

Rörligheten var betydligt mindre omfattande bland deltagarna från Malmö än bland dem från Luleå/Kalix. De två äldsta grupperna, dvs de i åldrarna 55–65 år visade i såväl Malmö som i Luleå/Kalix mindre rörlighet än den yngsta.

Uppdelning av deltagarna gjordes i grad av eftersökthet beroende på hur de rekryterats till sin senaste arbetsplats. Härvid framkom att de äldre intervjupersonerna från Malmö var något mer eftersökta än de yngre. Den äldsta gruppen från Luleå/Kalix var däremot minst eftersökt.

De flesta ansåg inte, att de tvingats byta arbetsgivare alltför ofta. Drygt en tredjedel av de intervjuade från Luleå/Kalix ansåg dock, att de nödgas byta arbetsgivare ofta.

Nästan var femte deltagare från Luleå/

Kalix hade, enligt egen uppgift, funderat på att söka något annat arbete än byggnadsarbete. De flesta hade emellertid inte funderat på att byta yrke utan framhöll, att de trivdes och uppskattade friheten och självständigheten i arbetet samt den goda förtjänsten.

Bedömningen av de framtida arbetsmöjligheterna var emellertid betydligt mer positiv i malmö- än i luleågruppen som i sin tur var mer positiv än kalixgruppen. De yngre deltagarna från Malmö hade mer negativa framtidsperspektiv än de äldre.

Arbetsförmedlingen anlätades i större utsträckning i Norrbotten än i Skåne, vilket med tanke på det rådande arbetsmarknadsläget var väntat. En stor del av deltagarna från Malmö hade inte besökt arbetsförmedlingen under de senaste tre åren, medan andelen från Luleå/Kalix var betydligt mindre. Två tredjedelar av deltagarna från det sistnämnda området, och då framför allt de två äldsta grupperna, hade anvisats beredskapsarbete under de tre senaste åren. Undersökningsgruppen visade till övervägande del uppskattande inställning till beredskapsarbete. I kalixgruppen hade man en än mer positiv attityd till denna form av arbete än i luleågruppen. Inställningen till beredskapsarbete inom annat yrkesområde var något mindre positiv.

Den andel, som saknade kännedom om några av Arbetsmarknadsstyrelsens bidragsformer, var ungefär dubbelt så stor i malmö- som i luleå- och kalixgruppen. Bland deltagarna från Luleå/Kalix hade de äldre i högre grad kännedom om olika bidragsformer.

Det stora flertalet av de tillfrågade från både Malmö och Luleå/Kalix kunde inte tänka sig att flytta, även om de inte fick arbete på hemorten. Flyttningsbenägenheten var något mindre i Luleå/Kalix- än i malmögruppen. De äldre deltagarna i den senare gruppen visade mindre flyttningsbenägenhet än de yngre.

I både malmö- och Luleå/Kalix-gruppen sysslade man huvudsakligen med betonggjutning, golvläggning och armering. Av deltagarna från Malmö betecknades dessa ar-

betsuppgifter som de tre mest krävande. Deltagarna från Luleå/Kalix ansåg också att betonggjutning och golvläggning tillhörde de tre mest krävande arbetsuppgifterna, men däremellan placerade man kärning.

I jämförelse med deltagarna från Malmö var de intervjuade från Luleå/Kalix mer positivt inställda till införande av nya maskiner och tekniska hjälpmedel. De tyckte däremot i högre grad att det var besvärligt att lära in nya arbetsmetoder. De äldre hade en mer negativ inställning till nya maskiner och tekniska hjälpmedel. Denna åldersgrupp från Luleå/Kalix ansåg också, att det var svårare att lära in nya arbetsmetoder.

De tillfrågade menade, att det var sämre med stora arbetslag än med små. Denna åsikt var något mer utbredd bland intervjupersonerna från Malmö. De yngre i Luleå/Kalix-gruppen var mer negativa till stora arbetslag jämfört med de äldre. Bland deltagarna från Luleå/Kalix hade man en något mer positiv uppfattning än bland de från Malmö rörande ackordsarbetslag bestående av flera fack.

I undersökningsgruppen från Luleå/Kalix tyckte man i något högre grad än i den från Malmö, att det var besvärligt att orka med arbetstakten i ackordsarbetslagen. Detta gällde speciellt för äldre arbetstagare från såväl Malmö som Luleå/Kalix.

Genomgående hade deltagarna från Malmö en mer positiv uppfattning om sin hälsa och arbetsförmåga jämfört med de tillfrågade från Norrbotten. I denna senare grupp betraktade 55-åringarna sin hälsa och arbetsförmåga som något sämre än vad de två andra åldersgrupperna gjorde. 60-åringarna från Luleå/Kalix tenderade i högre grad än övriga att bedöma sin hälsa som bättre än jämnårigas.

Arbetstagarna från Malmö var något mer positiva till byggfackets åtgärder för äldre arbetstagare, även om en relativt stor andel inte kunde besvara frågan. En mindre del av 60-åringarna från Luleå/Kalix jämfört med de andra åldersgrupperna var nöjda med byggfackets åtgärder.

Drygt hälften av de tillfrågade från Malmö kunde inte besvara frågan angående sin

åsikt om arbetsförmedlingens åtgärder för äldre bygnadsarbetare. Av Luleå/Kalixgruppen var en något större del negativa än positiva till dessa åtgärder.

De flesta intervjupersonerna från såväl Malmö som Luleå/Kalix menade, att företagen gör tillräckligt mycket för äldre arbetstagare. I malmögruppen var 50-åringarna mest kritiska, medan de deltagande 55-åringarna från Luleå/Kalix var minst kritiska till företagens åtgärder.

I samband med frågorna om byggfackets, arbetsförmedlingens och företagens åtgärder för äldre arbetstagare framkom en del önskemål för att underlätta de äldres arbets-situation. Främst önskade man reservation av lättare arbetsuppgifter för äldre, såsom inomhusarbete och arbete inom ombyggnads- och reparationssektorn. Många talade för byggen som enbart sysselsatte äldre arbetskraft och för arbetslag bestående enbart av äldre arbetstagare. Vidare önskade många, framför allt deltagare från Luleå/Kalix, att ackordslönen skulle slopas till förmån för fast lön eller att detta skulle tillämpas åtminstone för äldre arbetstagare. En ganska stor del av de intervjuade menade, att pensionsåldern skulle sänkas eller att den åtminstone skulle göras individuell.

4.1 *Datainsamling*

Information om arbetslöshetens omfattning i den totala undersökningsgruppen insamlades via Byggnadsarbetareförbundets arbetslöshetskassa. För var och en registrerades antalet arbetslöshetsdagar för år 1968. Karensdagar medtogs inte i beräkningarna.

Uppgifter om antalet sjukperioder och deras längd insamlades via Malmö och Norrbottens läns allmänna försäkringskassa dels för år 1968 för den totala undersökningsgruppen och dels för perioden 1/1 1961–31/3 1969 för de som hälsoundersöktes. Resultaten för den senare gruppen och perioden redovisas i avsnitt 6.

4.2 *Resultat*

Arbetslöshet

Av deltagarna från Malmö hade 96 % inte varit arbetslösa någon dag utöver karensdagarna under 1968, medan motsvarande andelar för luleå- respektive kalixgruppen var 25 och 11 %. De flesta av medlemmarna i Luleå och Kalix hade varit arbetslösa mindre än tre månader. Den största andelen långtidsarbetslösa fanns i kalixgruppen, där drygt en fjärdedel hade varit arbetslös mer än tre månader (figur 47).

Bland deltagarna från Malmö hade inte någon i åldersgruppen 50–54 år varit arbetslös under 1968. Av 55-åringarna hade 97 % och av 60-åringarna hade 91 % inte varit

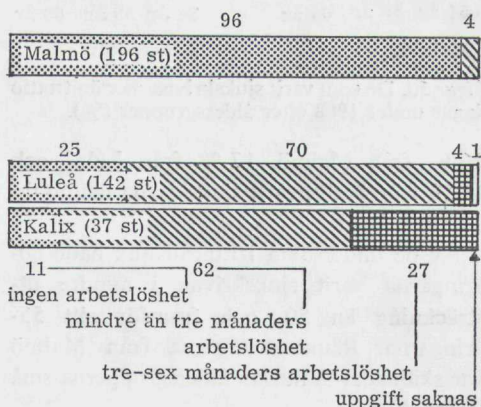
arbetslösa någon dag utöver karensdagarna under 1968.

Av medlemmarna från Luleå/Kalix hade 60-åringarna i störst omfattning varit arbetslösa mer än tre månader under 1968. 50-åringarna dominerade i gruppen med arbetslöshet upp till tre månader under samma år.

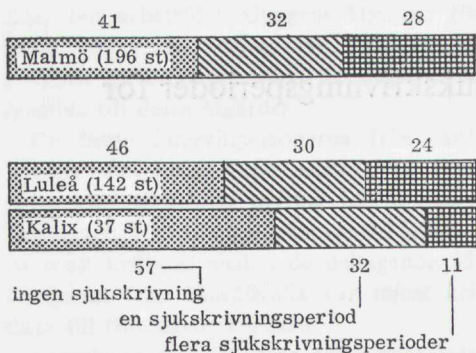
Sjukskrivning

Ungefär lika stora andelar från de olika regionerna hade varit sjukskrivna en gång under 1968. Däremot hade en betydligt mindre andel i Kalix än i Luleå och i Malmö haft mer än en sjukskrivningsperiod (figur 48).

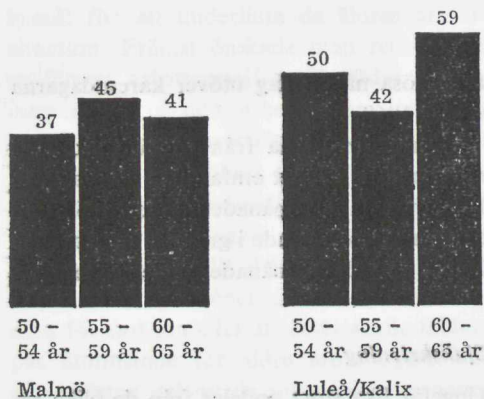
Även då man tog sjukskrivningsperiodernas längd i beaktande föreföll sjukligheten vara högre i malmögruppen. Således hade

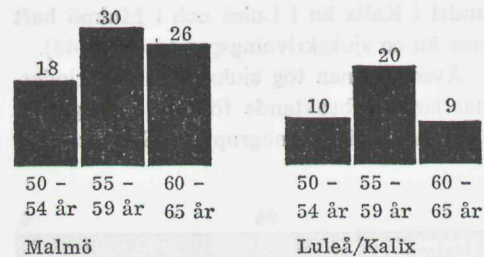
Figur 47. Arbetslösheten under 1968 (%).

Figur 48. Antalet sjukskrivningsperioder under 1968 i olika undersökningsgrupper (%).

Figur 49. De som inte varit sjukskrivna under 1968 efter åldersgrupper (%).

Figur 50. De som varit sjukskrivna mer än trettio dagar under 1968 efter åldersgrupper (%).

26 % från Malmö, 17 % från Luleå och 11 % från Kalix varit sjukskrivna längre tid än en månad.

Av de undersökta i Luleå/Kalix hade 60-åringarna varit sjukskrivna i mindre utsträckning än 50- och framför allt 55-åringarna. Bland deltagarna från Malmö var skillnaderna mellan åldersgrupperna små (figur 49).

I undersökningsgruppen från Malmö hade

50-åringarna i mindre utsträckning varit sjukskrivna mer än en månad. Detsamma gällde för såväl 50- som 60-åringarna från Luleå/Kalix, medan 55-åringarna i högre grad varit sjukskrivna längre perioder (figur 50).

Jämförelse med Bygg 70:s undersökning av den äldre arbetskraften

I Bygg 70:s enkät frågades efter arbetslöshetstiden under 1967 (3). Ungefär 65 % uppgav att de inte varit arbetslösa alls, 25 % att de varit arbetslösa mindre än tre månader och nästan 10 % mer än tre månader. Vidare visade sig arbetslösheten vara störst i de nordliga regionerna och då framför allt i åldersklassen 55-66 år. I jämförelse med dessa resultat var andelen arbetslösa i föreliggande undersökning mindre i malmö- och större i Luleå/Kalix-gruppen.

Beträffande sjukfrånvaro uppgav 53 % i Bygg 70:s enkätundersökning att de inte varit frånvarande någon gång under 1967. Nästan 40 % angav, att de varit frånvarande en gång under samma år på grund av sjukdom. Nästan 10 % hade varit borta från arbetet flera gånger. Drygt 10 % uppgav en längre frånvarotid än fyra veckor. Något färre personer från Malmö och Luleå i föreliggande undersökning hade varit helt friska under året jämfört med resultaten från Bygg 70:s undersökning. De deltagande från Kalix hade däremot varit något mindre sjukskrivna. En större andel från de tre olika orterna hade varit sjukskrivna mer än en gång jämfört med de deltagande i Bygg 70:s undersökning.

4.3 Sammanfattning

Endast var fjärde undersökningsdeltagare från Luleå och var tionde från Kalix hade inte varit arbetslös utöver karensdagarna under 1968. För malmögruppen var arbetslösheten obetydlig under detta år. 60-åringarna bland deltagarna från Malmö hade emellertid varit arbetslösa i något större utsträckning, liksom 60-åringarna från Luleå/Kalix i högre grad varit arbetslösa en

längre tid än de två andra åldersgrupperna.

I kalixgruppen hade man varit sjukskriven i mindre omfattning än i luleågruppen under 1968 och än mindre i malmögruppen. I denna senare grupp hade man i högre grad än i Norrbotten varit sjukskriven långa perioder. I Luleå/Kalix-gruppen utgjorde 55-åringarna de mest sjukskrivna under 1968. Denna åldersgrupp hade också störst andel beträffande sjukskrivning mer än en månad under samma år.

5 Attitydundersökning av arbetstagare

5.1 Undersökningsgrupp

Varannan deltagare från intervjuundersökningen uttogs för att också delta i attitydundersökningen.

I Malmö bestod denna undersökningsgrupp av 98 personer, varav två ej kunde delta.

I Luleå/Kalix-gruppen besvarade 82 personer formuläret rörande välbefinnande och 76 personer det beträffande arbetstillfredsställelse. Sammanlagt var 91 personer utvalda. Formuläret rörande arbetstillfredsställelse kunde dock inte besvaras av dem som varit arbetslösa en längre tid. Ett missförstånd medförde att nio personer som var arbetslösa inte heller besvarade formuläret rörande välbefinnande.

Av nedanstående tabell framgår åldersfördelningen för dem som besvarade de olika formulärena.

I Malmö besvarades formulärena i regel i

enrum i samband med att intervjuerna genomfördes på arbetsplatserna. I Luleå/Kalix ifylldes formulärena i samband med hälsoundersökningen i grupper om 3-5 deltagare. Det tog ungefär 50 minuter för deltagarna att besvara de två formulärena.

5.2 Attitydformulär

Attityden rörande arbetstillfredsställelse och välbefinnande studeras med hjälp av formulär konstruerade av fil lic Bertil Gardell och fil lic Gunnela Westlander, PA-rådet. De använda formulärena har, som tidigare omtalats (sid 11 ff), utarbetats vid undersökningar inom olika industrier.

Beträffande arbetstillfredsställelse fanns ett relativt stort antal index¹ utarbetade. För detta projekt utvaldes nedanstående index, vilka bedömdes vara av speciellt intresse²:

¹ Med index avses här attitydskala.

² Formuläret finns tillgängligt hos BAS.

Tabell 4. Antal deltagare i olika åldrar som besvarade attitydformulärena i Malmö och Luleå/Kalix.

Ålder	Malmö	Luleå/Kalix	
	Antal deltagare för båda formulärena	Antal deltagare betr arb tillfredsställelse	Antal deltagare betr välbefinnande
50—54 år	30	32	33
55—59 år	37	32	35
60—65 år	29	12	14
Summa	96	76	82

Tabell 5. Medelvärden och spridning för malmö- och Luleå-Kalix-gruppen rörande olika index för arbetstillfredsställelse.

Index	Malmö Antal=96		Luleå/Kalix Antal=76		Skillnad mellan medelvärden
	Medelvärde	Standardavvikelse	Medelvärde	Standardavvikelse	
Allmän trivsel	4.22	0.62	3.70	0.61	0.52
Intressant arbete	4.00	0.61	3.45	0.60	0.55
Påfrestande arbete	3.61	0.86	3.12	0.81	0.49
Inflytande på den egna arbetssituationen	3.81	0.71	3.47	0.72	0.34
Samhörighetskänsla	4.22	0.71	4.06	0.57	0.16
Kontaktmöjligheter i arbetet	4.21	0.74	3.63	0.69	0.58
Närmaste arbetsledares personalbehandling	4.37	0.67	4.01	0.68	0.36
Närmaste arbetsledares produktionspress	4.34	0.57	3.79	0.64	0.55
Närmaste arbetsledares planering och överblick	4.02	0.92	3.87	0.65	0.15
Inställning till förtjänstens storlek och rättvisa	3.45	0.80	2.75	0.79	0.70

Anm: Ju högre värde på skalan desto mer positiv attityd.

- allmän trivsel med arbete och företag
- påfrestande arbete
- intressant arbete
- inflytande på den egna arbetssituationen
- samhörighetskänsla
- kontaktmöjligheter i arbetet
- närmaste arbetsledares personalbehandling
- närmaste arbetsledares produktionspress
- närmaste arbetsledares planering och överblick
- inställning till förtjänstens storlek och rättvisa.

Varje index bestod av ett antal frågor, vilka kretsade kring samma ämne. Svartalternativen på varje fråga var graderade 1-5. Summapoängen uträknades och dividerades med antalet i index ingående frågor, varvid erhöles ett genomsnittsvärde som kunde variera mellan 1.00 och 5.00 för varje index. Ju högre värde en person fick i skalan desto mer positiv var hans attityd.

Beträffande välbefinnande utvaldes följande index (se även sid 12) att bli belysta i föreliggande rapport¹:

- allmän livstillfredsställelse
 - självvärdering - egenvärde
 - frihetsupplevelse - självförverkligande.
- Dessa index var uppbyggda på liknande

sätt som de tidigare. Antalet svarsalternativ var dock endast fyra, varför varje svar graderades 1-4. Summapoängen uträknades för alla i index ingående frågor och dividerades med antalet frågor. Sålunda erhöles för varje index ett genomsnittsvärde varierande mellan 1.00 och 4.00. Ju lägre värde en person fick desto bättre var hans välbefinnande.

När det gäller attitydmätningar av det slag som här använts är det viktigt att påminna om, att det indexvärde (=attitydpoäng), som man räknat fram är användbart endast för att jämföra grupper med varandra. Man kan således säga mycket litet om en enskild grupps grad av positiv - negativ attityd utan att jämföra med andra grupper.

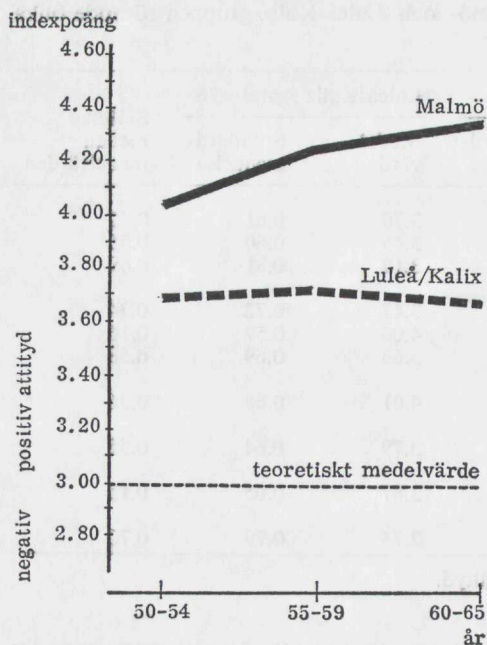
5.3 Arbetstillfredsställelse

5.3.1 Resultat

Av tabell 5 framgår de genomsnittliga indexvärdena (medelvärden) och spridningen (standardavvikelser) kring dessa för undersökningsgrupperna i Malmö respektive Luleå/Kalix.

De flesta indexmedelvärdena ligger över

¹ Formuläret finns tillgängligt hos BAS.

Figur 51. Medelvärden för olika åldersgrupper i index »allmän trivsel med arbete och företag».

det teoretiska genomsnittliga värdet 3.00 på attitydskalan 1-5. Index rörande inställning till förtjänstens storlek och rättvisa visar ett medelvärde under det teoretiska. Det är mycket vanligt, att grupper inom industrin visar medelvärden under genomsnittet i detta index.

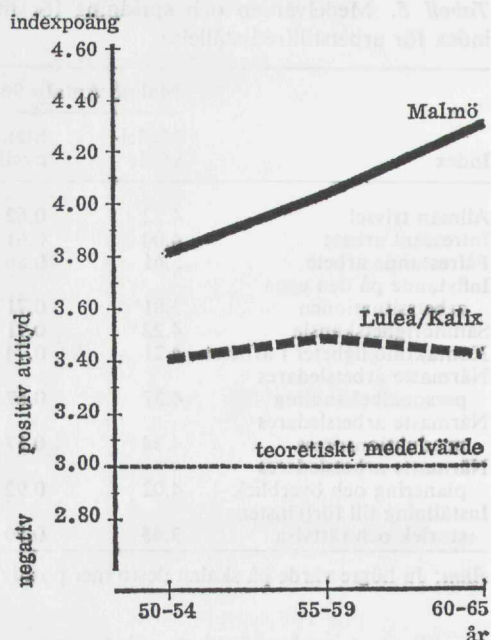
I samtliga de index som illustrerade olika sidor av arbetstillfredsställelse låg de genomsnittliga indexvärdena högre för malmö- än för Luleå/Kalix-gruppen.

I det följande presenteras resultaten av varje attitydskala uppdelade på de olika åldersgrupperna från Malmö respektive Luleå/Kalix. Varje figur beskrivs kortfattat med exemplifiering av de frågor, som ingick i skalan. Dessutom görs en sammanfattande kommentar till figurerna.

Allmän trivsel med arbete och företag

I detta index frågades om företagets rykte; familjens, vänners och arbetskamraters inställning till det egna arbetet samt om den egna inställningen till att arbeta vid företaget.

I malmögruppen, där trivseln var störst

Figur 52. Medelvärden för olika åldersgrupper i index »intressant arbete».

ökade denna ju högre upp i åldersklasserna man kom. Bland deltagarna från Luleå/Kalix fanns däremot ingen skillnad mellan de olika åldersgrupperna (figur 51).

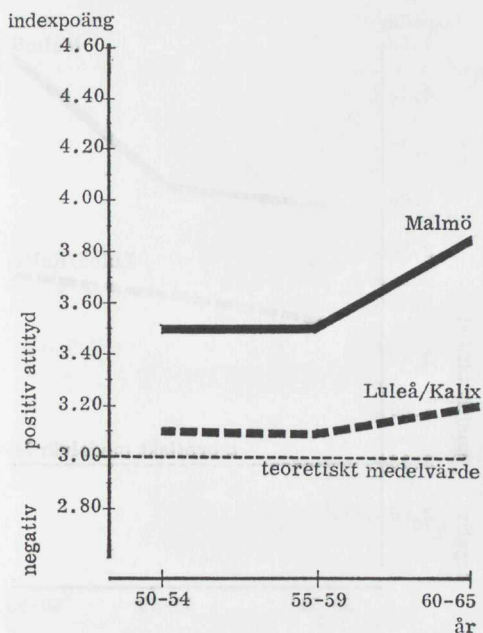
Intressant arbete

I index rörande »intressant arbete» tillfrågades deltagarna om de tyckte deras arbete var tillräckligt intressant; om de fick tillräcklig användning av sina idéer, kunskaper och färdigheter samt om det fanns tillräckliga möjligheter i arbetet att utöva initiativ. Vidare fick deltagarna ta ställning till om de ansåg att arbetet var alltför enformigt, okvalificerat och om det borde vara mer spännande.

Även i detta index hade de äldre deltagarna från Malmö jämfört med de yngre högre indexmedelvärden. I Luleå/Kalixgruppen fanns ej några skillnader mellan de olika åldersgrupperna (figur 52).

Påfrestande arbete

Beträffande rubricerade index togs frågor upp rörande arbetets fysiska och psykiska

Figur 53. Medelvärden för olika åldersgrupper i index »påfrestande arbete».

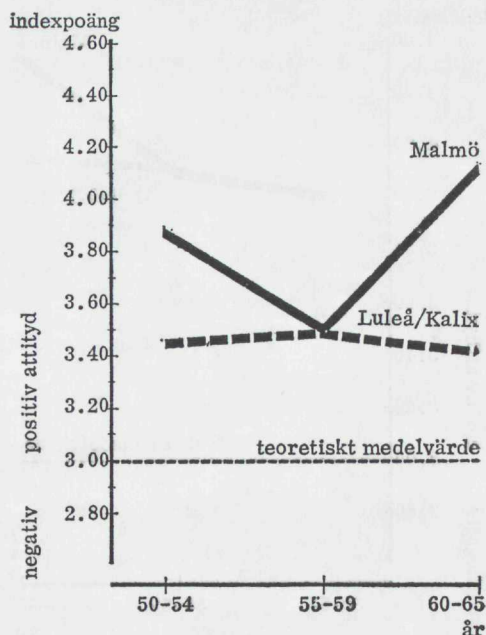
påfrestning. Man frågade vidare huruvida kraven på uppmärksamhet och ansvar var för stora, och om undersökningsgruppen ansåg att arbetstakten var för beroende av maskiner och utrustning samt av arbetskamrater.

I malmögruppen ansåg både 50- och 55-åringarna att arbetet var påfrestande i lika hög grad medan 60-åringarna tyckte det var mindre påfrestande. Samma tendens framkom för de tillfrågade från Luleå/Kalix, men skillnaden mellan den äldsta gruppen och de båda yngre var mindre markerad (figur 53).

Inflytande på den egna arbetssituationen

I detta index togs sådana frågor upp som behandlade självständigheten i arbetet och graden av inflytande på beslut gällande både den egna arbetsplatsen och det egna arbetet. Dessutom berördes frågor om möjlighet att påverka arbetets uppläggning, ordningsföljden i olika arbetsmoment samt metodval för arbetets utförande.

55-åringarna från Malmö ansåg sig i mindre grad ha tillräckligt inflytande på

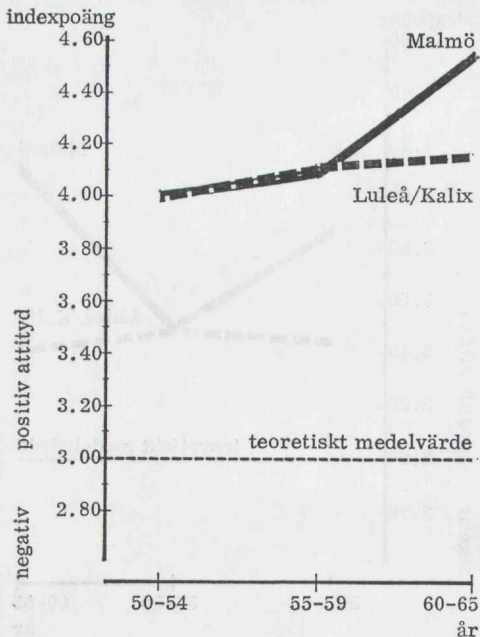
Figur 54. Medelvärden för olika åldersgrupper i index »inflytande på den egna arbetssituationen».

den egna arbetssituationen än de båda andra åldersgrupperna och då speciellt 60-åringarna. I Luleå/Kalix-gruppen fanns inte någon skillnad mellan de tre åldersgrupperna (figur 54).

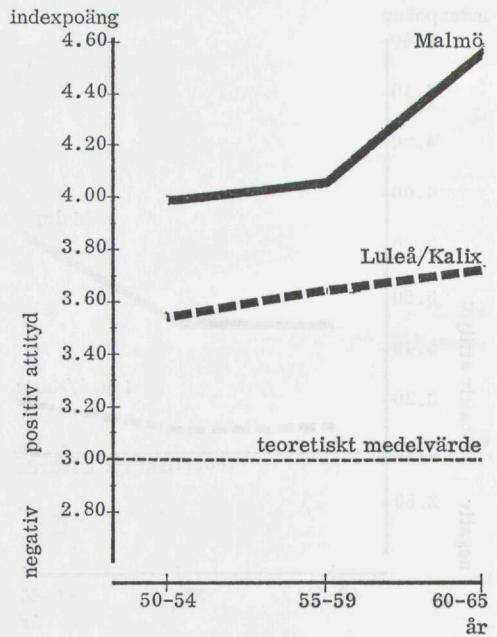
Samhörighetskänsla

I avseende att få ett mått på samhörighetskänslan ställdes frågor om deltagaren tyckte att han själv och arbetskamraterna passade bra ihop; om han tyckte att det var dålig sammanhållning mellan arbetarna och om han tyckte de arbetade bra tillsammans och hjälpte varandra i arbetet. Deltagarna tillfrågades också om de ansåg att arbetskamraterna tog väl hand om nykomlingar; om det var dålig sammanhållning mellan arbetarna och om var och en bara tänkte på sitt.

60-åringarna i malmögruppen uppgav, att de kände större samhörighetskänsla än de båda andra åldersgrupperna. Av deltagarna från Luleå/Kalix uttryckte de båda äldsta grupperna en något mer positiv attityd än den yngsta (figur 55).

Figur 55. Medelvärden för olika åldersgrupper i index »sambörighetskänsla».

Figur 56. Medelvärden för olika åldersgrupper i index »kontaktmöjligheter i arbetet».

Kontaktmöjligheter i arbetet

Deltagarna fick i detta index besvara frågor rörande sin inställning till möjligheten att samtala med arbetskamraterna under arbetet; om bullret hindrade och om de var så bundna vid sin arbetsplats att de ej fick tillräcklig kontakt med sina arbetskamrater. Vidare tillfrågades deltagarna om de kände sig isolerade från de övriga anställda och om arbetstakten medförde att de ej hann ha så stor kontakt med sina arbetskamrater som de önskade.

Även i detta index var 60-åringarna från Malmö mest positivt inställda, d v s de ansåg sig ha tillfredställande kontaktmöjligheter i arbetet i större utsträckning än 50- och 55-åringarna. Samma tendens men mycket mindre framträdande framkom för deltagarna från Luleå/Kalix (figur 56).

Närmaste arbetsledares personalbehandling

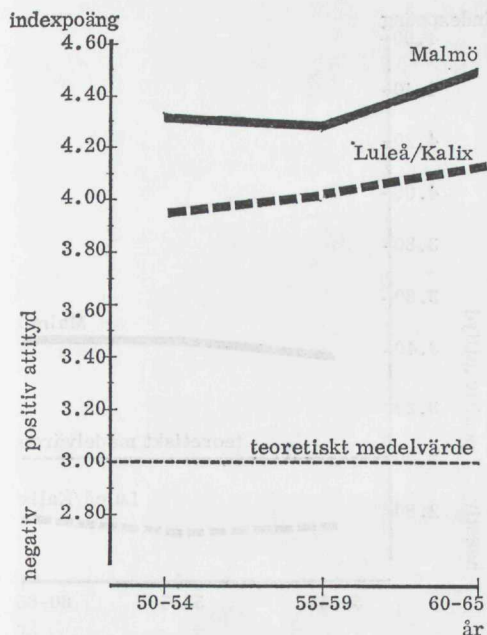
För att spegla attityden till den närmaste arbetsledarens personalbehandling fick undersökningsgruppen ta ställning till frågor

rörande arbetsledarens förmåga att ta folk på rätt sätt; att vara rättvis och att ha ett gott förhållande till arbetarna. Vidare ställdes frågor beträffande arbetsledarens förmåga att visa uppskattning och intresse för den tillfrågade och hans arbetssituation.

Den äldsta gruppen bland deltagarna från Malmö skilde sig något i positiv riktning från de övriga. I Luleå/Kalix-gruppen var attityden positivare ju högre upp i åldersgrupperna man kom, även om skillnaderna inte var stora (figur 57).

Närmaste arbetsledares produktionspress

I syfte att utröna inställningen till den närmaste arbetsledarens produktionspress ställdes frågor huruvida de undersökta ansåg, att arbetsledaren lade sig alltför mycket i hur deras arbete skulle utföras och om arbetsledaren gav dem tillräckligt stor frihet. Ytterligare frågor som ingick berörde deltagarnas åsikt om hur arbetsledaren drev på arbetet; om denne var alltför negativ och kritisk och om undersökningsgruppen upplevde att arbetsledaren i för stor utsträck-

Figur 57. Medelvärden för olika åldersgrupper i index »närmaste arbetsledares personalbehandling».

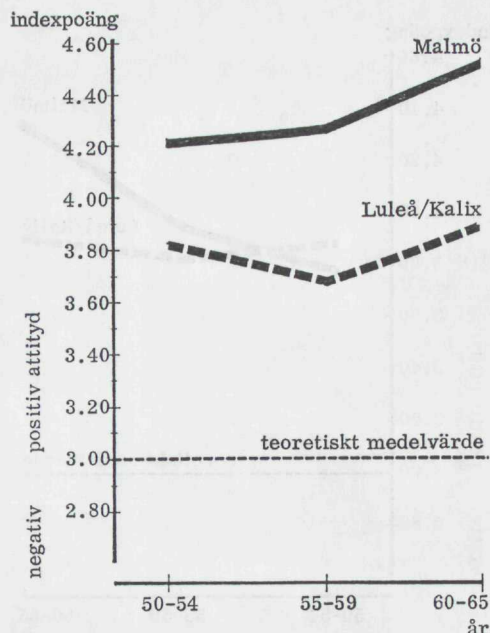
ning kontrollerade och bevakade arbetets utförande.

I malmögruppen var 60-åringarna mest positiva till arbetsledarens produktionspress medan 50- och 55-åringarna var mindre positiva. Av dem från Luleå/Kalix var 55-åringarna minst och 60-åringarna mest positiva i denna fråga (figur 58).

Närmaste arbetsledares planering och överblick

I detta index togs frågor upp, vilka berörde arbetsledarens planeringsförmåga; hans kunskap om de undersöktas arbete; hans informationsgivande om vad som skulle hända inom företaget samt om deltagarna ansåg att de fick klara besked från arbetsledaren. Vidare berördes frågor beträffande arbetsledarens förmåga att lösa problem, att fördela arbetet och hans kunskap om arbetsläget.

Ju högre upp i åldersgrupperna man kom, när det gällde undersökningsgruppen från Malmö, desto mer positiv blev attityden till

Figur 58. Medelvärden för olika åldersgrupper i index »närmaste arbetsledares produktionspress».

arbetsledaren. Av de tillfrågade i Luleå/Kalix var 55-åringarna något mindre positiva än de två andra åldersgrupperna (figur 59).

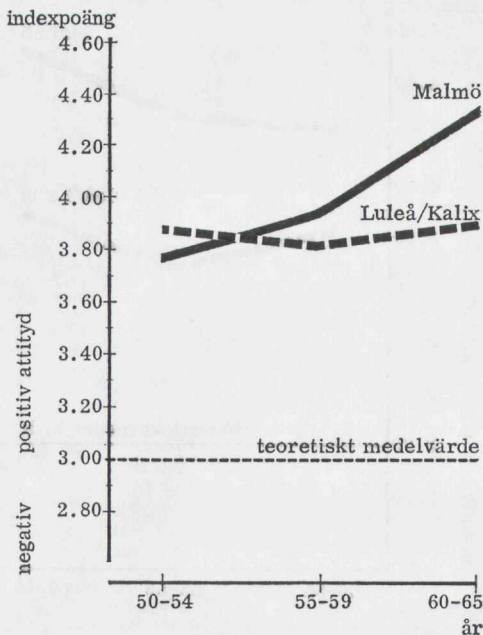
Inställning till förtjänstens storlek och rättvisa

Beträffande attityden till förtjänsten behandlades frågor huruvida man ansåg, att förtjänsten var tillräcklig för normala utgifter; om den också räckte till att skaffa en del vid sidan av det allra nödvändigaste och om man hade tillräckligt betalt. Dessutom togs frågor upp rörande förtjänstens rättvisa i förhållande till vad andra arbetare inom företaget förtjänade; vad man tjänade inom andra branscher, och vad obefordrade tjänstemän inom det egna företaget förtjänade.

Skillnaderna mellan åldersgrupperna i både Malmö och Luleå/Kalix var obetydliga (figur 60).

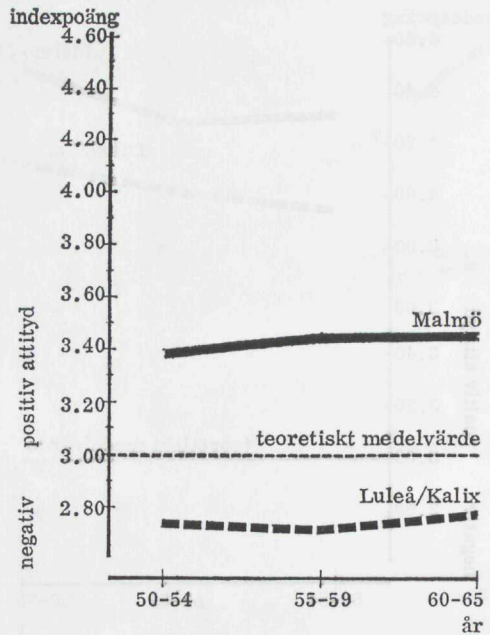
5.3.2 Jämförelse med andra undersökningar

Jämförelse kan göras dels med den tidigare refererade undersökningen av skogsarbete

Figur 59. Medelvärden för olika åldersgrupper i index »närmaste arbetsledares planering och överblick».

(sid 11) och dels med undersökningar genomförda på arbetare från två pappers- och massafabriker samt två verkstadsindustrier (7, sid 20 och 22). Två index, »inflytande på den egna arbetssituationen» samt »kontaktmöjligheter i arbetet», kan emellertid ej

Figur 60. Medelvärden för olika åldersgrupper i index »inställning till förtjänstens storlek och rättvisa».

jämföras direkt, då de ingående frågorna inte helt överensstämmer. Dessa index är därför ej medtagna i nedanstående tabell.

De deltagande i skogsarbetarundersökningen var från två olika åldersgrupper, nämligen 25-34 år och 45-54 år.

Tabell 6. Medelvärden för olika undersökningar i några index rörande arbetstillfredsställelse.

Index	Malmö Ant=96	Luleå/ Kalix Ant=76	Skogen Ant=370	Papper & massa I Ant=230	Papper & massa II Ant=184	Verkstad I Ant=251	Verkstad II Ant=397
Allmän trivsel	4.22	3.70	3.51	3.57	3.57	3.42	3.57
Intressant arbete	4.00	3.45	3.37	3.10	3.18	3.14	3.41
Påfrestande arbete	3.61	3.12	3.02	3.17	3.22	3.02	3.31
Samhörighets- känsla	4.22	4.06	3.90	3.76	3.67	3.73	3.82
Närmaste arbets- ledares personal- behandling	4.37	4.01	3.65	3.67	4.01	3.73	3.72
Närmaste arbets- ledares produk- tionspress	4.34	3.79	3.94	3.56	3.85	3.72	3.81
Närmaste arbets- ledares planering och överblick	4.02	3.87	3.38	3.70	3.87	3.50	3.56
Inställning till för- tjänstens storlek och rättvisa	3.45	2.75	2.70	2.39	2.22	2.83	2.68

Beträffande undersökningen inom »Papper & massa I» var hälften av de deltagande födda mellan åren 1917 och 1936. De yngsta av de medverkande var födda 1937–1942 och de äldsta under åren 1900–1916. Beträffande den andra pappers- och massafabriken tillhörde drygt hälften av de deltagande den sist nämnda åldersgruppen.

När det gällde de två verkstadsindustrierna var ungefär en femtedel i åldern 14–29 år och två femtedelar i åldern 30–49 år respektive 50–65 år.

Undersökningsgruppen från Malmö visade en mer positiv attityd än ovanstående jämförelsegrupper i samtliga index. Luleå/Kalix-gruppen hade också i allmänhet en något mer positiv attityd i fem av de åtta indexen. När det gällde »påfrestande arbete» och »närmaste arbetsledares produktionspress» samt »inställningen till förtjänstens storlek och rättvisa» var attityden bland deltagarna från Luleå/Kalix ungefär densamma som i jämförelsegrupperna (tabell 6).

5.4 Välbefinnande

Av tabell 7 framgår de genomsnittliga indexvärdena (medelvärden) och spridningen (standardavvikelser) kring medelvärdena för undersökningsgrupperna från Malmö respektive Luleå/Kalix.

Nästan samtliga genomsnittsvärden ligger över det teoretiska medelvärdet 2.50 på attitydskalan 1–4.

Även i de tre index som speglade olika sidor av välbefinnande visade sig en genomsnittlig skillnad mellan malmö- och Luleå/Kalix-gruppen.

Nedan har deltagarna grupperats efter ålder och hemort. I figurerna 61–63 redovisas åldersgruppernas indexmedelvärden. För varje figur finns en kort beskrivning av vad respektive index vill belysa. Slutligen görs en sammanfattande kommentar till figurerna.

Allmän livstillfredsställelse

»Låg allmän livstillfredsställelse innebär att man ofta har upplevelser av monotoni, ofta känner missmod när man tänker framåt i tiden och mycket sällan kan företa sig sådant som ger gott humör och allmän tillfredsställelse. Hög allmän livstillfredsställelse innebär att man vanligen kan företa sig sådant som ger gott humör och tillfredsställelse» (7, sid 153).

I undersökningsgruppen från Malmö blev den allmänna livstillfredsställelsen större ju högre upp i åldersgrupperna man kom. I Luleå/Kalix-gruppen visade 55-åringarna bättre allmän livstillfredsställelse än de två andra åldersgrupperna (figur 61).

Självvärdering – egenvärde

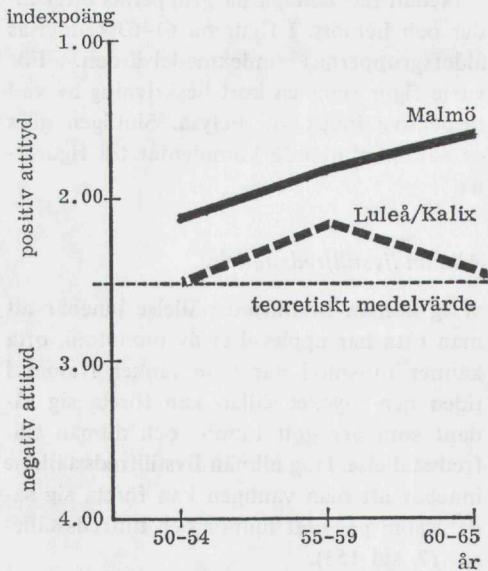
»Låg kompetenskänsla innebär att man ofta grämer sig över sina handlingar, betvivlar nyttan av sina egna insatser, ifrågasätter värdet av sina egna prestationer och sin förmåga att självständigt klara problem, känner sig underlägsen andra personer. Hög kompetenskänsla innebär att man sällan hyser dessa känslor om sin egen kompetens» (7, sid 154).

I malmögruppen blev den positiva attity-

Tabell 7. Medelvärden och spridning för malmö- och Luleå/Kalix-gruppen rörande några kännetecken på välbefinnande.

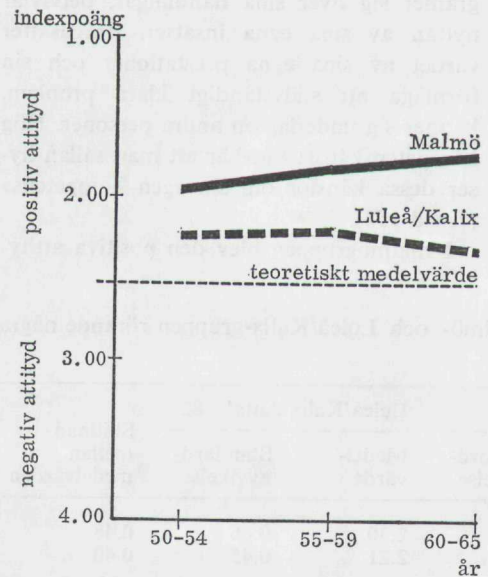
Index	Malmö Antal=96		Luleå/Kalix Antal=82		Skillnad mellan medelvärden
	Medelvärde	Standardavvikelse	Medelvärde	Standardavvikelse	
Allmän livstillfredsställelse	1.82	0.59	2.30	0.66	0.48
Självvärdering—egenvärde	1.81	0.45	2.21	0.45	0.40
Frihetsupplevelse—självförverkligande	2.13	0.57	2.52	0.49	0.39

Anm: Ju lägre värde på skalan desto mer positiv attityd.

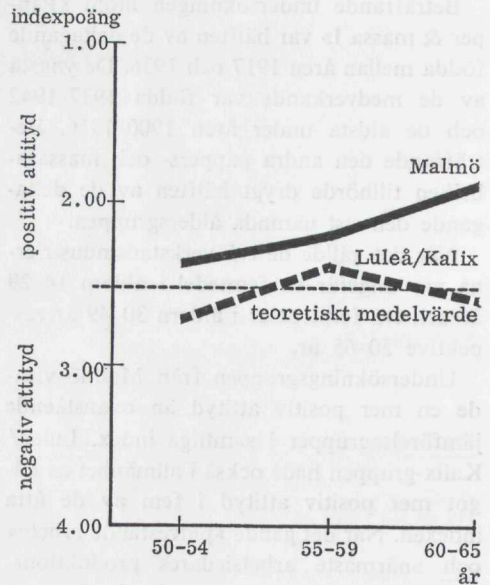

Figur 61. Medelvärden för olika åldersgrupper i index »allmän livstillfredsställelse».

den något större ju högre upp i åldersgrupperna man kom. Skillnaderna mellan grupperna var dock relativt små. I Luleå/Kalixgruppen hade den äldsta gruppen något mer negativ attityd än de två andra åldersgrupperna (figur 62).

Figur 62. Medelvärden för olika åldersgrupper i index »självvärdering — egenvärde».

Figur 63. Medelvärden för olika åldersgrupper i index »frihetsupplevelse — självförverkligande».

Frihetsupplevelse — självförverkligande

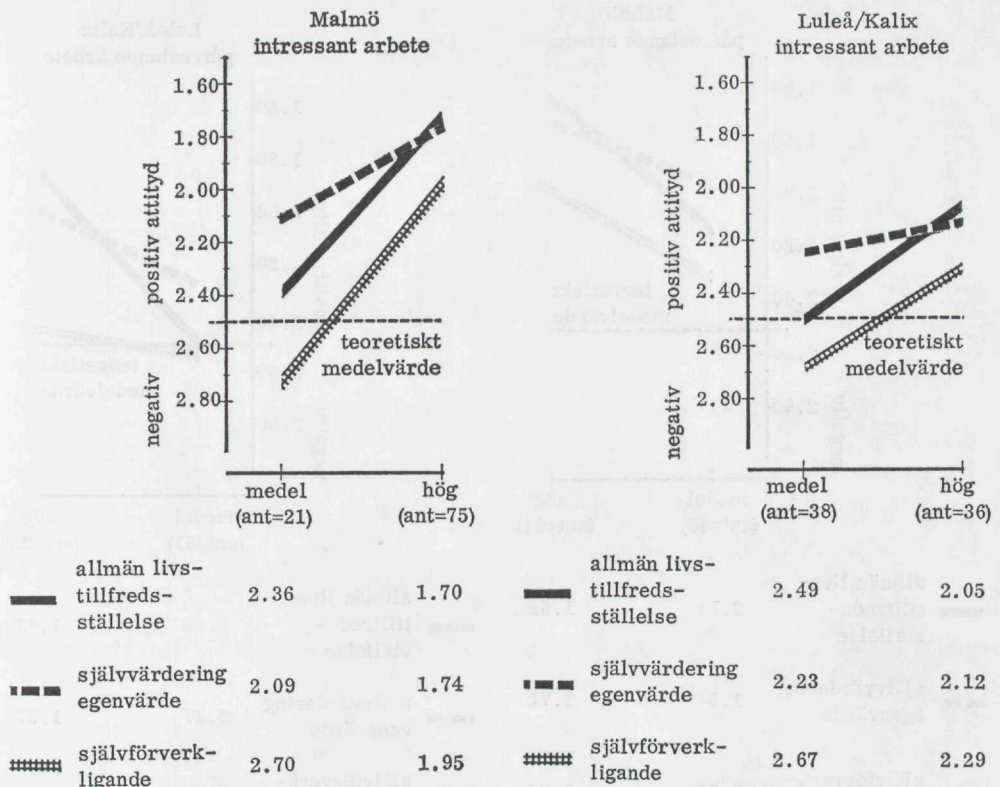
»Upplevelser av bristande självförverkligande innefattar längtan efter mera självständiga och ansvarskrävande uppgifter samt besvikelser över att man ej får användning av sina kunskaper och färdigheter. Att man inte upplever sådana behov eller besvikelser är tecken på hög självförverkligande upplevelse» (7, sid 154).

I malmögruppen uttryckte 60-åringarna i högre grad än både 55- och speciellt 50-åringarna en mer positiv attityd i ovan beskrivna index. I Luleå/Kalixgruppen hade 55-åringarna mest och 50-åringarna minst positiv attityd i index »frihetsupplevelse — självförverkligande» (figur 63).

5.5 Samband mellan arbetstillfredsställelse och välbefinnande

5.5.1 Bakgrund till analysen

I rapporten om skogsarbetsares arbetstillfredsställelse (7, sid 36 ff) tas frågan upp om samband mellan arbetstillfredsställelse och mental hälsa. Gardell och Westlander menar, att arbetet och hur individen upp-

Figur 64. Samband mellan index »intressant arbete» och välbefinnande för malmö- och Luleå/Kalix-gruppen.

lever sitt arbete är avgörande för individens välbefinnande. »Det utbyte arbetet ger i ekonomiskt och psykologiskt avseende och den upplevelse av behovstillfredsställelse genom arbetet individen får har alltså... direkt relevans för individens mentala hälsa».

Vid beskrivning av ovan nämnda samband har i föreliggande rapport försök gjorts att använda samma metodik som i skogsarbetarrapporten. Sålunda betraktades arbetstillfredsställelsen som oberoende variabel och välbefinnandet som beroende variabel. Eftersom arbetstillfredsställelsen i föreliggande undersökning till övervägande del var positiv kunde värdena på arbetstillfredsställelsevariabeln uppdelas i endast två klasser: medel och hög arbetstillfredsställelse. (I skogsarbetarrapporten gjordes uppdelningen på denna variabel i tre klasser.) För var och en av dessa två klasser beräknades de genomsnittliga indexpoängen i de tre tidigare redovisade välbefinnandevariabler-

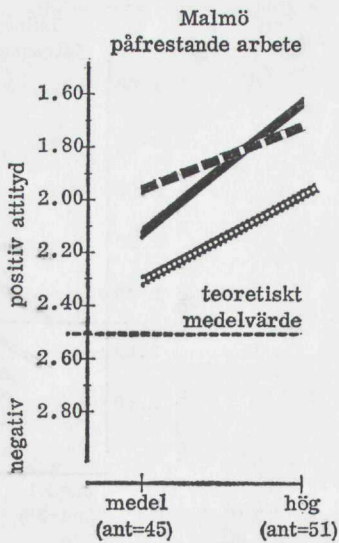
na.

Klassindelningen av arbetstillfredsställelsevariabeln följer den i skogsarbetarrapporten, så att med »medel» arbetstillfredsställelse menas indexpoäng från 3.5 och neråt. Hög arbetstillfredsställelse innebär indexpoäng från 3.6 och uppåt.

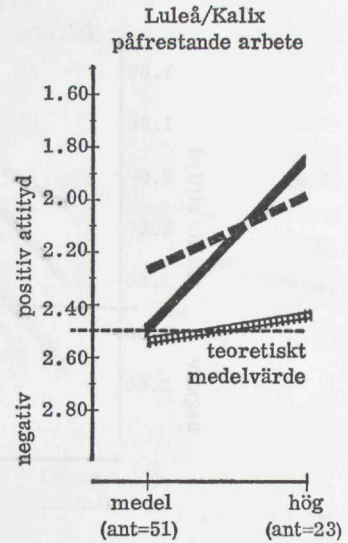
Eftersom de flesta deltagarna i allmänhet visade en hög arbetstillfredsställelse erhöles med denna klassindelning en relativt sned fördelning. Vissa av indexen gick ej att klassindela på detta sätt, då nästan hela undersökningsgruppen låg över 3.5 i indexpoäng. Nedan redovisas därför följande använda arbetstillfredsställelseindex:

- intressant arbete
- påfrestande arbete
- inflytande på den egna arbetssituationen
- samhörighetskänsla
- kontaktmöjligheter i arbetet.

I figur 64-68 illustreras sambanden mel-

	medel (ant=45)	hög (ant=51)
allmän livstillfredsställelse	2.11	1.61
självvärdering egenvärde	1.94	1.71
självförverkligande	2.29	1.96

	medel (ant=51)	hög (ant=23)
allmän livstillfredsställelse	2.48	1.83
självvärdering egenvärde	2.27	1.97
självförverkligande	2.51	2.42

Figur 65. Samband mellan index »påfrestande arbete» och välbefinnande för malmö- och Luleå/Kalix-gruppen.

lan arbetstillfredsställelsen och välbefinnandet för malmö- respektive Luleå/Kalix-gruppen. Någon beräkning av om sambanden är statistiskt säkerställda har emellertid ej gjorts.

5.5.2 Resultat

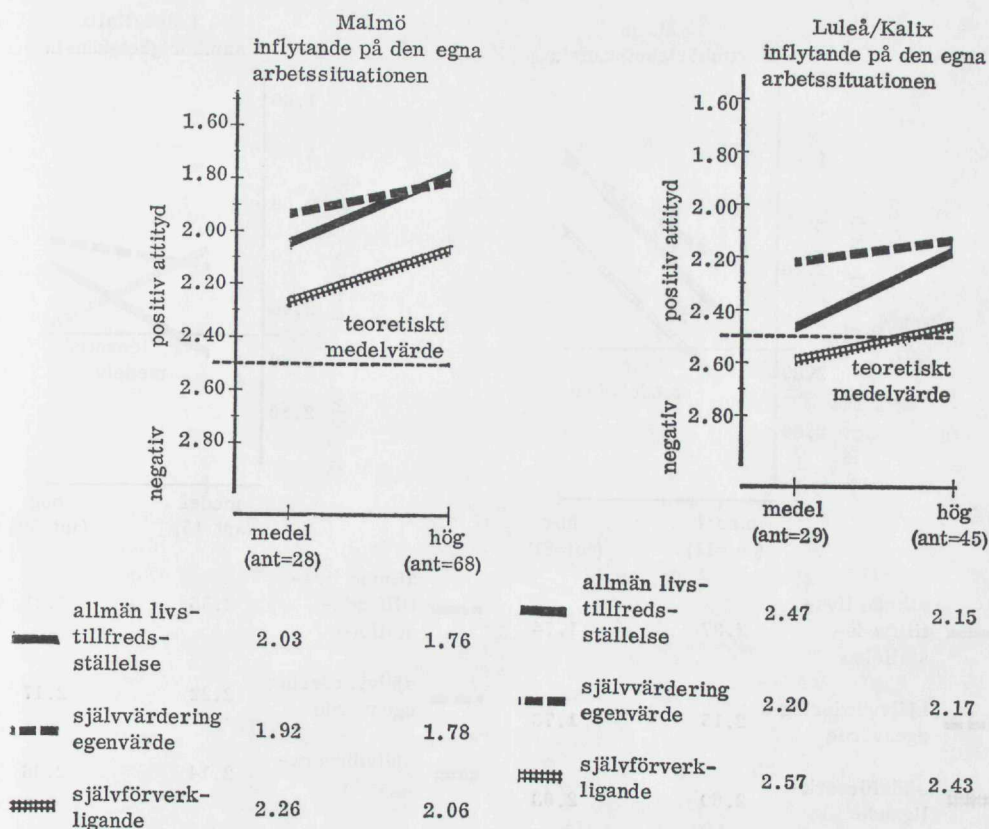
Intressant arbete och välbefinnande

Av figur 64 framgår, att det föreföll finnas ett positivt samband mellan upplevelsen av arbetet som intressant och välbefinnande, framför allt i index »allmän livstillfredsställelse» och »självförverkligande». Detta skulle enligt Gardell betyda, att det är väsentligt för individens självförverkligande och allmänna livstillfredsställelse att ha ett arbete,

som ger honom möjlighet att uppleva sin prestation i nivå med sin subjektivt upplevda kapacitetsnivå (7, sid 38).

Påfrestande arbete och välbefinnande

Av figur 65 framgår att positivt samband tycktes föreligga mellan upplevelsen av arbetet som påfrestande och allmän livstillfredsställelse. Möjligen är sambandet mellan påfrestande arbete och självvärdering – egenvärde också positivt. Sambandet med index »självförverkligande» är däremot ej entydigt. Resultatet skulle alltså kunna tolkas så, att ju mindre individen upplever påfrestningar i arbetet desto mer positiv attityd visar han beträffande i varje fall allmän livstillfredsställelse.

Figur 66. Samband mellan index »inflytande på den egna arbetssituationen» och välbefinnande för malmö- och Luleå/Kalix-gruppen.

Inflytande på den egna arbetssituationen och välbefinnande

Upplevelsen av en större egenkontroll av arbetets utförande tycktes ha samband med den allmänna livstillfredsställelsen i positiv riktning (figur 66). Däremot fanns förmodligen inget samband mellan inflytandet på den egna arbetssituationen och index »självvärdering – egenvärde». Om det förelåg ett positivt samband mellan graden av egenkontroll av arbetet och graden av självförverkligande var detta relativt svagt, speciellt beträffande Luleå/Kalix-gruppen.

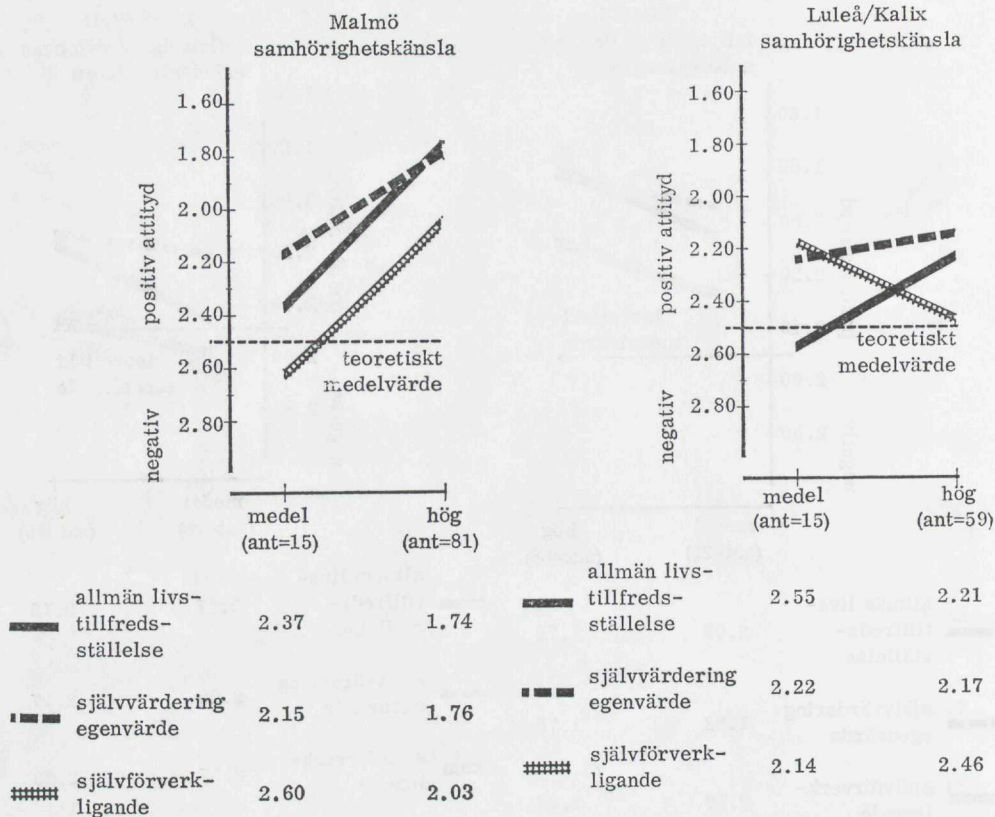
Samhörighetskänsla och välbefinnande

Samhörighetskänslan tycktes visa ett relativt starkt samband för malmögruppen med de tre indexen på välbefinnande (figur 67). Be-

träffande Luleå/Kalix-gruppen föreföll ett positivt samband föreligga mellan samhörighetskänsla och allmän livstillfredsställelse. Däremot fanns i denna grupp inget samband med självvärdering. Mellan samhörighetskänslan och graden av självförverkligande uppvisar Luleå/Kalix-gruppen ett negativt samband vilket skulle innebära, om det var statistiskt säkerställt, att hög samhörighetskänsla skulle medföra låg grad av frihetsupplevelse – självförverkligande.

Kontaktmöjligheter i arbetet och välbefinnande

Av figur 68 framgår, att malmögruppen tenderade uppvisa ett positivt samband mellan kontaktmöjligheterna i arbetet och de tre indexen rörande välbefinnande. Också här visar Luleå/Kalix-gruppen mindre entydiga

Figur 67. Samband mellan index »samhörighetskänsla» och välbefinnande för malmö- och Luleå/Kalix-gruppen.

samband. Endast sambandet mellan kontaktmöjligheterna i arbetet och den allmänna livstillfredsställelsen förefaller vara positivt.

5.6 Sammanfattning

I åtta av de tio indexen rörande arbetstillfredsställelse visade undersökningsgruppen från Malmö en mer positiv attityd än deltagargruppen från Luleå/Kalix.

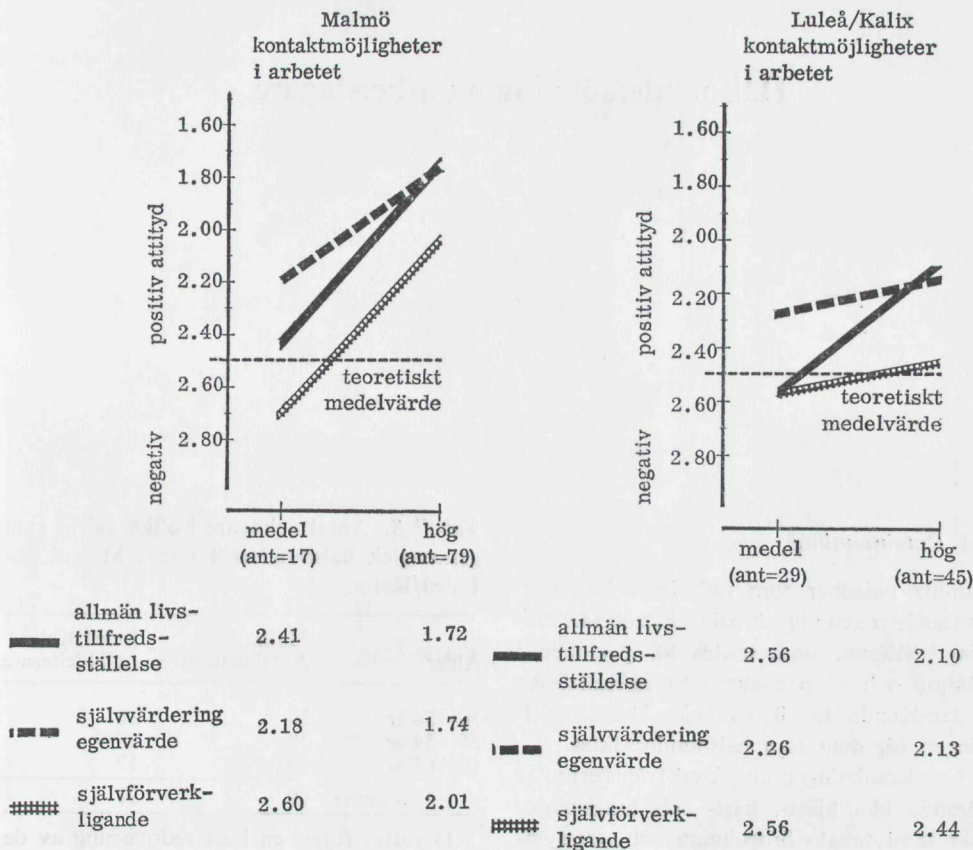
När man på detta sätt har två geografiskt skilda byggarbegrupper som uppvisar konsekventa attitydskillnader, frågar man sig hur grupperna egentligen är sammansatta. Tänkbart är, att orsaken kan sökas i gruppernas olika sysselsättning eller i deras olika utbildningsgrad eller i deras inställning till enskilda produktionsbetingelser. En annan förklaring kan vara skillnaderna i arbetskraftsläget eller olikheterna i önskan

om att byta arbete, vilket framkommit i intervjuerna med arbetstagarna. Möjligen kan de skilda klimatförhållandena och annat som har att göra med den geografiska belägenheten spela en viss roll.

60-åringarna i Malmö visade i jämförelse med de två andra åldersgrupperna mest positiv attityd i så gott som samtliga index rörande attityden till arbetsförhållanden.

Man funderar över vilka arbetsuppgifter de äldsta har och vilken ställning de har i arbetslaget. Tänkbart är att de äldsta är utslutna ur de stora ackordslagen, där de förmodligen skulle vantrivas. Kanske bemöts de äldre på ett särskilt sätt av arbetsledaren och företaget. Möjligt är också att den äldsta gruppen inte är ett verkligt urval utan en grupp med speciellt goda förutsättningar. De med mindre goda förutsättningar skulle i så fall redan vara borta från arbetslivet.

Liksom när det gällde attityder till arbets-

Figur 68. Samband mellan index »kontaktmöjligheter i arbetet» och välbefinnande för malmö- och Luleå/Kalix-gruppen.

förhållanden kan konstateras, att i de upplevelser och attityder som speglar välbefinnande var malmögruppen genomsnittligt mer positiv än Luleå/Kalix-gruppen. Åldersgrupperna inom samma geografiska område skilde sig obetydligt åt i dessa index. Speciellt gällde detta för undersökningsgruppen från Luleå/Kalix.

Det är inom en så snäv åldersvariation svårt att gissa sig till en entydig ålderspåverkan på den sorts upplevelser som de olika välbefinnandeindexen innehåller. Att man ofta finner en ökad positiv inställning med ökad ålder (som ju såväl arbetstillfredsställelse-mätningen som välbefinnandemätningen i föreliggande undersökning antyder), kan bero på egna sjunkande anspråk på utbyte av tillvaron, en mera ödmjuk eller resignerad livsinställning och/eller ett mera hänsynsfullt tillmötesgående från omgiv-

ningen.

Liksom i andra undersökningar (7) visade föreliggande undersökning att arbetstillfredsställelse och välbefinnande är kopplade till varandra. Speciellt framträdande var detta beträffande den allmänna livstillfredsställelsen.

6.1 *Datainsamling*

Samma personer som fick fylla i attitydformulären genomgick också hälsoundersökning. Sålunda undersöktes 98 personer i Malmö och 91 personer i Luleå/Kalix. Av nedanstående tabell framgår åldersfördelningen för dem som hälsoundersöktes.

I undersökningen ingick ett frågeformulär rörande bl a hjärt-, kärl- och lungsjukdomar samt tobaksförbrukning och stresssymtom. Formuläret har delvis utarbetats efter mönster från Världshälsoorganisationen (WHO)¹. Det har kompletterats med några frågor angående rygg- och hudbesvär.

Därutöver bestod undersökningen av en hälsokontroll med blodtryckstagning, vilo-EKG och lungfunktionsprov. I Malmö genomgick de undersökta dessutom hjärt- och lungröntgen.

Hälsoundersökningen varade två-tre timmar per person. Deltagarna meddelades om resultatet per brev och fick också i förekommande fall rekommendationer om att söka läkare för sjukdomssymtom, som upptäcktes vid undersökningstillfället.

I det följande redovisas först läkarens bedömning av de undersökta hälsa indelad i tre grader och hur denna bedömning utföll i relation till de undersökta egen uppfattning om hälsa och arbetsförmåga. Dessutom ställs läkarens bedömning av hälsotillståndet i relation till antalet sjukskrivningsperioder.

Tabell 8. Antal deltagare i olika åldrar som genomgick hälsoundersökning i Malmö och Luleå/Kalix.

Ålder	Malmö Antal deltagare	Luleå/Kalix Antal deltagare
50—54 år	30	38
55—59 år	38	36
60—65 år	30	17
Summa	98	91

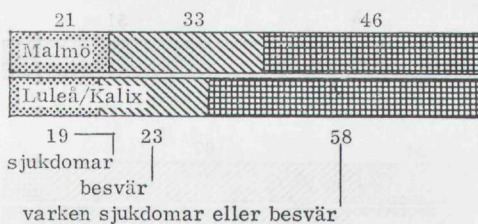
Därefter följer en kort redovisning av de medicinska resultaten och till sist följer en beskrivning av de långtidssjuka som ingick i undersökningsgruppen samt en jämförelse med andra hälsoundersökningar.

6.2 *Klassificering av deltagarnas hälsotillstånd*

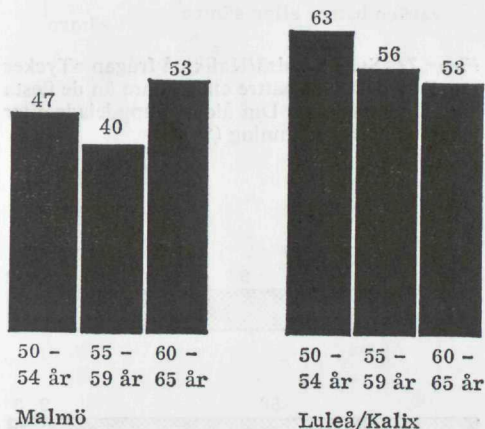
För att få en grov uppfattning om sjukdom och hälsa hos deltagarna gjordes en indelning i tre grupper; de som hade definierade sjukdomar, de som hade olika subjektiva besvär och de som varken hade sjukdomar eller besvär.

Till gruppen med sjukdomar räknades de som hade sockersjuka, högt blodtryck, kärlkramp, förmaksflimmer, åderförkalkning i benen, avancerad ryggsjukdom samt de som var opererade för cancer och de som hade genomgått hjärtinfarkt. I denna grupp ingick också de som var sjukskrivna vid un-

¹ Formuläret finns tillgängligt hos BAS.

Figur 69. De som hade sjukdomar eller besvär eller var friska vid undersökningstillfället (%).

Figur 70. De som var friska efter åldersgrupper (%).

dersökningstillfället.

Till gruppen med besvär hänfördes de som hade symtom på kronisk lufttröskatarr, rygg- och magbesvär och de med nervösa besvär, dvs de som tog lugnande medicin vid tidpunkten för undersökningen.

De tredje gruppen utgjordes av resterande deltagare.

Omkring 20 % av deltagarna från både Malmö och Luleå/Kalix hänfördes till gruppen med sjukdomar. I gruppen med enbart besvär återfanns en tredjedel av deltagarna från Malmö och en fjärdedel av de från Luleå/Kalix (figur 69).

I Malmö var den äldsta gruppen något friskare än de båda yngre medan motsatt förhållande rådde i Luleå/Kalix (figur 70).

6.3 De undersökta uppfattning om hälsa och arbetsförmåga i relation till läkarens hälsobedömning

Av intresse kan vara att se hur överensstämelsen var mellan de undersökta egen häl-

souppfattning och läkarens bedömning av hälsotillståndet.

Tidigare har svaren på frågorna om den egna hälsan och arbetsförmågan redovisats (sid 25-27) uppdelade på de två geografiska områdena och i olika åldersgrupper. Dessa frågor ställs nedan i relation till läkarens klassificering av de undersökta.

På frågan om hur man på det hela taget tyckte att hälsan var vid undersökningstillfället svarade samtliga deltagande från Malmö som betecknades som friska att deras hälsa var ganska god eller mycket god. (Dessa två svarsalternativ har nedan sammanslagits till ett, »god», liksom »ganska dålig» och »mycket dålig» sammanslagits till »dålig».) Av de i Malmö som hade sjukdomar eller besvär svarade en stor andel, att de tyckte att deras hälsa var god (figur 71).

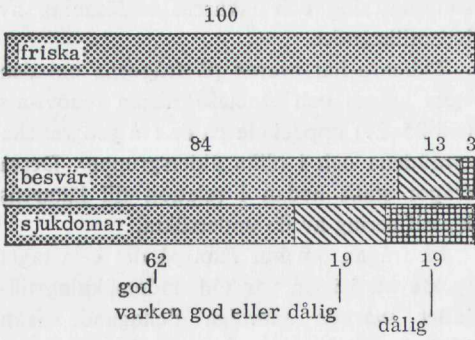
I Luleå/Kalix-gruppen svarade man allmänt mera försiktigt på ovanstående fråga, men mer än hälften av dem som hade sjukdomar eller besvär uppfattade sin hälsa som god (figur 72).

Samma tendenser som ovan kunde märkas i svaren på frågan om man tyckte att den egna hälsan var bättre eller sämre än de flesta andra människors i samma ålder (figur 73 och 74).

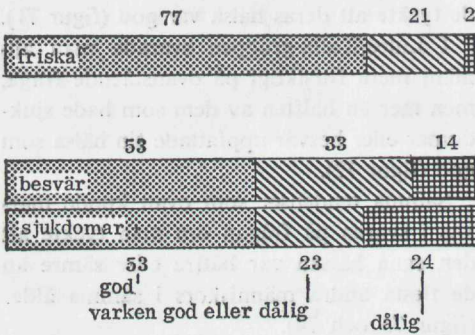
När det gällde arbetsförmågan uppfattade man den själv positivt i större utsträckning än när det gällde hälsan. I de tidigare frågorna förekom ett klart samband mellan läkarens bedömning och den egna uppfattningen om hälsan medan detta samband synes försvagat då det gällde arbetsförmågan. Speciellt gällde detta för undersökningsgruppen från Malmö (figur 75 och 76).

6.4 Antalet sjukskrivningsperioder i relation till läkarens hälsobedömning

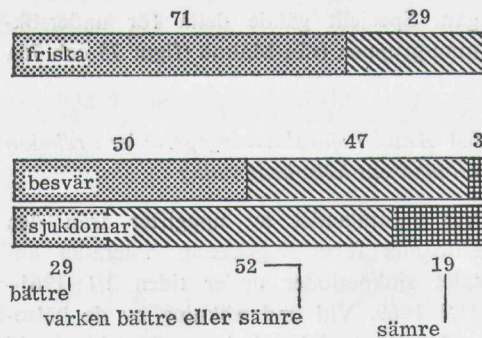
Vid insamlandet av uppgifter från den allmänna försäkringskassan noterades antalet sjukperioder under tiden 1/1 1961-31/3 1969. Vid undersökning av de hälsoundersökta sjukperioder under denna tid framkom, att ungefär hälften av deltagarna i Malmö och i Luleå/Kalix hade varit sjukskrivna 0-4 gånger. I malmögruppen hade

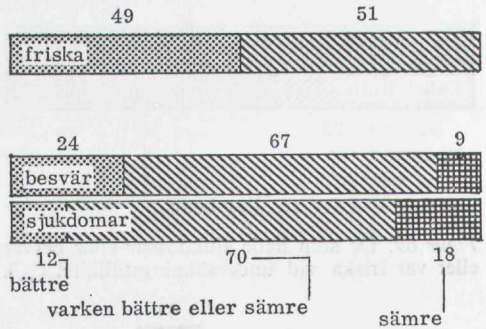
Figur 71. Svar i Malmö på frågan »Hur tycker Du på det hela taget att Din hälsa är nu?» uppdelade efter läkarens hälsobedömning (%).

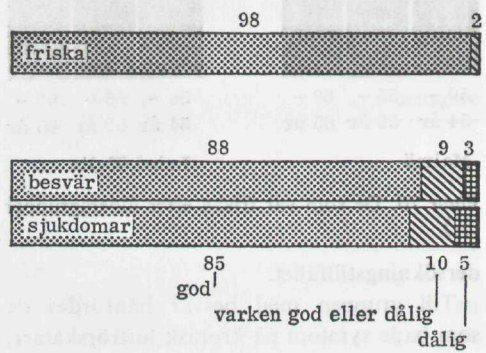
Figur 72. Svar i Luleå/Kalix på frågan »Hur tycker Du på det hela taget att Din hälsa är nu?» uppdelade efter läkarens hälsobedömning (%).

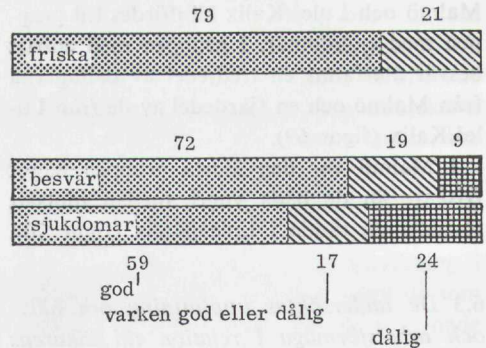
Figur 73. Svar i Malmö på frågan »Tycker Du Din hälsa är bättre eller sämre än de flesta andra människors i Din ålder?» uppdelade efter läkarens hälsobedömning (%).

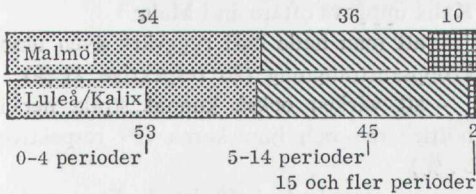
Figur 74. Svar i Luleå/Kalix på frågan »Tycker Du Din hälsa är bättre eller sämre än de flesta andra människors i Din ålder?» uppdelade efter läkarens hälsobedömning (%).

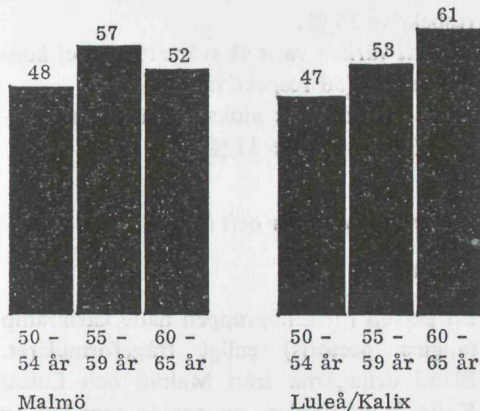
Figur 75. Svar i Malmö på frågan »Hur tycker Du på det hela taget att Din arbetsförmåga är nu?» uppdelade efter läkarens hälsobedömning (%).

Figur 76. Svar i Luleå/Kalix på frågan »Hur tycker Du på det hela taget att Din arbetsförmåga är nu?» uppdelade efter läkarens hälsobedömning (%).

Figur 77. Antalet sjukskrivningsperioder för de hälsoundersökta under tiden 1/1 1961—31/3 1969 (%).

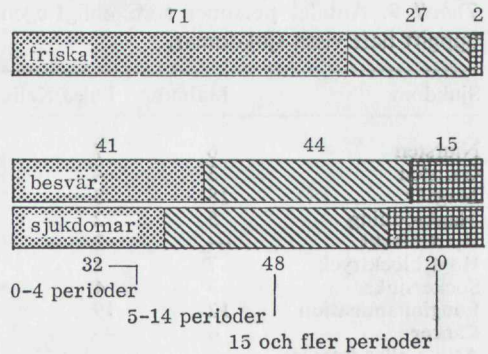
Figur 78. De hälsoundersökta som varit sjukskrivna 0—4 perioder under tiden 1/1 1961—31/3 1969 efter åldersgrupper (%).

man dock i större utsträckning än i Luleå/Kalix-gruppen varit sjukskriven flera perioder (figur 77).

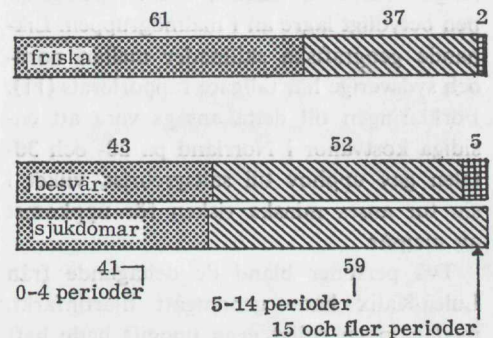
Skillnaderna mellan åldersgrupperna i Malmö var inte speciellt stora. Dock hade 55-åringarna varit sjukskrivna i något mindre utsträckning än de båda andra åldersgrupperna. I Luleå/Kalix hade de äldre däremot varit mindre sjukskrivna än de yngre (figur 78).

Om man delar in de undersökta efter den bedömning läkaren gjorde av hälsotillståndet i stället för att gruppera de undersökta efter ålder, blir skillnaderna mellan grupperna mer markerad än i ovanstående figur.

De som hade antingen sjukdomar eller besvär vid undersökningstillfället hade fler sjukskrivningsperioder än de som var friska. I Luleå/Kalix-gruppen fanns inte någon av de sjuka som hade fler än fjorton sjukskrivningsperioder medan malmögruppen redovisade 20 % med fler än fjorton sjukskrivningsperioder (figur 79 och 80).

Figur 79. Antalet sjukskrivningsperioder under tiden 1/1 1961—31/3 1969 i relation till hälsotillståndet hos deltagare från Malmö (%).

Figur 80. Antalet sjukskrivningsperioder under tiden 1/1 1961—31/3 1969 i relation till hälsotillståndet hos deltagare från Luleå/Kalix (%).

Antalet sjukperioder säger inget om sjukskrivningarnas längd. Dock har Vedin, Abdön och Tibblin i en artikel (15) visat att antalet sjukperioder och antalet sjukskrivningsdagar följer varandra åt ganska väl, dvs om man har varit sjukskriven flera gånger har man oftast också varit sjukskriven flera dagar.

6.5 Resultat av hälsoundersökningen

6.5.1 Frågeformulär angående de undersökta hälsa

Tidigare sjukdomar och besvär

Ett viktigt mått på sjukligheten i en grupp individer är det antal sjukdomar individerna haft före undersökningstillfället. I tabell 9 redovisas förekomsten av tio olika sjukdomar i de båda regionerna.

Tabell 9. Antalet personer som enligt egen uppgift haft vissa sjukdomar.

Sjukdom	Malmö	Luleå/Kalix
Njursten	6	7
Gallsten	3	4
Magsår	18	8
Magblödning	5	2
Hjärtinfarkt	—	2
Högt blodtryck	7	5
Sockersjuka	3	4
Lunginflammation	12	19
Cancer	4	—
Astma eller luftrörsbesvär	13	11

När det gällde magsår och magblödningar var frekvensen i Luleå/Kalix-gruppen betydligt lägre än i malmögruppen. Liknande geografiska skillnader mellan nord- och sydsverige har tidigare rapporterats (11). Förklaringen till detta ansågs vara att ensidiga kostvanor i Norrland på 20- och 30-talen gav upphov till saltsyrebrist, vilket i sin tur anses minska risken för uppkomst av magsår.

Två personer bland de deltagande från Luleå/Kalix hade genomgått hjärtinfarkt, medan ingen enligt egen uppgift hade haft denna sjukdom i malmögruppen.

Förekomsten av lunginflammation var vanligare i Luleå/Kalix än i Malmö. Fyra personer i Malmö hade haft cancer mot ingen i Luleå/Kalix.

70 % av deltagarna i Luleå/Kalix mot 63 % i Malmö tog ej någon medicin vid undersökningstillfället. Av de övriga tog 5 % från Malmö sömnmedel och 9 % lugnande medel jämfört med 2 respektive 1 % i Luleå/Kalix.

78 % av undersökningsgruppen i Malmö och 90 % av den i Luleå/Kalix hade vid något tillfälle haft ont i länd- eller korsryggen.

Mer detaljerade frågor om ryggbesvär ställdes endast till dem som hade haft sådana sedan 1963. Nedanstående procenttal är beräknade på hela undersökningsgruppen. Bland deltagarna från Luleå/Kalix var ryggvärk mer utbredd än bland dem från Malmö. Sålunda hade 72 % av dem i Luleå/Kalix och 54 % av dem i Malmö haft ryggbesvär någon gång sedan 1963. I Luleå/

Kalix uppgavs oftare än i Malmö

- att man hade haft ryggvärk även utan kroppsansträngning (26 respektive 21 %)
- att värken också kunnat stråla ner i höftlederna och ljumskarna (39 respektive 34 %)
- att man hade haft det dagligen under 1–4 veckor eller under en längre period (36 respektive 28 %)
- att man sökt läkare för ryggbesvär (47 respektive 36 %)
- att värken varit så svår att man ej kunnat arbeta (56 respektive 34 %)
- att man varit sjukskriven för ryggbesvär (45 respektive 34 %).

Aktuella sjukdomar och besvär

Hjärta:

En person i malmögruppen hade kärklamp (angina pectoris) enligt frågeformuläret. Bland deltagarna från Malmö och Luleå/Kalix fanns vardera en person som led av åderförkalkning i benen (intermittent häلتa). Två personer av de hälsundersökta från Luleå/Kalix hade genomgått hjärtinfarkt. Dessutom fann man en person i malmögruppen, som också genomgått hjärtinfarkt utan att personen i fråga själv hade kännedom om det.

Lungor:

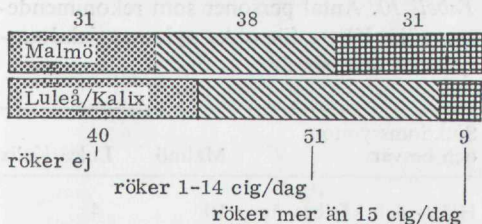
Symtom på kronisk luftrörkatarr (bronkit) förekom lika ofta bland deltagarna från Malmö som bland dem från Luleå/Kalix (13 respektive 12 %). Andfåddhet var något vanligare i Luleå/Kalix-gruppen jämfört med malmögruppen (26 respektive 15 %).

Rygg:

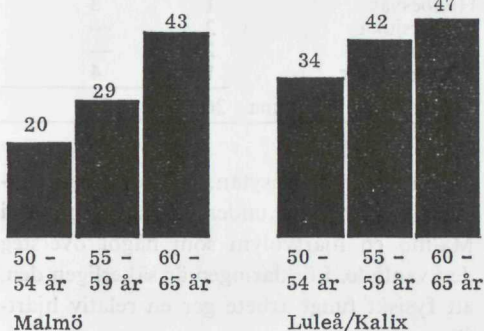
Ungefär 54 % av de hälsundersökta från Malmö hade ont i länd- eller korsryggen vid tidpunkten för undersökningen. Motsvarande siffra för Luleå/Kalix-gruppen var 29 %.

Hud:

Hudbesvär eller hudsjukdomar var vanliga i undersökningsgruppen. Av deltagarna i

Figur 81. Genomsnittlig tobaksförbrukning (%).

Figur 82. Icke-rökare efter åldersgrupper (%).

Malmö hade 15 % hudbesvär vid undersökningstillfället och ytterligare 18 % hade haft sådana besvär vid tidigare tillfälle. Motsvarande siffror för Luleå/Kalix-gruppen var 22 respektive 13 %.

Tobaksförbrukning

I malmögruppen var 69 % rökare mot 60 % i Luleå/Kalix-gruppen. 17 % av deltagarna från Malmö och 25 % från Luleå/Kalix hade slutat röka.

I figur 81 har kvantiteten tobak i samband med piprökning eller cigarrförbrukning omräknats till antal cigaretter per dag.

De äldre rökte i mindre utsträckning än de yngre (figur 82). Ju yngre man var desto större var tobaksförbrukningen per dag utom i ett undantag: 14 % av 55-åringarna i Luleå/Kalix-gruppen rökte mer än 14 cigaretter per dag. Motsvarande siffra för 50-åringarna var 8 %. Bland 60-åringarna förekom inte en enda storrökare.

Av undersökningsgruppen i Malmö snusade 21 % och 6 % förbrukade mer än en dosa snus i veckan. Flera snusade i Luleå/

Kalix-gruppen, 37 %, och 23 % förbrukade mer än en dosa snus i veckan.

Stressupplevelser

För att få ett grovt mått på upplevelser av psykisk stress tillfrågades deltagarna om de hade upplevt någon period av stress under de senaste fem åren. Stress definierades såsom retlighet eller ångslan eller nervositet eller sömnlöshet i samband med konflikt på arbetet eller i hemmet eller i något annat sammanhang.

14 % från Malmö och 7 % från Luleå/Kalix hade upplevt en period av stress under de senaste fem åren.

Ytterligare 7 % i malmö- och 17 % i Luleå/Kalix-gruppen hade upplevt flera perioder av stress under motsvarande tidsperiod.

2 % av de i Luleå/Kalix sade sig ha levt under ständig stress det senaste året, medan inte någon i Malmö gav detta svar.

Under ständig stress de senaste fem åren ansåg sig 4 % av de hälsoundersökta från Malmö och 1 % från Luleå/Kalix ha levt.

Som tidigare nämnts, var andelen som tog sömnmedel och lugnande medel mindre i Luleå/Kalix-gruppen än i malmögruppen.

6.5.2 Resultat av fysiologiska och biokemiska mätningar

Nedan redovisas kortfattat vissa resultat av laboratorieundersökningarna. I bilaga 4 återfinns genomsnittsvärden och standardavvikelser för de olika mätningarna.

Längd och vikt

Den genomsnittliga kroppslängden i undersökningsgruppen var ungefär densamma i både Malmö och Luleå/Kalix (174 respektive 173 cm). Inga nämnvärda skillnader fanns mellan de olika åldersgrupperna.

Beträffande den genomsnittliga kroppsvikten vägde de undersökta personerna i Malmö och Luleå/Kalix ungefär lika mycket (77 respektive 76 kg). Den äldsta gruppen i både Malmö och Luleå/Kalix vägde dock något mindre än de övriga.

Blodtryck

Det systoliska blodtrycket var i genomsnitt något lägre i malmö- än i Luleå/Kalixgruppen (133 respektive 144 mm Hg). Där emot var det diastoliska blodtrycket, d v s blodtrycket vid hjärtats vilopaus, lika för de båda grupperna (89 mm Hg). Skillnaderna mellan åldersgrupperna var obetydliga beträffande både det systoliska och diastoliska blodtrycket, trots att blodtrycket vanligtvis brukar stiga med ökad ålder.

Röda blodkroppar, hemoglobin och blodfetter

I Malmö mätte man volymförhållandet mellan röda blodkroppar och blodplasma (hematokrit), medan denna mätning ej genomfördes i Luleå/Kalix. Normalvärdena för män brukar ligga mellan 42 och 48 volymprocent. I föreliggande undersökning blev det genomsnittliga värdet 45.7 volymprocent. Inga skillnader mellan de olika åldersgrupperna framkom.

I Luleå/Kalix undersökte man däremot hemoglobinnmängden i de röda blodkropparna (mått på »blodbrist») uttryckt i gramprocent. De funna värdena inom de olika åldersgrupperna motsvarade normalvärdena.

Höga blodfetter (cholesterol och triglycerider) och högt blodtryck tillsammans med rökning och stillasittande ökar väsentligt risken för kranskärtsjukdom. I undersökningen ingick därför mätning av mängden blodfetter. Av praktiska skäl kunde den dock endast genomföras i Malmö. Resultaten för malmögruppen låg inom de värden som man normalt kunde förvänta sig.

Äggvita och socker i urinen

Två personer från Malmö och ingen från Luleå/Kalix hade äggvita i urinen.

Tre personer från Malmö och fyra från Luleå/Kalix hade socker i urinen.

Hjärtvolymbestämning

I malmögruppen bestämdes vid röntgenundersökning den relativa hjärtvolymen i för-

Tabell 10. Antal personer som rekommenderats söka läkare för olika nyfunna sjukdomssymtom och besvär.

Sjukdomssymtom och besvär	Malmö	Luleå/Kalix
Hjärt- och kärlbesvär	10	4
Lungbesvär	4	8
Ryggbesvär	3	1
Besvär i urinorganen	3	1
Hudbesvär	1	3
Sockersjuka	2	—
Hemorroider	2	—
Övriga besvär	1	4
Summa	26	21

hållande till kroppsytan. Jämfört med normalvärden hade undersökningsgruppen i Malmö en hjärtvolym som något översteg den väntade. Förklaringen är säkerligen den, att fysiskt tungt arbete ger en relativ hjärtförstoring.

Lungfunktion

Olika typer av lungfunktionsprov användes i Malmö och Luleå/Kalix, varför resultaten ej kan jämföras.

I Malmö bestämdes dels vitalkapaciteten, d v s man undersökte hur mycket luft personerna kunde andas ut efter en maximal inandning, och dels den forcerade expiratoriska volymen ($FEV_{1.0}$), d v s den mängd luft personerna kunde andas ut under en sekund. Resultaten presenteras i tabellbilagan som procent av normalvärdet. Vitalkapaciteten var 10 % lägre än väntat medan däremot värdet för $FEV_{1.0}$ var normalt.

I Luleå/Kalix mätte man lungfunktionen på annat sätt (peak flow). Även här noterades värden som låg lägre än väntat.

6.5.3 Rekommendation att söka läkare

Av de 98 undersökta i Malmö rekommenderades 26 personer (27 %) kontakta läkare för olika nyfunna sjukdomssymtom eller besvär. Av de 91 undersökta i Luleå/Kalix rekommenderades 21 personer (23 %) söka läkare (tabell 10).

Tabell 11. De långtidssjukas diagnoser.

Diagnos	Malmö	Luleå/Kalix
Rygg- och ledbesvär	6	6
Hjärt- och kärlbesvär	3	4
Psykiska besvär	—	3
Besvär från andningsorgan	1	1
Magsår	1	—
Övriga besvär	3	1
Summa	14	15

6.6 Information om de långtidssjuka

De långtidssjuka, dvs de som varit sjukskrivna mer än tre månader vid undersökningstillfället, utgjordes av fjorton personer från Malmö och nitton personer från Luleå/Kalix. Information om vem som var långtidssjuk lämnades av de lokala fackföreningarna. Vid senare kontroll av dessa uppgifter mot försäkringskassans framkom emellertid att fyra personer från Luleå/Kalix ej skulle tillhöra denna grupp.

De långtidssjuka var äldre än medlemmarna både i den totala sektionen i Malmö och de totala avdelningarna i Luleå/Kalix. Sålunda var fyra av de fjorton personerna från Malmö mellan 50 och 54 år medan de resterande tio fördelade sig lika mellan 55- och 60-åringarna. I Luleå/Kalix tillhörde tre av de femton 50-åringarna, medan sex personer återfanns bland 55- respektive 60-åringarna.

Tabell 11 visar de långtidssjukas diagnoser enligt uppgifter från försäkringskassan.

Tabell 12 upplyser om den tid de långtidssjuka i Malmö respektive Luleå/Kalix varit sjukskrivna vid undersökningstillfället. Av de åtta personer som i Luleå/Kalix varit sjukskrivna mer än femton månader var fem sjukpensionerade.

6.7 Jämförelse med andra hälsoundersökningar

Nybyggnadsarbetare i Stockholm

I den tidigare refererade stockholmsundersökningen av *nybyggnadsarbetare* (sid 10) ingick förutom frågeformulär för att kartlägga hälsotillståndet även en läkar- och

Tabell 12. Sjukskrivningens varaktighet hos de långtidssjuka.

Sjukskrivningsperiod	Malmö	Luleå/Kalix
— 3.5 mån	1	2
4.0—6.5 »	1	3
7.0—10.5 »	5	2
11.0—14.5 »	3	—
15.0— »	4	8
Summa	14	15

laboratorieundersökning av en mindre grupp byggnadsarbetare.

Nedan följer några jämförelser mellan resultaten från föreliggande undersökning och från stockholmsundersökningen.

Beträffande kroppslängd, kroppsvikt, blodtryck och hemoglobinmängd var resultaten ungefär samstämmiga.

När det gällde blodfett (cholesterolhalten) ökade denna något med stigande ålder för *nybyggnadsarbetarna* medan värdena i malmögruppen låg något under genomsnittet i stockholmsundersökningen.

Om man jämför resultaten från frågeformuläret i föreliggande undersökning med det medicinska frågeformulär som personerna själva fick fylla i vid stockholmsundersökningen, tycktes besvär från hjärta vara vanligare men besvär från lungor mer sällsynta i stockholmsgruppen jämfört med malmö- och Luleå/Kalix-gruppen.

Ryggbesvär vid undersökningstillfället var vanligare bland deltagarna från Malmö än från Stockholm. Ryggbesvär vid undersökningens genomförande var minst förekommande bland deltagarna från Luleå/Kalix.

Hudbesvär förekom ungefär lika ofta hos de undersökta i Malmö som i Stockholm, medan det förekom något oftare hos dem i Luleå/Kalix.

Ombyggnadsarbetare i Göteborg

Vid jämförelse med den tidigare refererade göteborgsundersökningen bland *ombyggnadsarbetare* (sid 10) framkom, att både det systoliska och det diastoliska blodtrycket i genomsnitt var högre i Göteborg än i Malmö och Luleå/Kalix.

Av tidigare sjukdomar var högt blodtryck, hjärtinfarkt och sockersjuka ungefär lika vanligt bland *ombyggnadsarbetare* som bland betong- och övriga byggnadsarbetare. Däremot förekom magsår ungefär lika ofta i göteborgsgruppen som bland dem från Luleå/Kalix, medan det var något vanligare i malmögruppen.

Kronisk luftrörskatarr och andfåddhet förekom i större utsträckning bland *ombyggnadsarbetarna* än i föreliggande undersökning.

Ryggbesvär förelåg i större omfattning i Malmö och i Luleå/Kalix än i Göteborg.

Hudbesvär var ungefär lika vanligt i såväl malmö- och Luleå/Kalix-gruppen som bland *ombyggnadsarbetarna*.

Populationsstudien »1913 års män»

Populationsstudien »1913 års män» är en studie av närmare 1 000 män födda 1913, som undersöktes i Göteborg 1963 när dessa män var 50 år, och 1967 när de var 54 år gamla (13).

Nedan görs jämförelser med hela denna undersökningsgrupp. Dessutom beskrivs byggnadsarbetarna, som ingick i denna undersökning och jämförs med akademiker och hela undersökningsgruppen.

Det förelåg ej några skillnader i fråga om kroppslängd, kroppsvikt, blodtryck, röda blodkroppar, hemoglobinmängd samt blodfetter mellan betong- och övriga byggnadsarbetare i föreliggande undersökning och göteborgarna födda 1913.

Beträffande hjärtvolym låg värdena för malmögruppen något över de genomsnittliga för göteborgarna. Skillnaderna var dock inte större än man kunde förvänta sig vid jämförelse mellan en fysiskt aktiv grupp och en grupp, som bestod av individer med arbeten med varierande ansträngningsgrad.

Luleå/Kalix-gruppen hade betydligt sämre lungfunktion jämfört med göteborgarna. Denna skillnad blev större med stigande ålder. Lungfunktionen för betong- och övriga byggnadsarbetare i Malmö tycktes däremot ej skilja sig från göteborgarna födda 1913.

Trots att dessa göteborgare var yngre än

de som ingick i föreliggande undersökning, fanns det ungefär samma frekvens njursten och gallsten när det gällde tidigare genomgångna sjukdomar. Beträffande magsår var frekvensen i Luleå/Kalix-gruppen betydligt lägre än för både malmö- och göteborgsgruppen.

Betong- och övriga byggnadsarbetare i föreliggande undersökning visade bättre resultat i jämförelse med den i allmänhet yngre göteborgska undersökningsgruppen beträffande hjärt-kärlsjukdom. Anledningen kan vara, att endast de friska inom byggnadsfacket orkade med det relativt tunga arbetet, och att de hjärtsjuka redan tidigare sökt sig andra yrkesvägar.

Kronisk luftrörskatarr förekom lika ofta i Malmö som i Luleå/Kalix och Göteborg. Andfåddhet var ungefär lika vanligt bland de undersökta i Luleå/Kalix som i Göteborg, medan det i Malmö var något mera ovanligt. Eftersom anfåddhet ökar med stigande ålder tycktes dock betong- och övriga byggnadsarbetare stå sig gott i jämförelse med göteborgare födda 1913.

Det fanns betydligt fler rökare i föreliggande undersökningsgrupp jämfört med den göteborgska. Detta gällde såväl hela åldersgruppen som den del av åldersgruppen i föreliggande undersökning (50-åringarna) som kunde jämföras med 1913 års män. Inte helt oväntat snusade betong- och övriga byggnadsarbetarna oftare och då framförallt i Norrbotten, i jämförelse med 1913 års män.

Stressupplevelser under de sista fem åren förekom i betydligt större utsträckning bland 1913 års män än bland dem i Malmö och Luleå/Kalix. I Göteborg var det 18 % som hade levt under ständig stress hela det sista året jämfört med 4 % från Malmö och 3 % från Luleå/Kalix. Lugnande medicin åt man ungefär lika ofta i malmö- som i göteborgsgruppen medan de deltagande i Luleå/Kalix gjorde det ytterst sällan.

För att se om yrkestillhörighet är avgörande när det gäller variabler som kan sättas i samband med sjukdom, studerades två yrkesgrupper från 1913 års män. Dessa grupper var byggnadsarbetare (41 st) och akade-

miker (21 st). Nedan följer en jämförelse mellan dessa grupper och med de resterande deltagarna, som ingick i undersökningen av 1913 års män.

Byggnadsarbetarna åt oftast bara ett lagat mål mat per dag och motionerade mer sällan än genomsnittet. De var något oftare registrerade i nykterhetsnämndens register än väntat. Deras rökvanor överensstämde med genomsnittet, men de rökte betydligt mera än akademikerna. Bland byggnadsarbetarna fanns det tre gånger så många storrökare än bland akademikerna. Beträffande olika sjukdomar hade byggnadsarbetarna kronisk luftrörskatarr något oftare än genomsnittet. Jämfört med akademikerna förekom kronisk luftrörskatarr tre gånger så ofta hos byggnadsarbetarna. Fler byggnadsarbetare än väntat hade högt blodtryck och förhöjda blodsockervärden.

30 år i arbetet

I undersökningen »30 år i arbetet» (5) belystes skillnaderna mellan läkarens bedömning av hälsotillståndet och försökspersonernas egen uppfattning om sitt hälsotillstånd och sin arbetsförmåga.

I föreliggande undersökning har deltagarna ej kunnat delas upp i olika ålderskategorier, då det gällde relationen mellan de undersökta egen hälsouppfattning och läkarens bedömning. Grupperna skulle bli alltför små för att kunna behandlas statistiskt.

I »30 år i arbetet» fann man emellertid, att med ökad ålder följde en större skillnad mellan försökspersonernas egen uppfattning och läkarbedömningen. De undersökta själva hade en mer »optimistisk» och läkaren en mer »pessimistisk» bedömning.

Författarna pekade på, att frågan inte var löst beträffande vilken bedömning, som var den mest relevanta. De äldres större »optimism» förklarade man kunde bero på en önskan hos de undersökta att stanna kvar i arbetet av olika skäl, och att de därför medvetet eller omedvetet ville dölja sin uppfattning om sin reducerade arbetsförmåga och sitt nedsatta hälsotillstånd (5, sid 19).

6.8 Sammanfattning och diskussion

Ungefär 20 % av de undersökta i Malmö respektive Luleå/Kalix hade någon sjukdom vid undersökningstillfället. 33 % av deltagarna från Malmö och 23 % av dem från Luleå/Kalix kunde hänföras till gruppen med besvär. De yngre i Luleå/Kalix tycktes vara något friskare än de äldre. Detta förhållande förelåg ej beträffande malmögruppen.

Vidare framkom ett samband mellan läkarens bedömning av hälsotillståndet och hur de undersökta själva uppfattade sin hälsa. När det gällde relationen mellan läkarens hälsobedömning och den egna uppfattningen om arbetsförmågan minskade emellertid sambandet och då speciellt för undersökningsgruppen från Malmö.

Drygt hälften av deltagarna hade varit sjukskrivna högst fyra gånger under perioden 1/1 1961–31/3 1969. I Luleå/Kalix hade 50-åringarna varit sjukskrivna oftare än 60-åringarna under denna period. Ett visst samband kunde märkas mellan läkarens bedömning av hälsotillståndet och antalet sjukskrivningsperioder under de drygt åtta åren.

Hälsotillståndet hos en person kan värderas på olika sätt. Ett mått kan vara tidigare genomgångna sjukdomar. Ett annat kan vara antalet sjukdomar man finner vid en hälsoundersökning. Vidare kan ett tredje mått fås genom att studera de variabler som har betydelse för hälsan, exempelvis rökvanor och mätningar av olika kroppsfunktioner.

Föreliggande undersökning ville försöka beskriva hälsotillståndet hos äldre betong- och övriga byggnadsarbetare i Malmö och Luleå/Kalix. Fanns det några regionala skillnader? Avvek hälsotillståndet i föreliggande undersökningsgrupp från det förväntade?

Vad beträffar de regionala skillnaderna upptäcktes få. Det fanns fler personer som hade haft magsår i malmögruppen jämfört med Luleå/Kalix-gruppen vilket var väntat med tanke på tidigare studier. Ryggbesvären var betydligt vanligare i norr jämfört med i söder. En av anledningarna till denna skillnad kan vara att norrlänningarna tidi-

gare varit sysselsatta med skogsarbete.

En intressant skillnad var, att deltagarna i Luleå/Kalix mera sällan tog sömnmedel eller lugnande medel. Man rökte mer i malmögruppen men snusade mer i Luleå/Kalix-gruppen.

Den andra frågan som undersökningen har försökt besvara var, om föreliggande undersökningsgrupp var sjukare än förväntat. Det bästa sätt att besvara denna fråga hade varit att samtidigt undersöka personer på samma orter som inte var byggnadsarbetare. Eftersom detta ej var genomförbart, kan man nu endast jämföra med andra undersökningar av medelålders och äldre män. En sådan jämförelse försvåras emellertid av undersökningsgruppernas olikheter och skilda undersökningsmetoder.

Man vågar dock säga, att undersökningsgruppen föreföll ha mer besvär från rygg och hud än väntat. Mycket talar också för, att de hade mer luftrörsbesvär än genomsnittet. Bidragande orsaker härtill skulle kunna vara att de rökte mer och att de arbetade utomhus. Antalet personer med sockersjuka föreföll vara högre än väntat.

Fyndet av höga blodsockervärden bland byggnadsarbetare i undersökningen av 1913 års män i Göteborg skulle möjligen kunna tala för att byggnadsarbetarna kunde ha en ökad tendens till sockersjuka.

Vid hälsoundersökningen i Malmö och Luleå/Kalix fann man sjukdomssymtom eller besvär, som ledde till att man rekommenderade kontakt med läkare i ungefär 25 % av fallen. Siffran föreföll vara något högre än den man väntat, och den understryker ytterligare behovet av regelbunden hälsokontroll speciellt av rygg, hud, lungor och urin.

I syfte att komplettera bilden av de äldre byggnadsarbetarnas situation på arbetsmarknaden intervjuades representanter för olika arbetsgivare.¹

1.1 Beskrivning av undersökningsgruppen

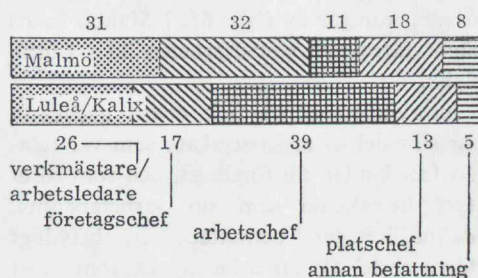
De företag vid vilka de intervjuade byggnadsarbetarna var anställda ingick i denna undersökning. Totalt ingick 86 företag, varav 51 från malmöområdet och 35 från Luleå/Kalix-området.

Nio företag – fyra i Malmö och fem i Luleå/Kalix – kunde ej undersökas bl a på grund av att företagen gått i konkurs. En byggmästare vägrade att låta sig intervjuas.

I flera fall intervjuades verkmästare på enstaka arbetsplatser. Då man kunde antaga, att verkmästarna hade en begränsad överblick över företagets totala verksamhet, ansågs det nödvändigt att intervjuas flera verkmästare i samma företag. Antalet intervju-personer kom således att överstiga antalet företag, så att 65 personer intervjuades i Malmö mot 54 i Luleå/Kalix (tabell 13).

Tabell 13. Antal deltagande företag och intervjupersoner.

Undersökningsgrupp	Malmö	Luleå/Kalix
Antal utvalda företag	51	35
./, bortfall (antal företag)	4	5
Summa besökta företag	47	30
Summa intervjupersoner	65	54

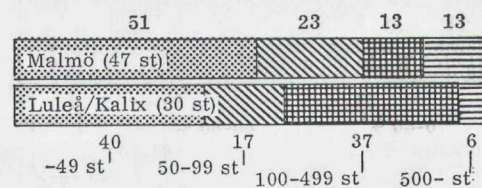
Figur 83. Intervjupersonernas befattning (%).

I figur 84–86 redovisas förhållanden hänförliga till företag medan de resterande figurerna i detta kapitel hänföres till antalet intervjupersoner.

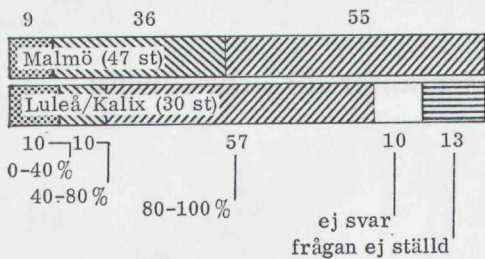
Intervjupersonernas befattning framgår av figur 83. Ungefär en tredjedel av de intervjuade i Malmö var företagsledare och lika många var verkmästare eller arbetsledare. I Luleå/Kalix kom det övervägande antalet intervjuer att göras med arbetschefer.

Intervjupersonerna fick uppge hur många anställda arbetare företaget hade vid intervjutillfället. Av figur 84 framgår, att företa-

¹ Intervjuformuläret finns tillgängligt hos BAS.

Figur 84. Antalet anställda arbetare vid intervjutillfället (%).

Figur 85. Nybyggnadsarbeten i procent av företagets totala produktion (%).

gen i Malmö hade något färre anställda än företagen i Luleå/Kalix.

Den av intervjupersonerna uppskattade procentuella andel av företagets produktion, som kunde klassificeras som nybyggnadsarbete, framgår av figur 85. I Malmö fanns något färre nybyggnadsarbeten än i Luleå/Kalix.

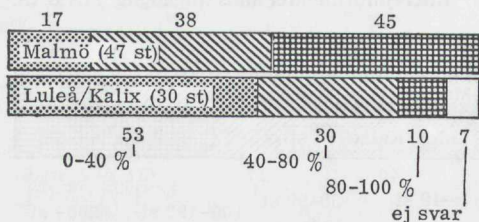
Intervjupersonerna fick också uppskatta hur stor del av arbetsstyrkan, som var relativt fast knuten till företaget, och som företaget betraktade som sin »arbetarstam». Malmöföretagen betraktade en betydligt större andel av sin arbetsstyrka som »fast anställd» än de i Luleå/Kalix, vilket framgår av nedanstående figur.

7.2 Resultat

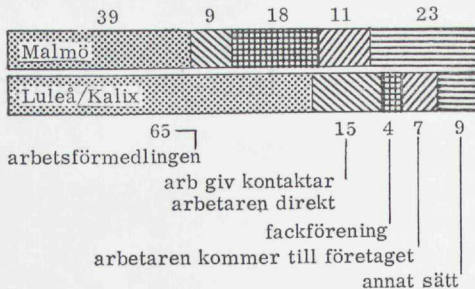
7.2.1 Rekrytering och anställningsförhållanden

Den oftast angivna rekryteringsvägen var via arbetsförmedlingen både i malmö- och Luleå/Kalix-företagen. I Malmö användes emellertid också andra rekryteringsvägar i större utsträckning än i Luleå/Kalix (figur 87).

Som svar på en annan fråga uppgav 45 %

Figur 86. »Fast anställda» i procent av företagets totala arbetsstyrka (%).

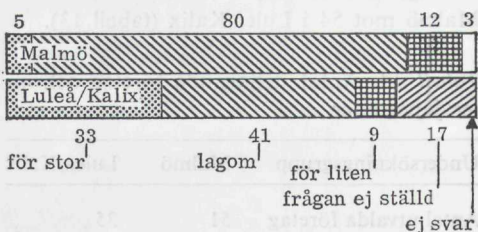

Figur 87. Svar på frågan »Vilken är den vanligaste rekryteringsvägen för byggnadsarbetare i ert företag?» (%).

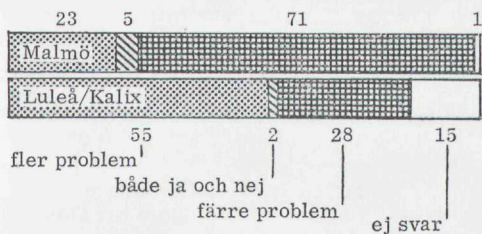
av intervjupersonerna i Malmö att de sällan anlät arbetsförmedlingen för att få byggarbetskraft. Motsvarande siffra för Luleå/Kalix var 17 %. Orsaken till att man ej använde arbetsförmedlingens tjänster uppgavs bl a vara att man ej ansåg sig få så god arbetskraft denna väg. Andra skäl var att den lokala fackföreningen bättre kände till de enskilda arbetstagarna och kunde rekommendera de som uppfyllde företagets krav.

På frågan om andelen äldre byggnadsarbetare var för stor eller om man ansåg att man kunde sysselsätta fler äldre personer, svarade företagsrepresentanterna i Malmö till 80 % att man hade tillräckligt många äldre arbetstagare. 41 % av intervjupersonerna i Luleå/Kalix var av samma åsikt (figur 88).

De föreskrifter som finns rörande arbetsstyrkans ålderssammansättning hade inte skapat några problem i Malmö. 61 % av intervjupersonerna i Luleå/Kalix var av samma åsikt. Då företagen inte alltid hade så många äldre anställda som föreskrevs måste

Figur 88. Svar på frågan »Är andelen äldre byggnadsarbetare för stor eller har ni plats för fler?» (%).

Figur 89. Svar på frågan »Förekommer det fler eller färre problem med icke-yrkesutbildade än med yrkesutbildade äldre?» (%).

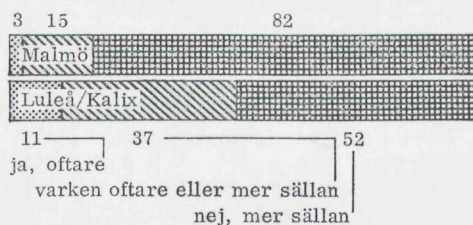
denna arbetskraft rekryteras från arbetsförmedlingen i Norrbotten. Man menade emellertid att denna arbetskraft ofta bestod av personer som inte var yrkesutbildade eller som tidigare haft annan sysselsättning. Problemet gällde därmed inte arbetskraftens ålder utan snarare dess kvalitet.

På frågan om man ansåg, att löneformerna behövde anpassas till äldre arbetstagar svarade 80 % av intervjupersonerna i Malmö nekande mot endast 33 % i Luleå/Kalix. Vid senare tillfälle i intervjuerna framkom dock, att ytterligare tolv personer i Malmö och två i Luleå/Kalix var positivt inställda till ändrade löneformer för äldre. Totalt ansåg 32 % i Malmö och 63 % i Luleå/Kalix att löneformerna borde ändras.

Bland olika förslag till anpassning av lönesystemet för äldre byggarbetskraft nämndes individuell prestationslön, fast tim- eller månadslön och ändring eller avskaffande av nuvarande ackordssystem.

Av de undersökta företagen hade 88 % inte genomfört någon systematisk inventering för att finna lämpliga arbetsuppgifter för äldre betong- och övriga byggnadsarbetare.

Av de tillfrågade företagsrepresentanterna kunde 31 personer inte nämna speciellt lämpade arbetsuppgifter för äldre. De övriga företagsrepresentanterna gav emellertid ett flertal exempel på sådana arbeten. Ombyggnads- och reparationsarbeten nämndes av 28 intervjupersoner, städnings- och rengöringsarbeten av 18 samt rensningsarbeten av 13. Därefter följde förrädsarbeten, efterjusteringar, inredningsarbeten, hantlangning samt lagnings- och lappningsarbeten.

Figur 90. Svar på frågan »Är äldre oftare frånvarande från arbetet än yngre?» (%).

7.2.2 Attityd till den äldre arbetskraften

Av intervjupersonerna i Malmö ansåg 85 % (55 st) att de inte hade några speciella problem med den äldre arbetskraften. Motsvarande siffra för Luleå/Kalix var 41 % (22 st).

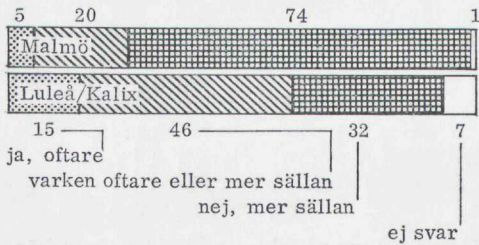
De flesta problemen berörde de äldre arbetstagarnas sviktande hälsa och sämre fysiska kapacitet. Sålunda menade flera intervjupersoner, att de äldre inte kunde utföra vissa mycket tunga arbeten; att de inte kunde arbeta på höga höjder och att de hade långsam arbetstakt. Några intervjupersoner ansåg, att problemen med den äldre arbetskraften bestod i ackordsarbetslagens ovilja att acceptera äldre i lagen. Ytterligare några andra tillfrågade menade att de äldre hade svårt att lära sig nya arbetsmetoder.

Av de intervjuade i Malmö ansåg 23 % att det förekom fler problem med icke-yrkesutbildade än med yrkesutbildade äldre mot 55 % i Luleå/Kalix (figur 89). Man ansåg, att de icke-yrkesutbildades mindre erfarenhet och yrkeskunnande gjorde dem svårplacerade, och att de ej hade förmåga att arbeta självständigt.

Malmögruppen ansåg i större utsträckning än Luleå/Kalix-gruppen att äldre var mindre frånvarande från arbetet än yngre. Man kunde dock spåra en mer neutral attityd i den senare intervjugruppen (figur 90).

Intervjupersonerna i Malmö hade en mer positiv attityd och de i Luleå/Kalix mer neutral inställning i åsikten om äldres benägenhet att råka ut för olycksfall i arbetet (figur 91).

Nedanstående figur 92 visar vem man föredrog att anställa, om man hade möjlighet att välja bland äldre och yngre sökande. De

Figur 91. Svar på frågan »Råkar äldre oftare än yngre ut för olycksfall i arbetet?» (%).

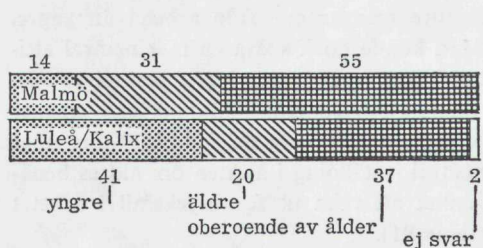
flesta i malmögruppen menade, att andra faktorer än åldern var av avgörande betydelse, medan de övriga föredrog att anställa äldre. I Luleå/Kalix-gruppen valde man hellre att anställa yngre, men också här påpekade många att åldern ej var det väsentligaste kriteriet vid anställning.

De som helst anställde yngre tyckte att dessa hade större arbetskapacitet, större fysisk styrka, och att de kunde placeras på alla förekommande arbetsuppgifter. De yngre ansågs kunna arbeta fort och ha lätt för att sätta sig in i olika arbetsuppgifter. Företagen var även mer villiga att anställa dem med tanke på deras förmodade längre produktiva tid.

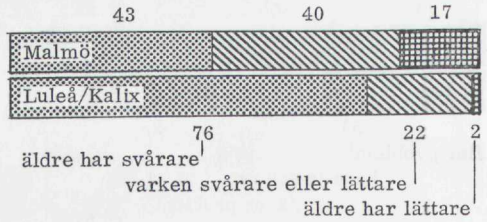
De som föredrog äldre arbetskraft anförde som skäl härtil, att de äldre hade större erfarenhet och förmåga att arbeta självständigt. Vidare ansågs de ha större ansvarskänsla, bättre omdöme och större lojalitet gentemot företaget.

De som angav att de anställde arbetstagaroberoende av ålder framhöll att meriter och yrkesskicklighet var avgörande. Av vikt var också arbetets art, samt om den sökande var känd av företaget.

Ungefär hälften av de tillfrågade i både

Figur 92. Svar på frågan »Om det finns möjlighet att välja bland äldre och yngre sökande, vilka anställer ni då helst?» (%).

Figur 93. Svar på frågan »Har äldre svårare att acceptera nya arbetsmetoder jämfört med yngre?» (%).

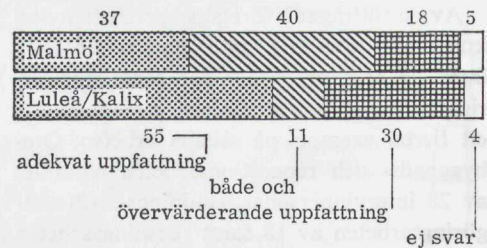
Malmö och Luleå/Kalix menade, att de äldres inställning till arbetsledningen skilde sig från de yngres. Så gott som samtliga uttryckte att det var i positiv riktning; man framhöll de äldres större förståelse, bättre samarbetsförmåga, deras lojalitet mot företaget och arbetsledningen. Intervjupersonerna påpekade också de äldres respekt för arbetsledningen och deras mindre lust att opponera sig.

Av figur 93 framgår att Luleå/Kalix-gruppen i större utsträckning än malmögruppen ansåg att äldre hade svårare att acceptera nya arbetsmetoder jämfört med yngre.

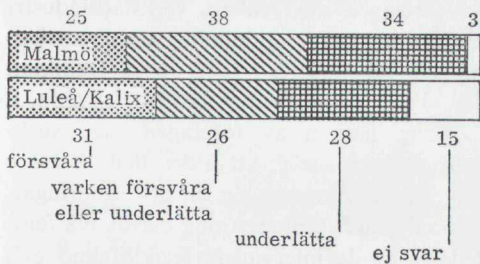
Nästan en tredjedel av företagsrepresentanterna i Luleå/Kalix mot 18 % i Malmö ansåg att äldre övervärderar sin prestationsförmåga. Flera i Luleå/Kalix än i Malmö ansåg dock att äldre hade en riktig uppfattning om denna (figur 94).

7.2.3 Framtida arbetsmöjligheter och förslag till åtgärder

En ganska jämn fördelning av svaren erhöles på frågan om den fortsatta utveck-

Figur 94. Svar på frågan »Har äldre adekvat uppfattning om sin egen prestationsförmåga eller övervärderar de den?» (%).

Figur 95. Svar på frågan »Tror ni att den fortsatta utvecklingen i företaget kommer att försvåra eller underlätta arbetsmöjligheterna för äldre?» (%).

lingen i företaget kommer att försvåra eller underlätta arbetsmöjligheterna för äldre arbetskraft. Skillnaden mellan områdena var obetydlig (figur 95).

De intervjupersoner som framhöll att arbetsmöjligheterna för äldre i framtiden kommer att bli sämre motiverade sina svar med följande synpunkter:

- de äldre har svårt att acceptera rationaliseringar och förändringar
- de äldre har svårare att lära in nya arbetsmetoder i jämförelse med de yngre
- de äldre har bristande utbildning beträffande nya tekniska hjälpmedel och arbetsmetoder
- den tekniska utvecklingen och den ökade mekaniseringen leder till en högre arbetstakt, i vilken de äldre kommer att få svårt att hävda sig gentemot de yngre
- tekniska rationaliseringar och strukturomvandlingen medför att arbetskraftsbehovet kommer att sjunka per byggenhet, varför den äldre arbetskraften får svårt att göra sig gällande i konkurrensen om de allt färre arbetstillfällena.

Bland de synpunkter som framkom beträffande de äldres förmodade bättre framtida arbetsmöjligheter kan följande nämnas:

- de äldres erfarenhet och yrkeskunnsighet underlättar deras förmåga att lära sig nya arbetsmetoder
- vissa hantverksbetonade arbetsuppgifter liksom också ombyggnads- och reparationsarbeten kommer alltid att finnas; dessa arbeten anses lämpade för äldre byggnadsarbetare
- de fysiskt tunga arbetsuppgifterna kom-

mer att försvinna i och med övergång till en mer rationell produktion och införande av fler tekniska hjälpmedel.

Trettiofem intervjupersoner kunde eller ville ej ge förslag till åtgärder för att underlätta den äldres arbetskraftens arbetsförhållanden.

Ungefär lika många företagsrepresentanter ansåg, att större ansträngningar borde göras för att placera de äldre på lämpliga arbetsuppgifter. Speciellt rekommenderade man ombyggnads- och reparationsarbeten. Man hoppades även på ett ökat antal maskinella hjälpmedel för att nedbringa arbetets fysiska påfrestningar.

Vidare efterlyste man mer fortbildning och omskolning. Ökad information till yngre arbetstagare om de äldres positiva egenskaper framhölls av en del intervjupersoner. Många företagsrepresentanter ville även förändra löneformerna för äldre arbetstagare; framför allt förordade man avskaffande av ackordslönerna för de äldre och införande av fast timpenning. En del intervjupersoner föreslog förkortad arbetstid och införande av rörlig pensionsålder.

7.3 Jämförelse med andra undersökningar

Undersökning i Kalmar län

Länsarbetsnämnden i Kalmar län ställde ett antal frågor, vilka berörde bl a inställningen till medelålders och äldre arbetskraft, till 100 olika företag inom länet (4). Drygt 70 av företagen besvarade frågorna.

Ungefär 65 % av företagen i Kalmar län ansåg att arbetsstyrkan hade en lämplig ålderssammansättning. Motsvarande siffror i föreliggande undersökning var för malmögruppen 80 % och för Luleå/Kalix-gruppen 41 %. Ungefär lika många av företagen i Kalmar län som av företagsrepresentanterna i Malmö och Luleå/Kalix menade att de kunde anställa fler äldre arbetstagare (ca 10 %).

I undersökningen i Kalmar län frågade man också, hur de framtida möjligheterna att sysselsätta medelålders och äldre arbetskraft bedömdes vara, varvid ungefär 20 % befarade att de äldre skulle få sysselsätt-

ningsproblem. Denna siffra var något lägre än för malmö- och Luleå/Kalix-gruppen (25 respektive 31 %). Ungefär 10 % menade att de äldres sysselsättning skulle underlättas framöver; en siffra som låg betydligt under den för Malmö och Luleå/Kalix (34 respektive 28 %). Drygt 20 % av företagen i Kalmar län hade dock ej besvarat frågan.

För att bättre tillvarata den äldre arbetskraftens arbetsförmåga förordade företagen i Kalmar län bl a upplysningsverksamhet för att få de äldre accepterade på arbetsplatsen liksom också omsorgsfull introduktion och arbetsträning av nyanställda. Andra företag framhöll önskvärdheten av yrkesutbildning och provanställning.

Medelålders och äldre arbetskraft

I denna undersökning ingick bl a en intervjuundersökning med personalanställare vid ett 50-tal företag inom olika branscher belägna i Västernorrland, Stockholm och Östergötland (1).

Allmänt konstateras i rapporten, att få företag hade några egentliga problem med redan anställd äldre arbetskraft.

De företag som hade problem med äldre arbetskraft var i första hand större företag utan tillräckligt antal arbeten utanför den egentliga produktionen lämpliga för äldre.

Företag med tvångsstyrd produktion hade problem med medelålders arbetskraft eftersom denna ansågs arbeta långsammare än yngre arbetskraft.

Vidare konstaterades i rapporten, att de största problemen för medelålders och äldre uppkom i samband med arbetsplatsbyte. Åldersgränserna för nyanställning tycktes först och främst vara beroende av arbetskraftstillgången.

Företagen ansåg i regel att i arbeten som yngre kunde utföra och där det fanns yngre att tillgå, blev de äldre dyrare på grund av deras lägre effektivitet. Vidare menade man, att för nyanställda behövdes viss utbildning. För äldre fordrades längre, och därmed också dyrare, utbildning.

Några enstaka frågor kan direkt jämföras med föreliggande undersökning. Majoriteten

av företagen med enbart verkstadsindustri ansåg, att äldres inställning till arbetsledningen var positiv, vilket också framkom för såväl malmö- som Luleå/Kalix-gruppen.

Drygt hälften av företagen med verkstadsindustri ansåg, att äldre hade svårare än yngre att anpassa sig till driftsändringar. I föreliggande undersökning delade två femtedelar av de intervjuade från Malmö och tre fjärdedelar av dem från Luleå/Kalix denna åsikt.

Vid intervjuerna med personalanställare i olika verkstadsindustrier sades att äldre hade en adekvat uppfattning om sin egen prestationsförmåga till lika stor del som att äldre övervärderade den. I föreliggande undersökningsgrupp ansåg 37 % av de intervjuade från Malmö och 55 % av dem från Luleå/Kalix att äldre hade en adekvat uppfattning om sin prestationsförmåga.

Rapport om undersökning beträffande äldre byggarbetskraft

Byggförbundet – Sveabund genomförde under 1967 en enkätundersökning bland femton medlemsföretag för att belysa vissa frågor rörande den äldre byggarbetskraftens problem (12). Företagen sysselsatte tillsammans ca 30 000 arbetare inom byggnads- och anläggningsindustrin.

Hälften av de tillfrågade företagen ansåg, att nya betalningsformer behövdes för äldre. Detta resultat kan jämföras med att 32 % av intervjupersonerna från Malmö och 63 % från Luleå/Kalix ansåg, att löneformerna borde ändras för äldre.

Inget företag i enkätundersökningen hade genomfört någon systematisk inventering för att finna arbetsuppgifter generellt lämpade för äldre. I föreliggande undersökning gällde detta för 88 % av de intervjuade.

Bland de arbetsuppgifter som nämnts som lämpliga för äldre arbetskraft i Byggförbundets och Sveabunds undersökning kom förrådsarbeten i första hand. Därefter följde i tur och ordning efterjusteringsarbeten av olika slag, reparations- och ombyggnadsarbeten samt virkesrensning. Dessa arbetsuppgifter nämdes också i Malmö respektive

Luleå/Kalix men i en något annorlunda ordningsföljd.

Sju av de femton företagen i Byggförbundets och Sveabunds undersökning menade att i första hand arbetskraftsläget och i andra hand kvalifikationerna var avgörande vid nyanställning. Sex av de femton företagen valde hellre yngre om det fanns möjlighet att välja mellan äldre och yngre sökanden. I föreliggande undersökning ansåg mer än hälften från Malmö att man gjorde nyanställningar oberoende av ålder, medan de flesta av företagsrepresentanterna i Luleå/Kalix föredrog yngre arbetskraft.

7.4 Sammanfattning

De flesta företagsrepresentanterna i Luleå/Kalix (65 %) liksom de flesta i Malmö (39 %) angav, att den väsentligaste rekryteringsvägen för att skaffa byggarbetskraft var via arbetsförmedlingen. I Malmö uppgav man att fackföreningen (18 %) och direkt kontakt med arbetaren (11 %) också var väsentliga rekryteringsvägar. På en annan fråga svarade däremot 45 % av intervjupersonerna från Malmö mot 17 % från Luleå/Kalix att man sällan anlät arbetsförmedlingen.

80 % av de intervjuade i Malmö mot 41 % av dem i Luleå/Kalix ansåg, att man hade ett tillräckligt antal anställda äldre arbetare. Samtliga intervjupersoner från Malmö menade, att de föreskrifter som finns beträffande arbetskraftens ålderssammansättning inte vållat några problem. Motsvarande siffra för Luleå/Kalix var 61 %.

Vidare uppgav 88 % av företagsrepresentanterna, att man inte gjort någon systematisk inventering av lämpliga arbetsuppgifter för äldre arbetskraft. Av erfarenhet menade man dock, att framför allt ombyggnads- och reparationsarbeten, städning, rengöring samt rensning var speciellt lämpade för äldre.

Ungefär en tredjedel av de intervjuade i Malmö mot nästan två tredjedelar från Luleå/Kalix ansåg, att löneformerna borde anpassas för den äldre arbetskraften.

Beträffande samtliga attitydsfrågor vi-

sade de intervjuade från Luleå/Kalix en mer negativ attityd än de från Malmö.

Sålunda svarade 85 % av företagsrepresentanterna från Malmö mot 41 % av dem från Luleå/Kalix, att man inte hade några problem med äldre. Problem som förekom ansågs ha samband med de äldres sviktande hälsa och minskade fysiska kapacitet.

23 % av intervjupersonerna från Malmö mot 55 % av de intervjuade från Luleå/Kalix menade, att man hade fler problem med icke-yrkesutbildade äldre jämfört med icke-yrkesutbildade yngre.

Vidare ansåg 82 % av de intervjuade från Malmö jämfört med drygt hälften av dem från Luleå/Kalix, att äldre mer sällan var frånvarande från arbetet än yngre.

74 % av intervjupersonerna från Malmö mot 32 % av de intervjuade från Luleå/Kalix tyckte, att äldre mer sällan råkade ut för olycksfall i jämförelse med yngre.

I Malmö valde 14 % av de intervjuade jämfört med 41 % av dem från Luleå/Kalix att hellre anställa yngre än äldre sökande vid nyrekrytering.

43 % av intervjupersonerna från Malmö ansåg, att äldre hade svårare att acceptera nya arbetsmetoder i jämförelse med yngre. Motsvarande siffra för Luleå/Kalix var 76 %.

Slutligen tyckte 18 % från Malmö mot 30 % av dem från Luleå/Kalix, att äldre övervärderade sin prestationsförmåga.

Beträffande de framtida arbetsmöjligheterna för äldre inom företaget ansåg man till lika delar från Malmö och från Luleå/Kalix, att de skulle underlättas eller försvåras eller förbli de samma som vid intervju-tillfället.

Bland de åtgärder man förordade för att underlätta den äldre arbetskraftens möjligheter var mer noggrann arbetsplacering och utveckling av maskinella hjälpmedel. Dessutom betonade man vikten av mer fortbildning och omskolning samt ökad information till de yngre arbetstagarna om de äldres positiva egenskaper. En hel del av de intervjuade menade också, att löneformerna behövde anpassas bättre till den äldre arbetskraftens situation.

Intervjuer med representanter för lokala fackföreningar och arbetsförmedlingen

8.1 *Datainsamling*

I syfte att ytterligare belysa de äldre byggnadsarbetarnas situation intervjuades vardera två representanter från de lokala fackföreningarna i Malmö, Luleå och Kalix. Dessutom intervjuades sju representanter för arbetsförmedlingen, varav tre från vardera Malmö och Luleå samt en från Kalix. Nedan redovisade resultat har emellertid begränsad giltighet eftersom antalet intervjupersoner var litet.

8.2 *Resultat*

8.2.1 Rekrytering och anställningsförhållanden

Intervjupersonerna menade att arbetsgivarna anlätade arbetsförmedlingen i ganska stor utsträckning. Detta gällde speciellt mindre företag, som ej var etablerade på orten eller de som hade ojämn sysselsättning. Större företag med jämn sysselsättning hade oftast inte så stort behov av arbetsförmedlingens tjänster, eftersom de vanligtvis hade en relativt fast arbetarstam. I ganska stor utsträckning framkom att byggnadsarbetare även rekryteras på följande sätt:

- anställda gav arbetsledningen tips om kamrater intresserade av anställning
- arbetsgivarna kontaktade arbetstagaren direkt
- direkt kontakt med lagbas eller verkmästare
- fackföreningen förmedlade arbeten.

På grund av bestämmelserna för utbetalning av arbetslöshetsunderstöd tvingas fler än tidigare att söka arbeten via arbetsförmedlingen. Det är därför svårt, att ange skillnader mellan dem som sökte arbete genom arbetsförmedlingen och dem som sökte arbete på annat sätt. Vissa olikheter påtalades emellertid av intervjupersonerna; en mycket skicklig arbetare handplockas för det mesta och blir mer eller mindre fast anställd vid ett företag, medan de som av olika anledningar (t ex bristande utbildning eller fysiska handikapp) har svårt att hävda sig på arbetsmarknaden oftare kommer till arbetsförmedlingen.

De arbetare som var skickliga i traditionellt byggande hade dock möjlighet att få arbete. Företagen sökte ofta sådana äldre arbetstagare till reparationsarbeten, villa-byggen och inredningsarbeten. Dessa typer av arbeten, menade intervjupersonerna, kan i framtiden komma att tjäna som säkerhetsventil för de yrkeskunniga arbetarna.

De lokala fackföreningarna och arbetsförmedlingen samarbetade på olika sätt för att underlätta de äldres arbetsmöjligheter. Sålunda försökte man påverka de yngres attityd gentemot de äldre ute på arbetsplatserna och tryckte på bestämmelser om arbetsstyrkans ålderssammansättning. Arbetet hade inriktats på att få fler klausulbyggen, men även arbete med anvisning av äldre till beredskapsarbeten samt till arbetsvården för utredning i svårare fall var vanligt återkommande arbetsuppgifter.

Det starkaste motståndet mot att anställa äldre arbetskraft tycktes komma från ackordsarbetslagens sida. Lagbas och övriga lagmedlemmar motsatte sig ofta anställning av äldre arbetstagare, som ej klart hade visat sin arbetskicklighet. Denna attityd tycktes vara starkare förankrad i Norrbotten än i Malmö.

Vid arbetsförmedlingen i norr nämnde man, att kontroverser med arbetsgivare kunde uppstå vid rekrytering av arbetskraft till beredskapsarbeten. Orsaken uppgavs vara, att anvisade till dessa arbeten ofta helt saknar utbildning i byggnadsarbete.

Intervjupersonerna tillfrågades om hur de uppfattade arbetstagarnas inställning till beredskapsarbete. De intervjuade menade, att beredskapsarbete i allmänhet förknippades med låg lön och att de hade en negativ innebörd för de äldre. Ofta var det emellertid i Norrland ingen större skillnad mellan beredskapsarbete och annat arbete. Det var snarare själva termen »beredskapsarbete» som hade dålig klang. I Malmö hade yrkeskunniga inte anvisats beredskapsarbete dock undantagna alkoholskadade och personer med andra svåra handikapp.

I Malmö saknade intervjupersonerna erfarenhet att bedöma arbetstagarnas inställning till beredskapsarbete inom annat än det egna yrkesområdet. I Norrbotten uppgav intervjupersonerna från fackföreningarna, att man i stort sett kunde dela upp dessa arbeten i två kategorier: väg- och skogsarbete. Inom vägarbete förekommer många maskinella hjälpmedel, vilket nedbringar arbetets fysiska krav. Dessutom är förtjänssten god. Inställningen till denna typ av beredskapsarbete var positiv och många föredrog vägarbete framför byggnadsarbete. Skogsarbete var avsett för de mest svårplacerade. Lönen är här låg och inställningen till denna typ av arbete är negativ. Rent allmänt ansåg man från arbetsförmedlingens sida, att yrkeskunniga byggnadsarbetare var negativt inställda till beredskapsarbete inom annat yrkesområde, medan de övriga accepterade de arbeten som fanns att tillgå om de var belägna nära hemorten.

8.2.2 Attityd till den äldre arbetskraften

Arbetsgivarnas attityd till att anställa äldre arbetstagare uppgavs som regel vara positiv även om placeringssvårigheter ibland uppstod. Emellertid förekom att arbetsgivare angav en högsta åldersgräns vid rekrytering av arbetskraft genom arbetsförmedlingen.

Både i fackföreningarna och hos arbetsförmedlingen ansåg man, att en byggnadsarbetares arbetsförmåga börjar försämrans i 55–60-årsåldern så mycket att verkliga sysselsättningsproblem uppstår. Det som orsakade problem var de äldres långsamhet, deras försämrade hälsa samt deras bristande utbildning eller fortbildning. Detta medförde svårigheter att följa med i ackordsarbetslagens arbetstakt; att utföra vissa fysiskt krävande arbetsuppgifter och att utföra arbetsuppgifter för vilka krävdes speciell utbildning.

Fördomsfulla och negativa uttalanden från arbetsgivarhåll bemötte intervjupersonerna från arbetsförmedlingen med att påpeka, att åldern ej enbart får vara avgörande för eventuell anställning. Man visade i sådana fall på de äldres yrkeskicklighet och noggrannhet samt framhöll att det på stora byggarbetsplatser alltid finns arbetsuppgifter som kan utföras av äldre (uppvärmning, rensning o dyl).

Från fackföreningens sida uppgav man, att åldern inte har avgörande betydelse vid permittering och uppsägning. I stället ansåg man att hänsyn togs till anställningstid och kvalifikationer. De intervjuade medgav dock att åldern kunde fungera som en bakomliggande faktor till permittering.

8.2.3 Framtida arbetsmöjligheter och förslag till åtgärder

Intervjupersonerna ansåg att företagen bör få större möjligheter att ta emot äldre arbetstagare i och med att den tekniska utvecklingen går framåt och de tyngsta arbetena försvinner. En förutsättning är emellertid, att de äldre arbetstagarna vidareutbildar sig.

Utbildnings- och fortbildningsfrågan redo-

visades som ett besvärligt problem från både fackföreningarnas och arbetsförmedlingens sida. Arbetsförmedlingen arbetade intensivt för att få de äldre bättre utbildade men motståndet är stort. De kurser som anordnas är svåra att fylla med ett tillräckligt antal deltagare. Den äldre icke-yrkesutbildade arbetskraften ansågs komma att möta större hinder i framtiden, varför stora ansträngningar kommer att erfordras för att få dessa sysselsätta på den öppna arbetsmarknaden.

Endast en av de tillfrågade tyckte att man redan vidtagit tillräckliga åtgärder för att underlätta den äldre arbetskraftens arbets-situation. De övriga bedömde följande åtgärder som angelägna. Inom parentes anges hur många från arbetsförmedlingen (af) respektive fackföreningarna (facket) som föreslagit åtgärden:

- tillämpa klausulbyggen i högre grad och tryck hårdare på igångsättningsstillstånden (af:3, facket:2)

- reservera alla reparationsarbeten för äldre (af:2, facket:2)

- ge mer information till äldre om att de måste lära sig sköta nya maskiner etc; detta skulle göra dem mer positiva till den nödvändiga vidareutbildningen (af:2, facket:1)

- ge mer information till arbetsgivare och ackordsarbetslag om önskvärdenheten av att arbetsstyrkan på en arbetsplats är sammansatt av både yngre och äldre arbetstagare (af:3, facket:0)

- inför bestämmelser om månadslön i avtalet och avskaffa eventuellt ackordssystem (af:0, facket:2)

- ge ökade resurser till arbetsvården (af:0, facket:1)

- se över bestämmelserna för omställningsbidraget (af:1, facket:0)

- inför rörlig pensionsålder (af:0, facket:1).

Syftet med denna undersökning var, att kartlägga de äldre byggnadsarbetarnas situation, att undersöka faktorer som kunde tänkas påverka de äldres anpassningsmöjligheter samt att samla in information om de äldres möjligheter på arbetsmarknaden. Vidare avsågs att klarlägga arbetsgivarnas inställning till äldre som arbetskraft och hur arbetsgivarna uppfattade de framtida arbetsmöjligheterna för äldre byggnadsarbetare.

Nedan ges en översikt över vissa frågor som belysts i olika delar av rapporten och som bedöms vara av speciellt intresse. Avsnittet avslutas med en diskussion om önskvärda fortsatta studier rörande den äldre byggarbetskraften.

9.1 Rekrytering och anställning

En intressant diskussion om rekrytering och anställning görs i den tidigare refererade rapporten som behandlade *nybyggnadsarbetare* (16). I Stockholm, mer än i landet i övrigt, har lagbasarna ett stort inflytande vid rekrytering, urval och anställning. Lagbasen är beroende av att hålla kontakt med skickliga och erfarna arbetare, vilket i sin tur leder till att dessa känner sig eftersökta och blir medvetna om sitt värde på arbetsmarknaden. Arbetskraften delas på så sätt upp i de som är primärt och de som är sekundärt eftersökta. Bestämmande för vilka som blir eftersökta är yrkeskollektivets uppfatt-

ning om och värderingar av en »god» arbetare, och detta påverkar i sin tur lagbasens uppfattning om vilka som skall anställas i laget. Åldern antogs samvariera med graden av eftersökthet, så länge åldern inte medförde avsteg från gruppens krav beträffande prestationsnivån. Vidare förmodades att äldre erfarna arbetare har utpräglat känsla för yrkeskollektivets normer och värderingar.

Flertalet av de i föreliggande undersökning deltagande betong- och övriga byggnadsarbetarna var sysselsatta med nybyggnadsarbete. Dock arbetade en större andel från Malmö än från Luleå/Kalix med ombyggnadsarbete och då speciellt den äldsta gruppen. Förhållandet mellan nybyggnadsverksamhet samt ombyggnads- och reparationsarbeten i de båda regionerna bekräftades även i intervjuerna med arbetsgivare-representanterna.

Ungefär hälften av de tillfrågade i malmögruppen uppgav som rekryteringsväg till den senaste arbetsplatsen, att de redan tidigare varit anställda hos samme arbetsgivare. I Luleå/Kalix-gruppen angavs denna rekryteringskanal av ungefär var tredje tillfrågad. I intervjuerna med arbetsgivarrepresentanterna framkom också, att man i större utsträckning i Malmö än i Luleå/Kalix betraktade arbetstagarna som »fast anställda». Arbetsförmedlingens roll vid rekrytering hade mindre betydelse i Malmö än i Luleå/Kalix, givetvis beroende på de färre arbetstillfäl-

lena, liksom också kravet på att man anmäler arbetslöshet till arbetsförmedlingen för att få utbetalt arbetslöshetsunderstöd. Vidare utnyttjas de formella rekryteringsvägarna oftare av dem som har svårt att få arbete beroende på olika faktorer. I intervjuerna med representanterna från fackföreningar och arbetsförmedling påpekades dessutom, att arbetsförmedlingen anlitas mera av små företag eller av företag med ojämn sysselsättning. De informella rekryteringsvägarna ansågs dock betydelsefulla, vilket har framkommit vid ett flertal tillfällen i intervjuerna med framförallt arbetsgivarrepresentanterna.

I föreliggande undersökning fanns ett svagt samband mellan ålder och grad av eftersökthet i malmögruppen. I Luleå/Kalixgruppen fanns emellertid ett starkare men negativt samband mellan ålder och grad av eftersökthet. I anslutning till ovanstående resonemang skulle sålunda de äldsta deltagarna från Luleå/Kalix antingen ha en för laget oacceptabel prestationsnivå eller ha värderingar som ej överensstämde med det övriga yrkeskollektivets.

I intervjuerna har dock ej framkommit något som stöder det senare antagandet. Beträffande prestationsnivån däremot visar 60-åringarna från Luleå/Kalix oftare än andra att de upplever en stressituation. Då tillgången till reträttplatser inom ombyggnads- och reparationssektorn liksom arbete inom andra yrkesområden var mindre i Luleå/Kalix kan man förmoda, att många av de äldsta arbetstagarna försöker hålla sig kvar inom sitt yrkesområde i stället för att övergå till annan sysselsättning som mera motsvarar deras fysiska och psykiska förhållanden. Detta förhållande påverkar tillfredsställelsen med arbetet, men kan också leda till att arbetstagaren kommer i konflikt med yrkeskollektivets prestationskrav och kanske inte längre accepteras av sina arbetskamrater.

9.2 Stabilitet inom yrket

De allra flesta i undersökningsgrupperna hade lång yrkeserfarenhet inom byggnads-

arbete bakom sig. Gruppen från Luleå/Kalix var emellertid mera heterogen, då det inom denna fanns flera personer som antingen hade börjat med byggnadsarbete i hög ålder eller som parallellt med byggnadsarbetet hade annan sysselsättning såsom jordbrukare eller skogsarbetare. Vidare hade undersökningsgruppen från Luleå/Kalix genomgått formell yrkesutbildning i större omfattning än den från Malmö, vilket förmodades bero på att de förra genomgått denna under tid de annars skulle varit arbetslösa. Tänkbart är också att kravet på formell yrkesutbildning är större i Norrbotten med tanke på den hårdare konkurrensen om arbetstillfällena.

Inom nybyggnadssektorn gäller den formella anställningen endast tills det aktuella byggprojektet är avslutat. Denna anställningsform tenderar emellertid att minska i och med att företagen försöker knyta en arbetarstam till sig, vilket också framgick av intervjuerna med arbetsgivarrepresentanterna, även om detta förhållande gällde mera i Malmö än i Luleå/Kalix. Inom ombyggnads- och reparationssektorn är arbetstagarerna ofta fastare anknutna till företaget.

I Malmö hade nästan två tredjedelar av de intervjuade varit hos samme arbetsgivare de senaste tre åren; framför allt gällde detta de två äldsta grupperna. I Luleå/Kalix hade en tredjedel av de intervjuade ej bytt arbetsgivare under de tre senaste åren. Också här var de båda äldsta grupperna mer stabila än den yngre. Dessa förhållanden återspeglades också av svaren på frågan om man tvingades byta arbetsgivare allt för ofta.

Att de äldsta grupperna visade större stabilitet i anställningen talar ju mot tidigare antaganden, att de äldre i och med ökad ålder skulle få så låg prestationsnivå att de ej tillgodosåg ackordsarbetslagets krav. Tyvärr har i undersökningen ej gjorts någon jämförelse mellan förhållandena inom nybyggnadssektorn och förhållandena inom ombyggnads- och reparationssektorn. Ofta har det emellertid vid arbetsgivarintervjuerna framkommit, att man försöker placera de som har lägre fysisk kapacitet eller

andra handikapp på speciellt lämpade arbetsuppgifter såsom städningsarbeten, förrådsarbeten el dyl. Tillgången på dessa mindre fysiskt krävande arbetsuppgifter är emellertid begränsad och lönen lägre än för andra betong- och övriga byggnadsarbetare.

Ungefär lika många inom nybyggnadsarbete i Malmö och Luleå/Kalix hade funderat på att övergå till ombyggnads- och reparationssektorn. I Malmö fanns inga åldersdifferenser i denna fråga, medan de yngsta i Luleå/Kalix i högre grad hade funderat på en övergång. Nästan var femte av de tillfrågade i Luleå/Kalix hade funderat på att övergå till annat arbete än byggnadsarbete. I denna fråga framkom dock ej något samband med ålder.

Att önskan om övergång till ombyggnadssektorn var ungefär lika omfattande i Malmö som i Luleå/Kalix är något förvånande då som tidigare nämnts, tillgången på dessa arbeten tycktes vara större i Malmö. Detta kan emellertid hänga samman med att en större andel av de tillfrågade i Luleå/Kalix hade funderat på att övergå till annan yrkesverksamhet. Kunskapen om den relativt dåliga tillgången på arbeten inom ombyggnadssektorn kan ha påverkat svaren i frågan.

9.3 Attityd till yttre arbetsförhållanden

Som bekant är behov direkt förknippade med människans fysiska existens viktiga liksom också behov som hänger samman med individens trygghet. Betydelsefulla är vidare människans sociala behov förknippade med självuppskattning och anseende. Gardell har utvecklat sina index med tanke på att tillfredsställelsen av dessa behov i arbetet till stor del bestämmer individens värdering av sitt arbete (se t ex 7). Väsentligt för en positiv värdering av arbetet är, att de behov som är förknippade med individens självkänsla blir tillgodosedda. Sådana behov berör individens upplevelser av inflytande och kontroll över den egna arbetssituationen, hans självupplevelser av ett meningsfullt och intressant arbete och hans upplevelser av gemenskap med arbetsplatsen som ett socialt

system.

Herzberg (10) gör en liknande indelning när han talar om att faktorer i arbetsmiljön såsom yttre anställningsförhållanden, lön, sociala förmåner, arbetsledning o s v är betydelsefulla för att förhindra upplevelse av missnöje med arbetet. Dessa faktorer är emellertid av mindre betydelse när det gäller utvecklandet av en positiv arbetstillfredsställelse, då i gengäld arbetsmotivationen och engagemanget i arbetet blir avgörande.

Här skall först tas upp några frågor relaterade till den yttre arbetsmiljön medan de faktorer som kan tänkas påverka arbetstillfredsställelsen behandlas under punkt 9.4.

Önskvärldheten av fler maskiner och tekniska hjälpmedel betonades mer i Luleå/Kalix-gruppen än i den från Malmö – dock mera av de yngre än av de äldre. Den verkliga tillgången på maskiner och tekniska hjälpmedel har ej kontrollerats i föreliggande undersökning. Tänkbart är emellertid att man inte har samma grad av utveckling beträffande maskinell utrustning.

Inställningen till stora arbetslag var övervägande negativ i både malmö- och Luleå/Kalix-gruppen. I det senare området var det framför allt den yngsta gruppen som var mest kritisk. Stora arbetslag betecknades av flera intervjupersoner som ett direkt hot mot framför allt förtjänsten men också mot samhörigheten med arbetsgruppen.

Att samhörighetskänslan med den egna yrkesgruppen skulle upplevas som hotad framkom emellertid ej i frågan som berörde inställningen till om arbetslagen skulle bestå av flera fack. En större andel av deltagarna från Luleå/Kalix än från Malmö ansåg att dessa borde bestå av flera yrkeskategorier. Eftersom yrkesgrupperna inom byggnadsindustrin har olika status beroende bl a på olika grad av yrkesutbildning och olikheter i förtjänstnivån, är det ju inte förvånande att betong- och övriga byggnadsarbetare som har lägst utbildningsgrad och lägst förtjänst uttrycker önskemål om att tillhöra en arbetsgrupp bestående av medlemmar med högre status.

Beträffande de olika indexen rörande attityden till arbetet som berörde uppfatt-

ningen om den närmaste arbetsledaren var tendensen i Malmö den, att man med högre ålder hade en mer positiv inställning till arbetsledarens personalbehandling, hans produktionspress samt hans planering och överblick. I Luleå/Kalix-gruppen var man med högre ålder mer positiv till arbetsledarens personalbehandling, medan 55-åringarna i de båda andra indexen hade en något mer negativ inställning än 50- och 60-åringarna. Att 60-åringarna i Malmö var så positivt inställda till närmaste arbetsledare kan delvis bero på, att denna grupp i större utsträckning än andra var sysselsatt inom ombyggnadssektorn, där arbetsledaren ofta alternerar mellan olika arbetsplatser och där den enskilde i stor utsträckning tillåts arbeta självständigt och utan större kontroll. Vidare visar arbetsgivarnas positiva uppskattning av äldre byggnadsarbetare i Malmö på, att man har förtroende för de äldres erfarenhet och uppskattar deras yrkesskicklighet, vilket i sin tur påverkar arbetsledarens beteende.

Önskvärdheten om att ändra löneformerna från ackordslön till mera fasta former uttalades av både arbetstagare och arbetsgivarrepresentanter framför allt från Luleå/Kalix. I det senare området hade man också en mer negativ inställning till förtjänstens storlek och rättvisa. Skillnaderna mellan de två geografiska områdena beträffande inställningen till förtjänsten kan ha sin grund i de otrygga arbetsförhållandena i Norrbotten med det höga utbudet på arbetskraft. Indexen kan avspegla önskemål om en fast lön i Norrbotten medan man i Malmö inte upplevde detta behov så starkt, då bristen på arbetskraft vid intervjutillfället var stor och arbetslösheten så gott som obefintlig. Vidare bör årsförtjänsten vara lägre i Luleå/Kalix-gruppen i jämförelse med malmögruppen på grund av den stora arbetslösheten i Norrbotten.

9.4 Trivsel och arbetstillfredsställelse

Om de behov som sammanhänger med individens självkänsla ej blir tillgodosedda, kan individen reagera på olika sätt. Han kan

uppträda aggressivt eller irriterat eller med motstånd mot förändringar; han kan reagera med att sluta arbetet eller med att ha hög frånvaro eller med sjukdom. Gardell menar emellertid att en passiv reaktion i förhållande till arbetet sannolikt är mera utbredd på så sätt att individen nedvärderar sitt arbete och intar en likgiltig attityd till arbetet (7). Arbetet blir mera ett medel att få resurser för att tillgodose sina behov på fritiden. Analogt med detta resonemang skulle de undersökta i föreliggande undersökning visa en högre grad av frihetsupplevelse och arbetsengagemang i jämförelse med personer sysselsatta med mera styrt, repetitivt och socialt isolerat arbete som tex arbete vid löpande band.

Uttryck för självkänsla hos de undersökta i föreliggande undersökning kommer framför allt fram i attitydindexen rörande intressant arbete, påfrestande arbete, inflytande på den egna arbetssituationen samt kontaktmöjligheter i arbetet. I samtliga dessa index visade alla tre åldersgrupperna från Malmö en mera positiv attityd än de från Luleå/Kalix. I malmögruppen varierade attityden i dessa index positivt med åldern utom beträffande inflytande på den egna arbetssituationen, där 55-åringarna uppgav sig ha mindre självständighet och inflytande i arbetet än de två andra åldersgrupperna. Differensen mellan åldersgrupperna var mycket mindre uttalad i dessa index i Luleå/Kalix; dock uppgav 60-åringarna att de upplevde arbetet som mindre påfrestande, att de ansåg sig ha mindre inflytande på den egna arbetssituationen och att de hade större möjligheter till kontakt i arbetet.

Beträffande välbefinnandet låg malmögruppen också här över de från Luleå/Kalix i samtliga åldersgrupper. I malmögruppen varierade välbefinnandeaspekterna uttryckt med dessa index positivt med åldern. 60-åringarna i Luleå/Kalix-gruppen visade något lägre egenvärde än de två andra åldersgrupperna, medan 55-åringarna visade större allmän livstillfredsställelse, större frihetsupplevelse och självförverkligande.

Sambandsanalysen mellan Gardells och Westlanders index visade att arbetstillfreds-

ställelsen hade positivt samband med individens allmänna livstillfredsställelse. I malmögruppen fanns också ett positivt samband mellan arbetstillfredsställelsen och individens egenvärde respektive hans självförverkligande. I Luleå/Kalix-gruppen framkom inga så entydiga samband mellan dessa index.

Den subjektiva uppfattningen om hälsa och arbetsförmåga kan vidare tas som uttryck för individens självkänsla. Både när det gällde frågan om hur man själv uppfattade sin hälsa och arbetsförmåga, och när det gällde att ställa sin hälsa i relation till andra människors i samma ålder, visade deltagarna från Malmö en mer positiv uppfattning än de från Luleå/Kalix. Den egna hälsan och arbetsförmågan betecknades av 55-åringarna i Luleå/Kalix som sämre i jämförelse med de andra två åldersgrupperna. 60-åringarna i Luleå/Kalix ansåg dock att den egna hälsan var bättre i jämförelse med andra människors i samma ålder.

Upplevelsen av påfrestningar i arbetet kom till uttryck i frågan om nybyggnadsarbetarna ansåg det svårt att hålla ackordsarbetslagets arbetstakt. Bland deltagarna i Luleå/Kalix var man oftare av den åsikten än bland dem i Malmö. Svaren varierade emellertid positivt med åldern, vilket också var fallet i viss grad i frågorna rörande svårigheten med att lära in nya arbetsmetoder och införandet av nyheter i arbetet. Dessa resultat motsäger dem som framkom i indexet rörande påfrestningarna i arbetet, där den äldsta gruppen upplevde mindre påfrestningar än de andra.

Den lägre självkänslan som kom till uttryck i Luleå/Kalix i jämförelse med malmögruppen konfirmerades ej av antalet sjukskrivningsperioder, då man i Malmö varit mera sjukskriven än i Luleå/Kalix. Detta kan hänga samman med, att man i Norrbotten är mera angelägen om att vara i arbete även om man är sjuk för att försöka behålla sin position som eftertraktad arbetskraft.

Ej heller tycktes hälsotillståndet enligt läkarens bedömning vara av avgörande betydelse för individens arbetstillfredsställelse.

Hälsotillståndet skilde sig ej nämnvärt åt mellan de två regionerna; i Luleå/Kalix-gruppen fanns dock något fler friska personer än i malmögruppen. I Luleå/Kalix var de yngsta något friskare än de äldsta enligt läkarens bedömning.

Ett relativt svagt samband förelåg mellan läkarens hälsobedömning och den egna uppfattningen om hälsa och framför allt arbetsförmåga. Detta var speciellt framträdande för deltagarna från Malmö.

Däremot framkom tecken på lägre arbetstillfredsställelse när det gällde önskan om byte av arbete vilken som tidigare påtalats, var mera utbredd i Luleå/Kalix än i Malmö.

Skillnaderna i arbetstillfredsställelse och självkänsla mellan de två regionerna kan antas bli påverkad av hur deltagarna uppfattar omgivningens syn på dem som äldre arbetskraft. Tidigare har antytts att arbetslagen har en negativ inställning till äldre. Tyvärr har denna ej närmare undersökts i föreliggande rapport. Däremot framkom vissa regionala skillnader i arbetsgivarrepresentanternas inställning till de äldre. De från Norrbotten var mer negativa, vilket visade sig bl a i frågor om företagen ansåg att de hade för många äldre arbetstagare; om äldre var mera frånvarande och oftare råkade ut för olycksfall än yngre. Vidare ansåg arbetsgivarrepresentanterna mera i Luleå/Kalix än i Malmö att man föredrog att anställa yngre; att äldre hade svårare att acceptera nya arbetsmetoder och att äldre övervärderade sin prestationsförmåga.

En annan bidragande faktor till olikheter i arbetstillfredsställelsen mellan de två regionerna bör vara den kärva arbetsmarknadssituationen i Norrbotten som medför att en stor andel av arbetstagarna är arbetslösa för kortare eller längre perioder.

9.5 Framtidsutsikter och önskemål om förändringar

De intervjuade arbetstagarna från Luleå/Kalix hade en betydligt mer pessimistisk syn på arbetsmöjligheterna framöver än arbetstagarna från Malmö och också i viss mån mer negativ än arbetsgivarrepresentanterna.

I Luleå/Kalix-gruppen var man något mer kritisk till de åtgärder som vidtagits från fackföreningens och arbetsgivarnas sida i jämförelse med undersökningsgruppen från Malmö. I det senare området tyckte man däremot i något större utsträckning än i Luleå/Kalix-området att arbetsförmedlingen ej gjort tillräckligt för de äldre arbetstagar- na. Frågorna uppfattades emellertid i Mal- mö ofta som mindre relevanta, då man i regel inte upplevde sin arbetssituation som problemfylld.

Ett flertal förslag till åtgärder för att underlätta de äldres arbetssituation har framkommit i de olika intervjuerna. Inga av dessa förslag är emellertid nya utan har påpekats ett flertal gånger i olika sammanhang. Det som framstår speciellt betydelsefullt från föreliggande undersökning tycks dock vara bristen på information. Sålunda borde både arbetsgivare och anställda informeras om de äldres arbetsmöjligheter och deras positiva egenskaper för att skapa bättre förståelse för den äldre arbetskraftens situation och för att i möjligaste mån påverka de negativa attityder som finns både hos arbetsgivare och arbetstagare. Vidare borde de äldre själva få mera information om sin situation, så att de kunde få en mer positiv inställning till vidareutbildning, som ju i framtiden kommer att spela en ännu större roll än i dagens samhälle.

9.6 Fortsatta undersökningar

Det insamlade materialet i föreliggande undersökning är omfattande och ett flertal frågor är av speciellt intresse. Tyvärr har det inom det nuvarande projektets ram ej varit möjligt att göra så detaljerade bearbetningar som skulle vara önskvärt. I detta kapitel har antytts olika orsakssammanhang, men dessa kan ej konfirmeras utifrån nuvarande bearbetningsformer. Önskvärt vore, att man kunde studera hur de olika resultaten samvarierar som de framkommit dels i intervjuerna, dels i indexen rörande arbetstillfredsställelse och välbefinnande och dels i hälsoundersökningen. Man kan t ex fråga sig i hur hög grad arbete inom ombygg-

nadssektorn, arbetslöshet, sämre hälsa och låg yrkesutbildning är avgörande för attitydbildningen till arbetet och dess behovstillfredsställelse.

Av intresse skulle vara en undersökning av arbetstagare i lägre åldrar för att få en mera adekvat uppfattning om de yngres inställning i olika frågor men framför allt till äldre arbetskraft och den roll denna attityd spelar för de äldres arbetstillfredsställelse.

Vidare har föreliggande undersökning berört endast ett yrkesfack. Det har ansetts intressant att studera andra yrkeskategorier inom byggnadsindustrin, varför denna undersökning inom kort kommer att följas av en liknande av träarbetargruppen.

Litteraturförteckning

1. Bengtsson, S. F., Edgren, G., Hydén, S., Lundgren, I. & Svensson, I.: *Medelålders och äldre arbetskraft*. Betänkande avgivet av en arbetsgrupp tillsatt av AMS, SAF, LO och TCO. Stockholm 1960.
2. Bjure, J., Ekström, B., Grimby, G., Tibblin, G., Wilhelmsen, L., Åstrand, I., Paulsson, G. & Johansson, S.: *Arbetskraften inom ombyggnadsbranschen*. Byggnadsindustrins forskningsrapporter och uppsatser nr 8/1968.
3. *Bygg 70*. Svenska Byggnadsarbetareförbundet inför 1970-talet. Bilaga 3: Den äldre arbetskraften. Katrineholm 1969.
4. Djuräng, E.: Plats för de äldre. Plats för kvinnor. Särtryck ur *Platsjournalen nr 1/1966*.
5. Forssman, S., Granath, S., Helander, J. & Olhagen, G.: *30 år i arbetet*. PA-rådet. Meddelande nr 53. Stockholm 1968.
6. Gardell, B.: Arbetsanpassning och arbetstillfredsställelse. Några synpunkter på olika teoretiska ansatser. *Sociologisk Forskning nr 1/1965*.
7. Gardell, B.: *Skogsarbetares arbetsanpassning*. PA-rådet. Meddelande nr 59. Stockholm 1969.
8. Gardell, B.: Upplevelse av arbetet. Ur *Samarbete och arbete*. Folksam. Stockholm 1967.
9. Gardell, B. & Westlander, G.: *Om industriarbete och mental hälsa*. PA-rådet. Meddelande nr 56. Stockholm 1968.
10. Herzberg, F., Mauser, B. & Snyderman, B.: *Motivation to work*. New York 1959.
11. Odin, M.: *Socialhygiene in the Counties of Västerbotten and Norrbotten*. Lund 1934.
12. Ohlin, J. E.: *Rapport om undersökning beträffande äldre byggarbetskraft*. Byggförbundet-Sveabund. Stockholm 1967 (stencil).
13. Tibblin, G.: High Blood Pressure in Men Aged 50. *Acta Med. Scand. Suppl. 470*. 1967.
14. Wangeman, B. & Stenberg, J.: *Personalstatistiska uppgifter från byggnadsindustrin*. Arbetsfysiologiska Institutet. Stockholm 1964.
15. Vedin, A., Abdon, N. J. & Tibblin, G.: Sjukförsäkringsdata från studien »1913 års män». *Socialmedicinsk tidskrift nr 7-8/1969*.
16. Åstrand, I., Gardell, B., Paulsson, G. & Frisk, E.: *Arbetsanpassning hos byggnadsarbetare*. Arbetsfysiologiska Institutet. Byggnadsindustrins Arbetsforskningsstiftelse. Stockholm 1966.

Bilaga 1 Informationsbrev till företag från BAS

Malmö januari 1969

Angående utredning av den äldre arbetskraften inom bygnadsindustrin

Den statliga utredningen rörande arbetskraftsbehov m m inom bygnadsverksamheten, som tillkommit på hemställan från Svenska Byggnadsarbetareförbundet, har begärt en utredning för att underlätta arbetsvillkoren för äldre betongarbetare (50-65 år).

Byggnadsindustrins Arbetsforskningsstiftelse (BAS) i Malmö har fått i uppdrag att genomföra denna utredning i samråd med en arbetsgrupp bestående av representanter från Byggförbundet, Arbetsledareförbundet och Arbetsmarknadsstyrelsen samt en läkare och en psykolog.

Utredningen kommer att beröra arbetsgivarrepresentanter, arbetstagare, lokala fackföreningsombud och arbetsförmedlingen.

Vi har slumpmässigt uttagit ett antal arbetstagare, som skall intervjuas om sin inställning till arbetet. Vi kommer inom den närmaste tiden att kontakta platschefen och arbetstagaren på deras arbetsplats för att genomföra intervjun med arbetstagaren.

För att få en så fullständig bild som möjligt av arbetstagarens arbetssituation kommer i utredningen också att ingå intervju med den person i ert företag, som handhar rekryterings- och anställningsfrågor, samt studier på arbetsplatsen. Dessa blir emeller-

tid aktuella först efter intervjun med arbetstagaren.

Bearbetningen av resultaten kommer att ske rent statistiskt, och vi garanterar, att inga uppgifter kommer att utlämnas till utomstående. Resultatet av utredningen kommer så småningom att redovisas i fackpressen.

Om Ni har några frågor angående utredningen, kan Ni ringa Ingenjör Hjalmar Esberg, per telefon 0920/105 30.

Vi är medvetna om att utredningen i detta skede kan förorsaka Er vissa olägenheter. Med hänsyn till utredningens karaktär och den stora betydelse för arbetsmarknadens parter, som kunskap i dessa frågor innebär, vågar vi emellertid hoppas, att Ni positivt bedömer vår insats.

Med vänlig hälsning

BYGGNADSINDUSTRINS
ARBETSFORSKNINGSSTIFTELSE

Sten Wallin

Bilaga 2 Informationsbrev till arbetstagare från BAS

Malmö januari 1969

Din löntagarorganisation samt den statliga utredningen rörande arbetskraftsbehov m m inom byggnadsverksamheten har begärt en utredning för att underlätta arbetsvillkoren för arbetstagare i åldern 50-65 år.

Byggnadsindustrins Arbetsforskningsstiftelse (BAS) i Malmö har fått i uppdrag att genomföra denna utredning i samråd med en arbetsgrupp, som består av representanter från Byggnadsarbetareförbundet, Arbetsmarknadsstyrelsen, Byggnadsindustriförbundet och Arbetsledareförbundet samt en läkare och en psykolog.

Utredningen kommer att beröra arbetstagare, lokala fackföreningsombud, arbetsförmedlingen och arbetsgivare.

Du är en av dem som med hjälp av statistiska metoder blivit uttagen för att delta i utredningen. Detta innebär, att Du får

- genomgå fullständig hälsoundersökning
- ersättning för förlorad arbetstid och restid i samband med hälsoundersökningen (parallellackord)

- i en intervju tillfälle att diskutera bl a Ditt arbete och Dina arbetsförhållanden

- därigenom möjlighet att underlätta arbetsvillkoren framöver för arbetstagare i Din ålder

I gengäld får vi

- information om hälsotillståndet i Din åldersgrupp

- uppgifter om hur den undersökningsgrupp, som Du tillhör, uppfattar sin arbets-situation

- underlag för att förbättra arbetsvillkoren för arbetstagare i Din yrkesgrupp.

Vi garanterar, att inga uppgifter kommer att lämnas ut till utomstående personer. Då vi endast är intresserade av gruppen som helhet, kommer de enskilda uppgifterna att ställas samman i tabeller. Resultatet av utredningen kommer så småningom att redovisas i de fackliga tidskrifterna.

Vi kommer inom den närmaste tiden att kontakta Dig på Din arbetsplats för att lämna ytterligare information om utredningen och för att bestämma tid för hälsoundersökningen och intervjun.

Om Du har några frågor redan nu, kan Du gärna ringa Ingenjör Hjalmar Esberg under kontorstid per telefon 0920/105 30.

Med vänlig hälsning

BYGGNADSINDUSTRINS
ARBETSFORSKNINGSSTIFTELSE

Sten Wallin

Bilaga 3 Informationsbrev till arbetstagare från Svenska Byggnadsarbetareförbundet och lokala avdelningen

Kamrat!

Förbundsstyrelsen inom Svenska Byggnadsarbetareförbundet krävde för något år sedan, att en statlig utredning skulle tillsättas för att utreda det kommande arbetskraftsbehovet inom byggnadsindustrin. Därutöver skulle även utredas och förslag framläggas till åtgärder för att utreda arbetsvillkoren för byggnadsarbetare i åldern 50–65 år.

Den statliga utredningen är nu i fullt arbete och har även startat en delutredning om den äldre arbetskraftens hälso- och arbetsförhållanden. Du är en av dem som har blivit uttagen i denna undersökning och vi förväntar oss att Du deltar i undersökningen enligt det bifogade brevet från Byggnadsindustrins Arbetsforskningsstiftelse. Denna undersökning kommer på lång sikt att förbättra arbetsförhållandena för byggnadsarbetarna i åldern 50–65 år och därför är det mycket viktigt att undersökningen genomförs i planerad takt.

Såväl förbundet som de lokala avdelningarna har starkt engagerat sig i denna utredning och vi hemställer att Du genom deltagande i undersökningen gör Din insats. Du kan för ytterligare information vända Dig till avdelningen i Luleå, kassaredogöraren Alex Söderholm, Rådstugatan 6, 951 00 Luleå.

Med vänlig hälsning

SVENSKA
BYGGNADSARBETAREFÖRBUNDET
AVDELNING 23 LULEÅ

Björn Pettersson Avdelningsstyrelsen

Bilaga 4 Medelvärden och standardavvikelser för resultat från hälsoundersökningen

Tabell 1. Kroppslängd i cm.

	50—54 år	55—59 år	60—65 år	Totalt
Malmö	175 ± 5	175 ± 5	173 ± 5	174 ± 5
Luleå/Kalix	174 ± 6	173 ± 4	173 ± 5	173 ± 5

Tabell 2. Kroppsvikt i kg.

	50—54 år	55—59 år	60—65 år	Totalt
Malmö	79 ± 10	77 ± 13	75 ± 9	77 ± 11
Luleå/Kalix	78 ± 12	75 ± 9	72 ± 9	76 ± 11

Tabell 3. Systoliskt blodtryck i mm Hg.

	50—54 år	55—59 år	60—65 år	Totalt
Malmö	137 ± 27	132 ± 21	131 ± 24	133 ± 24
Luleå/Kalix	143 ± 15	144 ± 15	146 ± 15	144 ± 15

Tabell 4. Diastoliskt blodtryck i mm Hg.

	50—54 år	55—59 år	60—65 år	Totalt
Malmö	92 ± 15	89 ± 8	87 ± 9	89 ± 11
Luleå/Kalix	88 ± 6	91 ± 7	89 ± 7	89 ± 7

Tabell 5. Mängden röda blodkroppar (hematokrit) i volymprocent.

	50—54 år	55—59 år	60—65 år	Totalt
Malmö	46,1 ± 2,5	45,5 ± 2,8	45,0 ± 3,3	45,7 ± 2,9

Tabell 6. Hemoglobinmängden i g %.

	50—54 år	55—59 år	60—65 år	Totalt
Luleå/Kalix	15,4 ± 0,9	15,0 ± 1,0	14,4 ± 1,3	15,0 ± 1,1

Tabell 7. Mängden blodfett (cholesterol) i mg %.

	50—54 år	55—59 år	60—65 år	Totalt
Malmö	252 ± 50	235 ± 39	244 ± 42	242 ± 44

Tabell 8. Mängden blodfett (triglycerider) i m Mol.

	50—54 år	55—59 år	60—65 år	Totalt
Malmö	1.08 ± 0.95	0.77 ± 0.35	0.78 ± 0.31	0.84 ± 0.59

Tabell 9. Relativa hjärtvolymen uttryckt i ml/m².

	50—54 år	55—59 år	60—65 år	Totalt
Malmö	444 ± 107	445 ± 78	456 ± 93	448 ± 92

Tabell 10. Vitalkapaciteten uttryckt i procent av normalvärden.

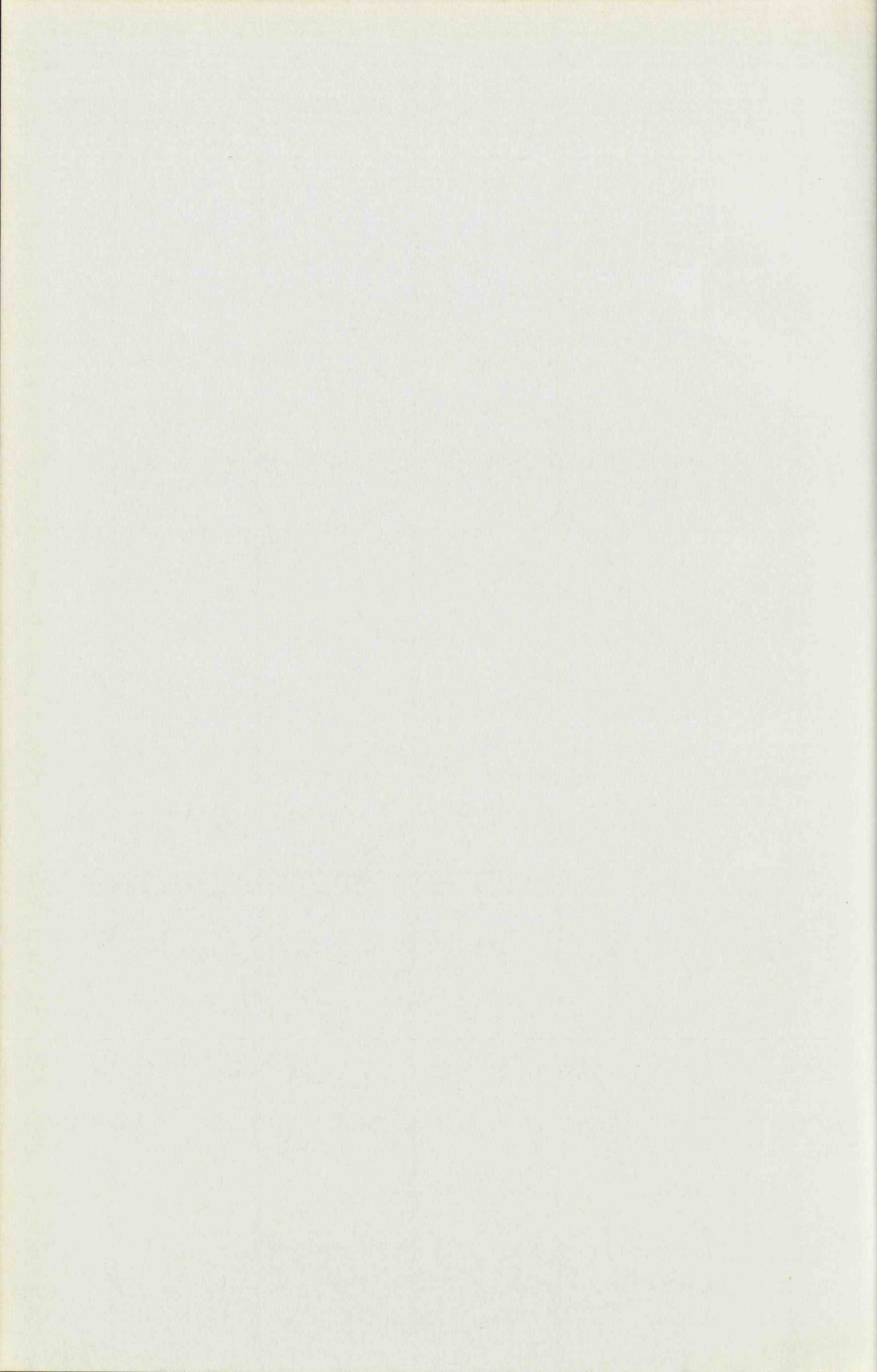
	50—54 år	55—59 år	60—65 år	Totalt
Malmö	92.0 ± 11.2	90.8 ± 11.0	88.1 ± 12.6	90.3 ± 11.5

Tabell 11. Forcerad expiratorisk volym (FEV_{1.0}) uttryckt i procent av normalvärden.

	50—54 år	55—59 år	60—65 år	Totalt
Malmö	98.9 ± 12.5	98.3 ± 17.8	99.7 ± 15.0	98.9 ± 15.3

Tabell 12. Ventilationskapacitet (peak flow) uttryckt i l/sek.

	50—54 år	55—59 år	60—65 år	Totalt
Luleå/Kalix	411 ± 93	402 ± 93	361 ± 79	398 ± 92

Nordisk udredningsserie (Nu) 1970

Kronologisk förteckning

1. Samordnad utbyggnadsplanering inom Nordel.
 2. Uddannelses- og forskningspørgsmål.
 3. Prøveløsladelse.
 4. La coopération internodique en matières économiques et culturelles.
 5. Nordisk gränsregion miljövård och urbanisering.
 6. Konsumentundervisning i skolen.
-

Statens offentliga utredningar 1970

Systematisk förteckning

Justitiedepartementet

Grundlagberedningen. 1. Riksdagsgrupperna • Regeringsbildningen. [16] 2. Ersättare för riksdagsledamöterna. [17] 3. Allmänna val på våren? [27]
Svensk FN-lag. [19]
Militära stäff och disciplinmedel. [31]
Polisen i samhället. [32]
Hemförsäljning. [35]
Revision av vattenlagen. [40]
Gruvrättslig speciallagstiftning. [45]

Försvarsdepartementet

Värnpliktsjänstgöringens civila meritvärde. [12]

Socialdepartementet

Livsmedelsstadgekommittén. 1. Ny livsmedelsstadga m.m. Del I. Förslag och motiv. [6] 2. Ny livsmedelsstadga m.m. Del II. Bilagor. [7]
Folkvandervårdens utbyggande och reglering. [11]

Kommunikationsdepartementet

Snöskoteror — fordonet och föraren. [9]
Körkort och körkortsregistrering. [26]

Finansdepartementet

Upphandling av byggnader. Del 2. Administrationen. [18]
Understödsföreningar. [23]
Aspirationer, möjligheter och skattemoral. [25]
Tjänstgöringsbetyg. [28]
Decentralisering av statlig verksamhet. [29]
Stordriftsfördelar inom industriproduktionen. [30]
Kilometerbeskattning. [36]
Översyn av vissa punktskatter. [37]
Förtroelig företagsinformation och börshandel. [38]

Utbildningsdepartementet

Om stat och kyrka. [2]
Yrkesutbildningsberedningen. 1. Reformerad lärarutbildning. [4] 2. Yrkesteknisk högskoleutbildning. [8]
Fria läromedel. [10]
Kompetensutredningen V. Behörighet, meritvärdering, studieprognos. Specialundersökningar av kompetensfrågor. [20] (Utkommer senare.) VI. Vägar till högre utbildning. [21]
Pedagogisk utbildning och forskning. [22]
Sexualkunskapen på grundskolans låg- och mellanstadier. [33]
Språkundersökning bland finländska barn och ungdomar i Sverige. [44]

Jordbruksdepartementet

Statligt stöd till fiskehamnar. [5]

Handelsdepartementet

Rationell bensinhandel. [24]

Inrikesdepartementet

Expertgruppen för regional utredningsverksamhet (ERU) 1. Balanserad regional utveckling. [3] 2. Urbaniseringen i Sverige. Bilagedel I till Balanserad regional utveckling. [14] 3. Regionalekonomisk utveckling. Bilagedel II till Balanserad regional utveckling. [15]
Medel för styrning av byggnadsverksamheten. [33]
Svenska folkets inkomster. [34]
Ungdom — Bostad. [43]
Den äldre arbetskraften inom byggnadsindustrin. [46]

Civildepartementet

Barns utemiljö. [1]

Industridepartementet

Sveriges energiförsörjning. Energilpolitik och organisation. [13]
Samarbetsutredningen. 1. Företag och Samhälle. Del 1. Förslag med motiv samt bilagor. [41] 2. Företag och Samhälle. Del 2. Hearings med företrädare för samhällsorgan, företag, löntagarorganisationer, politiska partier m. fl. [42]